

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ «ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ»

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ | DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΑΟΖ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΤΑΣΜΑΤΩΝ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΑΠΑΛΤΖΟΓΛΟΥ

A.M. 175

Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος

Λοιπά Μέλη: Αρώνη Χαρίκλεια, Κτιστάκης Ιωάννης

Κομοτηνή, Ιούνιος 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΟΜΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΑΟΖ κατά το διεθνές δίκαιο και η εφαρμογή της στη Μεσόγειο και στην Ελλάδα	9
1. Το νομικό καθεστώς της ΑΟΖ	9
1.1. Ιστορική εξέλιξη της ΑΟΖ.....	9
1.2. Η Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας.....	10
1.2.1. Νομική φύση της ΑΟΖ.....	11
1.2.2. Κυριαρχικά δικαιώματα και αρμοδιότητες Παράκτιου Κράτους.....	14
1.2.3. Δικαιώματα Τρίτων Κρατών.....	16
1.3. Εφαρμογή της ΑΟΖ στη Μεσόγειο και στην Ελλάδα.....	16
1.3.1. Εφαρμογή της ΑΟΖ στη Μεσόγειο.....	17
1.3.2. Κήρυξη ΑΟΖ από την Ελλάδα.....	20
1.3.2.1. Πρόσφατες διμερείς συμφωνίες της Ελλάδος.....	22
1.3.2.2. Η σημασία κήρυξης ΑΟΖ για την Ελλάδα	28
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Το νομικό πλαίσιο για τις ενεργειακές εγκαταστάσεις.....	30
2.1. Το κανονιστικό πλαίσιο για τις ενεργειακές εγκαταστάσεις στην υφαλοκρηπίδα και στην ΑΟΖ.....	31
2.2. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός.....	32
2.2.1. Το διεθνές νομικό πλαίσιο του ΘΧΣ.....	35
2.2.2. Το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο του ΘΧΣ.....	37
2.3. Προστασία και Διατήρηση του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος.....	40
2.3.1. Το διεθνές νομικό πλαίσιο	40
2.3.2. Το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων στην Ελλάδα.....	51
3.1. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός.....	51
3.2. Νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδος.....	54
3.3. Συμβάσεις Παραχώρησης Δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων	59

3.3.1. Οι συμβάσεις του πρώτου γύρου αδειοδοτήσεων.....	59
3.3.2. Οι συμβάσεις του δεύτερου γύρου αδειοδοτήσεων.....	59
3.3.3. Οι συμβάσεις του τρίτου γύρου αδειοδοτήσεων.....	61
3.4. Συμπεράσματα και Μελλοντικές κατευθύνσεις.....	65
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ	69
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ	70
ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	72

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕ : Ανώνυμη Εταιρεία

ΑΚ : Αστικός Κώδικας

ΑΝ : Αναγκαστικός Νόμος

ΑΟΖ : Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

Βλ. : Βλέπε

ΔΔ : Διαιτητικό Δικαστήριο

ΔΔΔΘ : Διεθνές Δικαστήριο Δικαίου της Θάλασσας

ΔΝΟ : Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός

ΕΔΕΥ : Ελληνική Διαχειριστική Εταιρεία Υδρογονανθράκων Α.Ε.

ΕΕ : Ευρωπαϊκή Ένωση

ΗΕ : Ηνωμένα Έθνη

Επιμ. : Επιμέλεια

ΗΠΑ : Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΘΧΣ : Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός

ΜΠΕ : Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

Ν. : Νόμος

ΝΔ : Νομοθετικό Διάταγμα

ΝΜ : Ναυτικό Μίλι = 1852 μέτρα

ΟΗΕ : Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Παρ. : Παράγραφος

ΠΔ : Προεδρικό Διάταγμα

ΣΜΠΕ : Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

Σύμβαση ΔΘ : Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982

ΥΑ : Υπουργική Απόφαση

ΥΝΑΝΠ : Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής

ΥΠΕΚΑ : Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής

ICJ : International Court of Justice

ITLOS : Internatioanl Tribunal for the Law of the Sea

PCA : Permanent Court of Arbitration

UNECE : United Nations Economic Commission for Europe and Executive Committee

UNESCO : United Nations Educatioanl Scientific and Cultural Organization

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ζητήματα που σχετίζονται με θαλάσσιες αξιώσεις, με την πρόσβαση και αναζήτηση ενεργειακών πόρων, θεωρούνταν πάντα σημαντικές πτυχές της θαλάσσιας δύναμης, της στρατηγικής και της ασφάλειας των κρατών. Στα τέλη του 21^{ου} αιώνα, η Μεσόγειος δεν αποτελεί εξαίρεση, ιδίως ενόψει των πρόσφατων ανακαλύψεων αποθεμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή, η εκμετάλλευση των οποίων συνιστά μια συνεχιζόμενη πρόκληση. Στην παρούσα μελέτη θα επιχειρηθεί ο προσδιορισμός της έννοιας της ΑΟΖ, ως προς το νομικό καθεστώς της και τη σχέση της με την εκμετάλλευση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στο διεθνές δίκαιο και στην κρατική πρακτική. Ειδική περίπτωση και ταυτόχρονα τυπικό παράδειγμα της πολλαπλής λειτουργικότητας του θεσμού της ΑΟΖ είναι η Μεσόγειος. Παράλληλα, μελετάται η Ελλάδα, όπου λόγω της εύθραυστης φύσης των γεωπολιτικών στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, καθίσταται δύσκολη η οριοθέτηση των θαλασσίων συνόρων και ειδικότερα της ΑΟΖ. Το ενδιαφέρον στρέφεται στο ρυθμιστικό πλαίσιο των ενεργειακών εγκαταστάσεων στη θάλασσα, η παρουσία και επέκταση των οποίων εγείρει θέματα που αφορούν την κρατική δικαιοδοσία, αλλά και ανησυχίες για την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου οικοσυστήματος. Ταυτόχρονα, αναδύονται περιβαλλοντικές προκλήσεις, που απαιτούν νέες διευθετήσεις. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία της παράκτιας περιοχής και του θαλάσσιου περιβάλλοντος και στις πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την προστασία τους. Στο πλαίσιο των περιβαλλοντικών υποχρεώσεων των κρατών διερευνάται η ανάπτυξη ΘΧΣ, που έχει καθιερωθεί ως σημαντικό μέσο και εργαλείο για τη βιώσιμη χρήση των θαλασσίων πόρων, ενώ προϋπόθεση για την εφαρμογή του ΘΧΣ αποτελεί η χάραξη και οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών. Υπό το πρίσμα αυτό, η μελέτη αποσκοπεί στον εντοπισμό του νομοθετικού πλαισίου που διέπει την έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων. Με την κήρυξη ΑΟΖ και σε συνδυασμό με την κύρωση συμβάσεων μίσθωσης για την αξιοποίηση της Ελληνικής ΑΟΖ σε μεγάλα θαλάσσια οικόπεδα, γεννάται η ευκαιρία για τη χώρα μας να κινηθεί προς την κατεύθυνση βελτίωσης των δομών που μπορούν να οδηγήσουν σε ταχύτερη ανάπτυξη ΘΧΣ, ο οποίος αναπτύσσεται με σχετική καθυστέρηση, εκμεταλλεζόμενη τους ενεργειακούς πόρους και την κρίσιμη γεωπολιτική της θέση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, Μεσόγειος Θάλασσα, Ελλάδα, Εκμετάλλευση Κοιτασμάτων Υδρογονανθράκων, Ενεργειακές Εγκαταστάσεις, Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός, Προστασία Θαλάσσιου Περιβάλλοντος, Συμβάσεις Παραχώρησης Δικαιωμάτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παρόλο που οι ωκεανοί και οι θάλασσες εξακολουθούν να θεωρούνται «*terra incognita*», ο θαλάσσιος χώρος είναι «σπίτι» για ένα συνεχώς αυξανόμενο αριθμό δραστηριοτήτων και ανθρωπίνων χρήσεων¹. Η εξέλιξη της τεχνολογίας οδήγησε στην κατασκευή υποδομών και εγκαταστάσεων στις θάλασσες για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και η παραγωγή ενέργειας². Η αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων της θάλασσας είναι συνδεδεμένη με τις εξουσίες των κρατών στις εκάστοτε θαλάσσιες ζώνες. Κράτη με αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές, μεταξύ των οποίων δεν χωρεί εξάντληση του ανώτατου εύρους των ορίων της αιγιαλίτιδας ζώνης ή της ΑΟΖ, προκειμένου να προβούν σε ενεργειακές δραστηριότητες, καθορίζουν με την εσωτερική τους νομοθεσία και σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, τα όρια των θαλασσιών ζωνών που τα περιβάλλουν³.

Οι προκλήσεις στη Μεσόγειο, που περιβάλλεται από κράτη διαφορετικών κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών, διαφορετικής ανάπτυξης και πολιτικής σταθερότητας, ενισχύονται περαιτέρω από την ποικιλομορφία των νομικών καθεστώτων και την πολλαπλότητα των εφαρμοστέων κανόνων και κανονισμών⁴. Παρά το εκτενές θαλάσσιο μέτωπο των παράκτιων κρατών της Μεσογείου και τις πολλαπλές χρήσεις του, τα στενά πλαίσια της περιοχής δεν επιτρέπουν την πλήρη ανάπτυξη των θαλασσιών ζωνών, προκαλώντας μια αλυσίδα οριοθετήσεων, κρίσιμης σημασίας για τους ενεργειακούς πόρους και για την προστασία, διατήρηση και διαχείριση των ζώντων πόρων⁵. Υπάρχουν αντικρουόμενοι ισχυρισμοί που ποικίλουν ως προς το πεδίο εφαρμογής τους, διάφορες νομικές υποχρεώσεις, έλλειψη διεθνούς αναγνώρισης πολλών μερών στις διαφορές και η εφαρμογή μιας τετελεσμένης πολιτικής σε ορισμένες πλευρές⁶, που ξεφεύγει του πεδίου της παρούσας μελέτης. Αναφορικά με την Ελλάδα, η διαμάχη της με την Τουρκία για την οριοθέτηση των θαλασσιών συνόρων τους αποτελεί πρόκληση για την ασφάλεια στην περιοχή και αναδεικνύει τη σημασία κήρυξης ΑΟΖ προς όφελος της χώρας μας.

¹Orams, M. (1999), *Marine Tourism: Development, Impacts and Management*, London, Publisher Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203197110>

²Hall, M. (2001), Trends in ocean and coastal tourism: the end of the last frontier?, Elsevier, *Journal Ocean & Coastal Management*, 44, no.9 - 10, 601 - 618. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0964-5691\(01\)00071-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0964-5691(01)00071-0)

³Υπόθεση της *Νότιας Σινικής Θάλασσας* (Φιλιππίνες κατά Κίνας), Διαιτησία υπό το Παράρτημα VII της Σύμβασης ΔΘ (2015) για τον σαφή διαχωρισμό μεταξύ κήρυξης και οριοθέτησης, παρ. 156.

⁴Gavouneli, M. (2015), *Offshore Energy: Troubled Waters in the Eastern Mediterranean Sea*. In *Science, Technology and New Challenges to Ocean Law*, Chapter 9, Publishers Brill and Nijhoff, 253 – 279. DOI: [10.1163/9789004299610_011](https://doi.org/10.1163/9789004299610_011)

⁵Γαβουνέλη, Μ. (2016), *Ενεργειακές Εγκαταστάσεις στη Θάλασσα*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική βιβλιοθήκη.

⁶Zaręba, S. (2020), *Delimitation of Maritime Areas in the Eastern Mediterranean as a Challenge for the EU*, PISM, Bulletin, No. 65 (1495).

Η Σύμβαση ΔΘ λειτουργεί ως πυξίδα, η οποία θέτει το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο για τα θέματα που αφορούν το δίκαιο της θάλασσας, αλλά και τη βάση για πρόσθετη ανάπτυξη σε συγκεκριμένους τομείς - όπως είναι οι χρήσεις των ωκεανών και των πόρων τους. Επίσης, περιέχει διατάξεις σχετικά με την προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος κατά την άσκηση ενεργειακών δραστηριοτήτων⁷, καθιστώντας την υποχρέωση αυτή μέρος του γενικότερου νομικού πλαισίου της εκμετάλλευσης των υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων⁸. Η εφαρμογή της Σύμβασης ΔΘ - αναφορικά με τη διατήρηση του θαλασσίου περιβάλλοντος, την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, την οικονομική δικαιοδοσία ή άλλα θαλάσσια ζητήματα - εξαρτάται από τη χωρική κατανομή της εξουσίας. Η αποκλειστικότητα που παρέχεται στο παράκτιο κράτος προϋποθέτει μια σαφή οριοθέτηση των θαλασσίων περιοχών, ώστε η κατανομή της δικαιοδοσίας να μπορεί να καταστεί εξίσου σαφής. Ενώ το παράκτιο κράτος πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τις διεθνείς υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των τρίτων κρατών. Στην πράξη η εξερεύνηση και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων από το παράκτιο κράτος προϋποθέτει τη σύναψη συμφωνίας οριοθέτησης με τα γειτονικά κράτη. Είναι κοινός τόπος ότι η εξουσία του παράκτιου κράτους αντικατοπτρίζεται στις θαλάσσιες ζώνες που του αναλογούν, δημιουργώντας μια σειρά ομόκεντρων κύκλων εξουσίας, όπου η ένταση της κρατικής κυριαρχίας απομειώνεται όσο πιο μακριά βρίσκεται από την ακτή: *«terrae dominium finitur ubi finitur armorum vis»*, κατά τον Bynkershoek⁹. Ωστόσο, εγείρεται το ερώτημα, εάν η Σύμβαση ΔΘ θα παραμείνει καθοριστικής σημασίας στο μέλλον. Σύμφωνα με τους διεθνολόγους καθηγητές Donald Rothwell και Tim Stephens *«η ευρεία βάση και η λεπτομερής κάλυψη του «πυρήνα» του νόμου της θάλασσας, σημαίνει ότι (η Σύμβαση ΔΘ) θα παραμείνει σχετική και λειτουργική για μερικές δεκαετίες¹⁰»*. Τα κύρια ευρήματα και συμπεράσματα της μελέτης θα βοηθήσουν στον εντοπισμό του υπό διερεύνηση ερωτήματος.

⁷Χασάπης, Χ. (2015), Περιβαλλοντική Ευθύνη και Προστασία του Περιβάλλοντος κατά την Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων και άλλες Συνδεδεμένες Δραστηριότητες. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Γ., (Επιμ.), Δίκαιο υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 505 – 573.

⁸Birnie, P., Boyle, A. and Redwell, C. (2009), *International Law and the Environment*, ch. 13, Conservation of marine Living Resources and Biodiversity, 3rd edition, Oxford University Press, 702 – 752.

⁹*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2016.

¹⁰Rothwell, D. R. and Stephens, T. (2010), *The International Law of the Sea*, 2nd edition Oxford, Hart Publishing, p. 28; Kourtellos, K. (2015), *The Legal Regime for Exploration and Exploitation of Hydrocarbons in Cyprus Waters*, *International Company and Commercial Law Review*, 9, 292 – 294.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΟΜΗ

Η παρούσα μελέτη βασίζεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση σε ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, συναφείς δημοσιεύσεις και επιστημονικά περιοδικά. Επίσης, περιλαμβάνει αναζήτηση σε ηλεκτρονικές πηγές, διαδικτυακές ιστοσελίδες και ιστότοπους. Το κείμενο που ακολουθεί δομείται κατά αναλογία τριών διακριτών, ωστόσο συνεκτικών, θεματικών ενοτήτων που συγκροτούν τους βασικούς της άξονες. Λόγω της συνεχούς διευρυνόμενης φύσης του αντικειμένου της μελέτης, είναι εξαιρετικά δύσκολο να γίνει λεπτομερής εξέταση των κεφαλαίων που ακολουθούν, με αποτέλεσμα την συνοπτική εξέτασή τους.

Το πρώτο κεφάλαιο αναλύει το νομικό πλαίσιο που διέπει το θεσμό της ΑΟΖ. Παρουσιάζεται η νομική της φύση, τα δικαιώματα και οι αρμοδιότητες του παράκτιου κράτους, αλλά και των τρίτων κρατών εντός αυτής. Το ενδιαφέρον στρέφεται στην εφαρμογή του θεσμού στη Μεσόγειο, με έμφαση στην περίπτωση της Ελλάδος και στις πρόσφατες διμερείς συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσιών ζωνών και κήρυξης ΑΟΖ.

Το δεύτερο κεφάλαιο επιχειρεί να αναλύσει το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των ενεργειακών εγκαταστάσεων και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων στο θαλάσσιο χώρο, σκιαγραφώντας τα κυριότερα σημεία τους. Εκτός από τις περιοχές δικαιοδοσίας της Σύμβασης ΔΘ, η υποχρέωση προστασίας και διατήρησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου συνόλου περιβαλλοντικών αρχών και διαδικασιών, με τη χωροθέτηση στο θαλάσσιο επίπεδο και τη ΜΠΕ να αποτελούν διαδικασίες καθοριστικής σημασίας σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Απώτερος σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να αντληθούν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις της Ελλάδος σχετικά με την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων εντός της ΑΟΖ και να εξετασθεί ο βαθμός στον οποίο την επηρεάζουν.

Το τρίτο κεφάλαιο παραθέτει το νομοθετικό πλαίσιο αναζήτησης, έρευνας και εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ελλάδα, τις διατάξεις του εθνικού χωροταξικού σχεδιασμού αναφορικά με τις θαλάσσιες περιοχές της χώρας και τις περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές πολιτικές της. Περαιτέρω, διερευνάται η διοικητική διαδικασία και το νομοθετικό πλαίσιο των συμβάσεων παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε περιοχές όπου η Ελλάδα ασκεί κυριαρχία ή έχει κυριαρχικά δικαιώματα.

Εν κατακλείδι, η μελέτη συνοψίζει τα ευρήματα, αντλεί συμπεράσματα – στο βαθμό που τα διαθέσιμα στοιχεία το επιτρέπουν – και διατυπώνει μελλοντικές κατευθύνσεις και προοπτικές, στην προσπάθεια μιας πρώτης αποτίμησης του νομικού καθεστώτος των ΑΟΖ, σε σχέση με την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων της Ελλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΑΟΖ κατά το διεθνές δίκαιο και η εφαρμογή της στη Μεσόγειο και στην Ελλάδα

1. Το νομικό καθεστώς της ΑΟΖ

Η ΑΟΖ είναι η νεότερη θαλάσσια ζώνη. Έχει κριθεί ότι αντιπροσωπεύει το αποκορύφωμα των προσπαθειών για το σχεδιασμό μιας μεταβατικής ζώνης μεταξύ της χωρικής θάλασσας, στην οποία το παράκτιο κράτος έχει κυριαρχία (υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος της αθάας διέλευσης) και της ανοικτής θάλασσας, η χρήση της οποίας θεωρείται παραδοσιακά ελεύθερη για όλους¹¹.

1.1. Ιστορική εξέλιξη της ΑΟΖ

Η γένεση του θεσμού της ΑΟΖ αποτελεί σχετικά πρόσφατη εξέλιξη στο διεθνές δίκαιο της θάλασσας¹². Αν και η λεπτομερής εξέταση της προέλευσης και ανάπτυξης της δεν εμπίπτει στο πεδίο της παρούσας μελέτης, μια σύντομη αναφορά είναι χρήσιμη προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο νομικός χαρακτήρας της.

Η έννοια της ΑΟΖ παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στη Σύμβαση ΔΘ¹³ και συνιστά ουσιαστικό στοιχείο της «δέσμης» συμβιβασμών και ανταλλαγών, που έγινε αποδεκτή από την κρατική πρακτική και πλέον θεωρείται μέρος του εθιμικού διεθνούς δικαίου¹⁴. Η προέλευσή της εντοπίζεται στις ολοένα αυξανόμενες διακηρύξεις ορισμένων παράκτιων και νησιωτικών κρατών της Λατινικής Αμερικής τη δεκαετία του 1940, που είχαν σκοπό να επεκτείνουν τη δικαιοδοσία τους σχετικά με την αλιεία σε ευρύτερες ζώνες θαλάσσιας δικαιοδοσίας, πέρα από το παραδοσιακό όριο των χωρικών τους υδάτων των τριών ν.μ.¹⁵. Η πρώτη σημαντική διεκδίκηση αποκλειστικής δικαιοδοσίας και ελέγχου σε θαλάσσιους πόρους, πραγματοποιήθηκε από τις ΗΠΑ το 1945, με την Διακήρυξη του Προέδρου Τρούμαν¹⁶. Η μονομερής δράση των ΗΠΑ, με την οποία δήλωσαν κυριαρχία σε όλους τους φυσικούς πόρους στην υφαλοκρηπίδα του έθνους - παρόλο που δεν διεκδικούσε ΑΟΖ στην

¹¹Juda, L. (1986), The Exclusive Economic Zone: Compatibility of National Claims and the UN Convention of the Law of the Sea, *Ocean Development and International Law Journal*, 16, 1–58. DOI: <https://doi.org/10.1080/00908328609545784>

¹²Στρατή, Α. (2015), Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και η Σημασία της για την Αναζήτηση, Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ. (Επιμ.), *Δίκαιο Υδρογονανθράκων*, Κεφαλονιά, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 115-150.

¹³Tanaka, Y. (2017), Part V, Exclusive Economic Zone, Articles 74 – 75. In Alexander Proelss (Ed.), *United Nations Convention on the Law of the Sea, A Commentary*, C.H. Beck – Hart – Nomos, 563–586. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783845258874-652>

¹⁴Nandan, S.N. (1987), *The Exclusive Economic Zone: A Historical Perspective*. Publisher Open Development Mekong. Available at: <http://www.fao.org/3/s5280T/s5280t0p.htm>

¹⁵Gavouneli, M. (2007), *Functional Jurisdiction of the Law of the Sea*, Publisher Martinus Nijhoff Leiden/Boston, Publications Ocean Development, vol 62. DOI: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004163454.i-286.19>; Nelson, L.D.M. (1973), *The patrimonial sea*, Publisher Cambridge University Press, 22(4), 668 – 686; Proelss, A. (2017), Part V, Exclusive Economic Zone, Articles 55 – 60. In Alexander Proelss (Ed.), *UN Convention on the Law of the Sea. A Commentary*, C.H. Beck – Hart – Nomos, 408 – 480.

¹⁶The Truman Proclamation on the Continental Shelf, 28 September 1945.

ανοικτή θάλασσα - αποτέλεσε ιστορική αφετηρία και αφορμή για μια σειρά παρόμοιων διεκδικήσεων¹⁷. Υπήρχαν όμως και διακηρύξεις που περιείχαν διατάξεις για τα υπερκείμενα ύδατα, όπως των χωρών της Λατινικής Αμερικής¹⁸. Κατά τον James Bailey¹⁹, οι ισχυρισμοί εθνικής κυριαρχίας για την προστασία και διατήρηση των φυσικών πόρων εντός 200 ν.μ. από την ακτή με τη «Διακήρυξη του Σαντιάγο»²⁰ και οι αξιώσεις των 200 ν.μ. στη θάλασσα για τους φυσικούς πόρους με τη Διακήρυξη του «Σάντο Ντομίνγκο»²¹ (διακηρύξεις που συνδέονται με τη σταδιακή καθιέρωση της ΑΟΖ), ήταν τυπικές δοκιμές όσον αφορά το τι θα αποδεχόταν η διεθνής κοινότητα ως επέκταση της δικαιοδοσίας των ωκεανών.

1.2. Η Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας

Σε συνέχεια της 1^{ης} Συνδιάσκεψης των ΗΕ το 1958 (UNCLOS I)²² και της 2^{ης} Συνδιάσκεψης το 1960 (UNCLOS II)²³, ακολούθησε η 3^η Συνδιάσκεψη των ΗΕ το 1982 (UNCLOS III) που υιοθέτησε την Σύμβαση ΔΘ²⁴. Με την υπογραφή της Σύμβασης των ΗΕ το 1982 ολοκληρώθηκε ένα από τα μακρύτερα και πιο σημαντικά διεθνή συνέδρια της σύγχρονης εποχής²⁵. Η Σύμβαση ΔΘ συμπληρώνεται από τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης του 1994 για την Εφαρμογή του Μέρους XI της Σύμβασης ΔΘ²⁶ σχετικά με το καθεστώς του διεθνούς βυθού²⁷. Η Σύμβαση ΔΘ, λειτουργώντας ως «οδικός χάρτης»²⁸ για την κατανομή δικαιοδοσίας στους θαλάσσιους χώρους, δικαίως έχει χαρακτηριστεί ως «σύνταγμα των ωκεανών»²⁹.

¹⁷Ιωάννου, Κ. και Στρατή, Α. (2013), Δίκαιο της Θάλασσας, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη; Καρακωστανόγλου, Β. (2001), Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη στο νέο δίκαιο της Θάλασσας. Το νομικό καθεστώς με έμφαση στην αλιεία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα

¹⁸Καρυώτης, Θ. (2014), Η ΑΟΖ της Ελλάδας, Αθήνα, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη; *Ibid.*, Nandan, 1987.

¹⁹Bailey J. E. (1985), The Exclusive Economic Zone: Its Development and Future in International and Domestic Law, 45(6), Louisiana Law Review, Available at: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/lalrev/vol45/iss6/8>

²⁰The 1952 Declaration of Santiago. Βλ. επίσης Amador, F.V.G. (1984), “The origins of the concept of an Exclusive Economic Zone: Latin American practice and legislation”. In F. Orrego Vicuña (Ed.), The Exclusive Economic Zone: A Latin American perspective, Boulder, Colo.: Westview Press, 7 – 25.

²¹The 1972 Declaration of Santo Domingo.

²²*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013; Παπασταυρίδης, Ε. (2017), Δίκαιο της Θάλασσας. Στο Αντωνόπουλος Κ. και Μαγκλιβέρας Κ (Επιμ.), Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας, 3^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 12, 311 – 388; *Ibid.*, Στρατή, 2015.

²³*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013.

²⁴United Nations Convention on the Law of the Sea, Dec. 10, 1982, 1833 U.N.T.S. 3. Υπογράφηκε στο Μοντέγκο Μπέι στις 10.12.1982 σχεδόν από 120 χώρες και τέθηκε σε ισχύ μέχρι τις 9.12.1994.

²⁵Kariotis, T. C. (2007), A Greek Exclusive Economic Zone in the Aegean Sea, Mediterranean Quarterly, 18(3). DOI: <https://doi.org/10.1215/10474552-2007-017>

²⁶Ειδικότερα, στις 28.07.1994, η Γενική Συνέλευση των ΗΕ υιοθέτησε την Απόφαση 48/263 περί υιοθέτησης της «Συμφωνίας για την Εφαρμογή του Μέρους XI της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1982» (γνωστή και ως Συμφωνία της Νέας Υόρκης).

²⁷*Ibid.*, Παπασταυρίδης, 2017.

²⁸Myriantithis, M.L. (2019), UNCLOS 1982 The Mediterranean are and EU’s Southern Rim, ELIAMER Working Paper, 105.

²⁹Koh, T. (1982), “A Constitution for the for the Oceans” Remarks of Singapore, President of the 3rd UN Conference on the Law of the Sea, Montego Bay.

Η ΑΟΖ είναι μια καινοτομία που έφερε η Σύμβαση ΔΘ στον παραδοσιακό νόμο της θάλασσας³⁰. Όπως επισημαίνει ο καθηγητής Bernard Oxman³¹ για την ΑΟΖ: «Μετρούμενο από οποιοδήποτε κριτήριο - πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό, επιστημονικό, περιβαλλοντικό ή ψυχαγωγικό - το συντριπτικό ποσοστό δραστηριοτήτων και ενδιαφερόντων στη θάλασσα επηρεάζεται από αυτό το νέο καθεστώς». Ενδιαφέρον προκαλεί η ταχύτητα με την οποία η ΑΟΖ έχει γίνει αποδεκτή στο διεθνές δίκαιο, αλλά και διαδεδομένη κρατική πρακτική. Ωστόσο, κατά το ΔΔΘ στην υπόθεση *North Sea Continental Shelf*³², «το πέρασμα μόνο ενός μικρού χρονικού διαστήματος δεν είναι απαραίτητο, ή από μόνο του, εμπόδιο στη διαμόρφωση ενός νέου κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου» και όπως με όλες τις έννοιες του διεθνούς δικαίου, το νομικό περιεχόμενο της ΑΟΖ θα αποφασιστεί μέσα από τη διαδικασία «αξίωσης και απάντησης»³³. Η ΑΟΖ συνιστά σημαντική εξέλιξη του δικαίου της θάλασσας, σε οικονομικό και γεωπολιτικό επίπεδο, κυρίως για τα κράτη εκείνα που δεν είχαν υφαλοκρηπίδα υπό γεωλογική έννοια³⁴. Για τον Macrae, «η μόνη επαναστατική πτυχή της ΑΟΖ είναι ο καθορισμός ενός ορίου»³⁵. Για τους Rothwell and Stephens «η Σύμβαση ΔΘ καθιέρωσε την ΑΟΖ, εν μέρει, ως προσπάθεια επίλυσης της “τραγωδίας των κοινών ωκεανών” (“tragedy of the oceanic commons”), εκχωρώντας δικαιώματα ιδιοκτησίας στα κράτη που βρίσκονται στην καλύτερη θέση και με το καλύτερο κίνητρο, προκειμένου να διαχειριστούν τους παράκτιους πόρους»³⁶. Στην πράξη η Σύμβαση ΔΘ όχι μόνο αποτέλεσε κωδικοποίηση των εθιμικών κανόνων που υπήρχαν την εποχή της υπογραφής της, αλλά αποκρυστάλλωσε το θεσμό της ΑΟΖ και ως εθιμικό δίκαιο, με τις διατάξεις της να έχουν λάβει ευρεία υποστήριξη και να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της διεθνούς πρακτικής³⁷.

1.2.1. Νομική φύση της ΑΟΖ

Κατά γενική παραδοχή, η ΑΟΖ αποτελεί «*tertium genus*», μια ζώνη «*sui generis*», με δικό της καταστατικό. Δίχως να είναι μέρος είτε της ανοικτής θάλασσας, είτε των χωρικών υδάτων³⁸, συνδυάζει τα χαρακτηριστικά και των δυο περιορίζοντας τις ελευθερίες των

³⁰*Ibid.*, Gavouneli, M. (2007).

³¹Oxman, B. H. (1983), *The New Law of the Sea*, American Bar Association Journal, 69, 156 – 62.

³²*North Sea Continental Shelf Case (The Netherlands v. Denmark - FR Germany)* (1969), ICJ Reports 1969, p. 3. Available at: <https://www.refworld.org/cases,ICJ,50645e9d2.html>

³³McDougal, M. and Burke, W. (1962), *The Public Order of the Oceans*, New Haven and London, Yale University Press, 28 - 51.

³⁴Παπασταυρίδης, Ε. (2019), *Η Επίλυση των Διαφορών Οριοθετήσεων Θαλασσιών Ζωνών μέσα από τη Σύγχρονη Νομολογία*.

³⁵Macrae, L. (1983), *Customary International Law and the United Nations Law of the Sea Treaty*, 13, California Western International Law Journal, 181 – 218.

³⁶*Ibid.*, Rothwell and Stephens, 2010.

³⁷*Ibid.*, Kariotis, 2007.

³⁸*Ibid.*, Gavouneli, 2007; Patuzzi, D. (2015), *The concept of the exclusive Economic Zone*, Academic Journal of Business, Administration, Law and Social Sciences, 1(1), 149-159, Available on: www.iipcccl.org; Pohl, R. G. (1984), *The Exclusive Economic Zone in the Light of Negotiations of the Third United Nations Conference on*

παράκτιων και των τρίτων κρατών, που υπόκεινται στις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ³⁹. Οριοθετείται ως μια περιοχή πέρα από και παρακείμενη στα χωρικά ύδατα, υπό την επιφύλαξη του ειδικού νομικού καθεστώτος που θεσπίζεται στη Σύμβαση ΔΘ, βάσει του οποίου τα δικαιώματα και οι ελευθερίες του παράκτιου κράτους και των άλλων κρατών διέπονται από τις σχετικές διατάξεις της⁴⁰. Όπως σχολίασε ο René - Jean Dupuy στην 3^η Συνδιάσκεψη των ΗΕ, «οι διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ είναι προσεκτικά διατυπωμένες, με τρόπο που ακόμη και το ΔΔΘ έχει δυσκολευτεί να προσδιορίσει την ακριβή έκταση των δικαιωμάτων των κρατών στην ΑΟΖ»⁴¹. Για τους Collins και Rogoff, οι διατάξεις που αφορούν κυρίως την ΑΟΖ είναι, ως επί το πλείστον, ένας «ήδη αποδεκτός συμβιβασμός»⁴². Ανεξάρτητα από τη νομική φύση και τον αντίκτυπό της, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προσδίδει είναι ουσιαστικά λειτουργικά, και πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με τον σκοπό τους και ενόψει των αντίστοιχων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών στον ίδιο τομέα⁴³.

Το Τμήμα V (άρθρα 55 - 75) της Σύμβασης ΔΘ ρυθμίζει την ΑΟΖ, δίχως όμως να προσδιορίζεται ρητά το νομικό καθεστώς της⁴⁴. Γίνεται αναφορά σε αποκλειστικά δικαιώματα και δικαιοδοσία του παράκτιου κράτους, σε δικαιώματα και ελευθερίες άλλων κρατών⁴⁵, με τις σχετικές διατάξεις του Τμήματος V να θεσπίζουν ένα «ειδικό νομικό καθεστώς». Το άρθρο 59 καλύπτει τις περιπτώσεις όπου η Σύμβαση ΔΘ δε δίνει δικαιώματα ή δικαιοδοσία ούτε στο παράκτιο κράτος, ούτε σε άλλα κράτη εντός της ΑΟΖ και διέπει την επίλυση διαφορών σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων στην ΑΟΖ⁴⁶. Επομένως, η ΑΟΖ δεν υπόκειται στην κυριαρχία του παράκτιου κράτους⁴⁷.

the Law of the Sea. In F. Orrego Vicuña (Ed.), *The Exclusive Economic Zone: A Latin American Perspective*, Boulder, Colo. Westview Press, 31 – 59; Proelss, A. (2017), Part V, Exclusive Economic Zone, Articles 55 – 60. In Alexander Proelss (Ed.), *United Nations Convention on the Law of the Sea. A Commentary*, C.H. Beck – Hart – Nomos, 408 – 480.

³⁹Leanza, U. and Caracciolo, M.C. (2014), *The Exclusive Economic Zone*. In *The IMLI Manual on International Maritime Law*, vol. I, *The Law of the Sea*, 178, 185, Oxford Public International Law, David J Attard, Malgosia Fitzmaurice & Norman A. Martínez Gutiérrez (Eds.), Oxford, Publisher Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780199683925.001.0001>; *Ibid.*, Rothwell and Stephens, 2010.

⁴⁰Άρθρο 56 παρ. 2 και άρθρο 58 παρ. 3 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Proelss, 2017.

⁴¹Dupuy, René-Jean (1979), *L'océan partagé: Analyse d'une négociation – Troisième Conférence des Nations Unies pour le droit de la mer*, Conference Publication, Paris, Publisher A. Pedone, p. 76.

⁴²Collins, E. and Rogoff, M.A. (1982), *The International Law of Maritime Boundary Delimitation*, *Main Law Review*, 34, 1.

⁴³*Ibid.*, Gavouneli, 2007.

⁴⁴Καρακωστανόγλου, Β. (2014), *Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο και Εφαρμογές Μέσα από τη Διεθνή Πρακτική*. Στο Τσάλτας, Γ. Ι., και Αναγνώστου, Χ. *Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος, Σύγχρονες Προκλήσεις & Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Φυσικών Πόρων*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 199 – 212.

⁴⁵Άρθρο 55 της Σύμβασης ΔΘ.

⁴⁶*Ibid.*, Proelss, 2017.

⁴⁷*Ibid.*, Proelss, 2017.

Η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει μια ΑΟΖ που εκτείνεται στα 200 ν.μ. από την ακτή⁴⁸, θεσπίζοντας το μέγιστο εξωτερικό της όριο, το οποίο καθορίζεται σε απόλυτους όρους, ανεξάρτητα από γεωγραφικά ή βιολογικά κριτήρια ή εκείνα που αναφέρονται για την υφαλοκρηπίδα⁴⁹. Όπως δήλωσε η δικαστής Dorothy Evensen, στην υπόθεση *Continental Shelf Tunisia v. Libya*, η ΑΟΖ «δε βασίζεται στην έννοια της φυσικής παράτασης, αλλά στην έννοια ότι ένα παράκτιο κράτος πρέπει να έχει λειτουργικά κυριαρχικά δικαιώματα επί των φυσικών πόρων σε μια ζώνη νερού και βυθού 200 μιλίων μπροστά στη θάλασσα, είτε το εν λόγω παράκτιο κράτος διαθέτει υφαλοκρηπίδα με την παραδοσιακή έννοια, είτε όχι⁵⁰». Το εξωτερικό όριο της ΑΟΖ καθορίζει το όριο μεταξύ της ίδιας και της ανοικτής θάλασσας⁵¹. Πρέπει να δηλώνεται ρητά ή να κηρύσσεται από το παράκτιο κράτος και περιλαμβάνει - εκτός από το βυθό και το υπέδαφος - τα ύδατα που γειτνιάζουν με το βυθό. Μια ΑΟΖ αλλάζει την κατάσταση του νερού πάνω από την υφαλοκρηπίδα, που θεωρούνταν ανοικτή θάλασσα και επεκτείνει τα κυρίαρχα δικαιώματα του παράκτιου κράτους⁵². Εφόσον το παράκτιο κράτος έχει καθαρό πεδίο 200 ν.μ. από τη γραμμή βάσης⁵³ ή επρόκειτο να υιοθετήσει ΑΟΖ μικρότερου εύρους, η ανακήρυξή της μπορεί να γίνει σε χρόνο διαφορετικό από τον καθορισμό του εξωτερικού ορίου της. Αντιθέτως, όταν λόγω των γεωγραφικών περιορισμών απαιτείται οριοθέτηση, η θεωρία και η νομολογία⁵⁴ συμφωνούν ότι οι δυο ενέργειες ταυτίζονται και η μονομερής δήλωση βουλήσεως του παράκτιου κράτους δεν είναι επιτρεπτή⁵⁵. Εκτός εάν η ζώνη που θελει να κηρύξει το παράκτιο κράτος είναι σε περιοχές που δεν υπάρχει αξίωση από άλλο κράτος. Η ΑΟΖ είναι δηλαδή μια θαλάσσια ζώνη που βρίσκεται πέρα από, αλλά παρακείμενη της αιγιαλίτιδας ζώνης, και δεν μπορεί να εκτείνεται πέρα από 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται η χωρική θάλασσα⁵⁶, δηλαδή από την ακτή – μειωμένη, όμως ανάλογα με το εύρος της παρακείμενης αιγιαλίτιδας ζώνης⁵⁷. Αυστηρά καθορισμένη, όσον αφορά το μήκος και το περιεχόμενο στη Σύμβαση ΔΘ,

⁴⁸Άρθρο 57 της Σύμβασης ΔΘ.

⁴⁹*Ibid.*, Καρακωστανόγλου, 2014.

⁵⁰*Continental Shelf (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya)*, ICJ Reports 1982, p.18, 278, 284 (para. 9).

⁵¹*Ibid.*, Proelss, 2017.

⁵²Maes, F. (2008), The international legal framework for marine spatial planning, Elsevier, Marine Policy, 32, 797 – 810. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2008.03.013>

⁵³Άρθρο 57 της Σύμβασης ΔΘ.

⁵⁴*Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (USA v. Canada)*, ICJ Reports 1984, p. 246, 299 (para. 112): “Καμία θαλάσσια οριοθέτηση μεταξύ κρατών με αντίθετες ή παρακείμενες ακτές δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί μονομερώς από ένα από αυτά τα κράτη.”

⁵⁵Γαβουνέλι, Μ. (2020), Οι Συμφωνίες Οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και της Ιταλίας, Research Gate publication. Διαθέσιμο στο: <https://www.researchgate.net/publication/344615721>

⁵⁶Papastavridis, E. (2017a), Intelligence Gathering in the Exclusive Economic Zone, Published by the Stockton Center for the Study of International Law, 93, U.S. Naval War College.

⁵⁷Άρθρα 55 και 57 της Σύμβασης ΔΘ.

ωστόσο, η έννοιά της έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά, δημιουργώντας θαλάσσιες ζώνες μεταβλητού μήκους και διαφορετικού περιεχομένου⁵⁸.

Οι υπόλοιπες διατάξεις του Μέρους V χρησιμεύουν: (α) στην τεκμηρίωση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του παράκτιου κράτους, σχετικά με την κατασκευή και χρήση τεχνητών νησιών, εγκαταστάσεων και κατασκευών, και στη διαχείριση των θαλάσσιων ζώντων πόρων, (β) στην πρόβλεψη ειδικών κανόνων, σχετικά με την κατάσταση των χερσαίων και γεωγραφικά μειονεκτούντων κρατών (άρθρα 69 - 72) και (γ) στον καθορισμό κανόνων για την οριοθέτηση των αλληλεπικαλυπτόμενων αξιώσεων ΑΟΖ μεταξύ κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές, των ναυτικών χαρτών και πινάκων γεωγραφικών συντεταγμένων για την οριοθέτηση των εξωτερικών ορίων της ΑΟΖ και στην οριοθέτηση των αλληλεπικαλυπτόμενων αξιώσεων αντίστοιχα (άρθρα 74 - 75)⁵⁹.

1.2.2. Κυριαρχικά δικαιώματα και αρμοδιότητες του Παράκτιου Κράτους

Η Σύμβαση ΔΘ υποδεικνύει τα δικαιώματα, τη δικαιοδοσία και τα καθήκοντα του παράκτιου κράτους στην ΑΟΖ⁶⁰. Εντός της ΑΟΖ το παράκτιο κράτος μπορεί να ασκήσει κυριαρχικά δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα του για σκοπούς έρευνας και εκμετάλλευσης, εκτός εάν η υφαλοκρηπίδα εκτείνεται πέρα από τα 200 ν.μ.⁶¹. Το διεθνές δίκαιο περιορίζει τη δικαιοδοσία του σε μια σειρά αποκλειστικών κυριαρχικών δικαιωμάτων που αφορούν στην οικονομική εξερεύνηση και εκμετάλλευση του βυθού και του υπεδάφους, τη διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων, και σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες εντός της ζώνης αυτής⁶². Το παράκτιο κράτος έχει δικαιοδοσία να επεκτείνει την εμβέλεια των δικαιωμάτων του επί των πόρων του, να διατηρεί και να προστατεύει το θαλάσσιο περιβάλλον, ενώ διατηρεί και το δικαίωμα να προστατεύεται από περιβαλλοντικές απειλές έως 200 ν.μ.. Η δικαιοδοσία αυτή επεκτείνεται και σε περιστατικά που αφορούν την εκ προθέσεως (απόρριψη άχρηστων υλών) ή την τυχαία ρύπανση προερχόμενη από αλλοδαπά εμπορικά πλοία⁶³. Το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του παράκτιου κράτους δεν προβλέπεται αποκλειστικά στο Μέρος V, αλλά πρέπει να αξιολογηθεί

⁵⁸*Ibid.*, Gavouneli, 2007.

⁵⁹*Ibid.*, Proelss, 2017.

⁶⁰Άρθρο 56 της Σύμβασης ΔΘ.

⁶¹United Nations (1984), *A Quiet revolution: The United Nations Convention on the Law of the Sea*, New York: Department of Public Information, United Nations.

⁶²Black, J.A. (2019), *A New Custom Thickens: Increased Coastal State Jurisdiction Within Sovereign Waters*, Boston University International Law Journal, Blakely, Laurence, 355 – 393; *Ibid.*, Juda, 1986; Gavouneli, 2007; Siousiouras, P. and Chrysochou, G. (2013), *Delimiting Maritime Economic Zones in Greece in the Context of International Jurisprudence*, Middle East Forum, 12. Available at: <http://www.stt.aegean.gr/geopolab/GEOPOL%20PROFILE.htm>; *Ibid.*, Maes, 2008.

⁶³Άρθρα 210 – 212 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Rothwell and Stephens, 2010; Kariotis, 2007.

βάσει και άλλων κανόνων και αρχών που κωδικοποιούνται στη Σύμβαση ΔΘ, όπου το αντίστοιχο αντικείμενο αναπτύσσεται περαιτέρω⁶⁴.

Φαίνεται ότι υπάρχει γενική συναίνεση για τις ευρείες περιοχές ως προς τις οποίες το παράκτιο κράτος έχει δικαίωμα να ασκεί κυριαρχία ή δικαιοδοσία κατά την άσκηση των δικαιωμάτων και την εκτέλεση των καθηκόντων του στην ΑΟΖ. Ενδεικτικά αναφέρεται η υποχρέωση του παράκτιου κράτους να λαμβάνει υπόψη του τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις άλλων κρατών και να ενεργεί κατά τρόπο συμβατό με τις διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ⁶⁵. Το παράκτιο κράτος απολαμβάνει οικονομικών δικαιωμάτων στους πόρους εντός της ΑΟΖ, ενώ τα τρίτα κράτη διατηρούν τις ελευθερίες της ανοικτής θάλασσας⁶⁶. Η ΑΟΖ προσδίδει στο παράκτιο κράτος αποκλειστικά δικαιώματα στην αλιεία, στην υδάτινη στήλη, στην αξιοποίηση των θαλασσίων ρευμάτων και των ανέμων στην επιφάνεια της θάλασσας, και στην εκμετάλλευση των πηγών ενέργειας, όταν βρίσκονται σε περιοχές εκτός της αιγιαλίτιδας ζώνης. Επιπλέον, το παράκτιο κράτος έχει δικαιοδοσία για την τοποθέτηση των απαραίτητων εγκαταστάσεων, προκειμένου να υλοποιηθούν τα δικαιώματα εντός της ΑΟΖ⁶⁷. Υπό αυτήν την έννοια, ο δικαστής – αντιπρόεδρος του ΔΔΔΘ, Helmut Tuerk, χαρακτήρισε την ΑΟΖ ως μια ζώνη «*λειτουργικής κυριαρχίας*»⁶⁸. Κατά τον καθηγητή Alan Boyle⁶⁹, «*η δικαιοδοσία του παράκτιου κράτους στην ΑΟΖ έχει χαρακτήρα μάλλον αυστηρά προστατευτικό παρά εδαφικό*».

Το παράκτιο κράτος πρέπει να κηρύξει ΑΟΖ προκειμένου να μπορεί να ασκεί νόμιμα τα κυριαρχικά δικαιώματα και τη δικαιοδοσία του, διαφορετικά τα ύδατα αυτά υπόκεινται στο καθεστώς της ανοικτής θάλασσας. Σύμφωνα με τον καθηγητή Alexander Proelss, τα κυριαρχικά δικαιώματα του παράκτιου κράτους σχετικά με την εξερεύνηση και εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων φυσικών πόρων πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με το Μέρος VI για την υφαλοκρηπίδα⁷⁰. Για την καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη «*η έννοια της ΑΟΖ έχει πιθανότατα αποκτήσει μια εγγενή ευελιξία τόσο ως προς τη χωρική οριοθέτηση όσο και ως προς το ουσιαστικό περιεχόμενο, που επιτρέπει στο παράκτιο κράτος να διαλέξει και να επιλέξει τις συγκεκριμένες λειτουργίες που επιθυμεί να ασκήσει στη θαλάσσια περιοχή που*

⁶⁴Άρθρο 56 παρ. 1 (β) και (γ) της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Proelss, 2017.

⁶⁵Άρθρο 56, παρ. 2 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης Klein, N. (2005). *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press; *Ibid.*, Proelss, 2017.

⁶⁶Tuerk, H. (2012), *Reflections on the Contemporary Law of the Sea 16*, Publications on Ocean Development, 71, Leiden, Boston, Publisher Martinus Nijhoff.

⁶⁷Ροζάκης, Χ. (2013), *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το Διεθνές Δίκαιο*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

⁶⁸*Ibid.*, Tuerk, 2012.

⁶⁹Boyle, A.E. (2005), *Globalising Environmental Liability: The Interplay of National and International Law*, *Journal of Environmental Law*, 17(1), 3–26. DOI: <https://doi.org/10.1093/envlaw/eqi001>, 365.

⁷⁰Άρθρο 56 παρ. 3 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Proelss, 2017.

αποφασίζει να ορίσει ως τέτοια»⁷¹. Μάλιστα, «λαμβάνοντας υπόψη το ευρύ φάσμα των διαθέσιμων επιλογών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν αναφέρονται ρητά στο κείμενο της Σύμβασης ΔΘ, το παράκτιο κράτος θα μπορούσε να προσπαθήσει να δημιουργήσει τη δική του οπτική όσον αφορά το τι συνιστά ΑΟΖ και ποιες λειτουργίες μπορεί να ασκήσει σε αυτήν»⁷².

1.2.3. Δικαιώματα Τρίτων Κρατών

Η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των τρίτων, μη παράκτιων κρατών, στην ΑΟΖ⁷³, αντανακλώντας νομικά τη λειτουργική «*sui generis*» κατάστασή της. Οι ελευθερίες που ασκούνται είναι πολύ συγκεκριμένες: η ναυσιπλοΐα και η υπέρπτηση, η τοποθέτηση υποβρύχιων καλωδίων και αγωγών», καθώς και άλλες διεθνώς νόμιμες χρήσεις της θάλασσας, στα πλαίσια της λειτουργίας των πλοίων, των αεροσκαφών και των υποβρυχίων καλωδίων και αγωγών. Οι ανωτέρω ελευθερίες ισχύουν μόνο στην ΑΟΖ, εφόσον είναι συμβατές με το γενικό καθεστώς της ανοικτής θάλασσας (άρθρα 88 – 115)⁷⁴ με κύριο επίκεντρο τη ναυτιλία και τη δικαιοδοσία του κράτους σημαίας - και στο βαθμό στον οποίο είναι σύμφωνες με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του παράκτιου κράτους⁷⁵. Επομένως, τα τρίτα κράτη κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους στην ΑΟΖ έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του παράκτιου κράτους και να συμμορφώνονται με τους νόμους και τους κανονισμούς που αυτό θεσπίζει, σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ και τους κανόνες του διεθνούς δικαίου⁷⁶.

1.3. Εφαρμογή της ΑΟΖ στη Μεσόγειο και στην Ελλάδα

Η Μεσόγειος είναι μια «ημίκλειστη θάλασσα»⁷⁷, που βρίσκεται ανάμεσα σε τρεις ηπείρους (Ευρώπη, Ασία και Αφρική), συνδέεται στα δυτικά με τον Ατλαντικό Ωκεανό μέσω του πορθμού του Γιβραλτάρ (όπου έχει πλάτος 7,7 ν.μ. στο στενότερο) και στα ανατολικά με την Ερυθρά Θάλασσα μέσω της διώρυγας του Σουέζ⁷⁸. Είκοσι τρία κράτη⁷⁹ διεκδικούν θαλάσσιες ζώνες στην περιοχή, εκ των οποίων αρκετά είναι μέλη της ΕΕ.

⁷¹*Ibid.*, Gavouneli, 2007.

⁷²*Ibid.*, Gavouneli, 2007.

⁷³Άρθρο 58 της Σύμβασης ΔΘ.

⁷⁴Άρθρο 58, παρ. 2 της Σύμβασης ΔΘ.

⁷⁵Άρθρο 58, παρ. 3 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013; Gavouneli, 2007; Kariotis, 2007; Proelss, 2017.

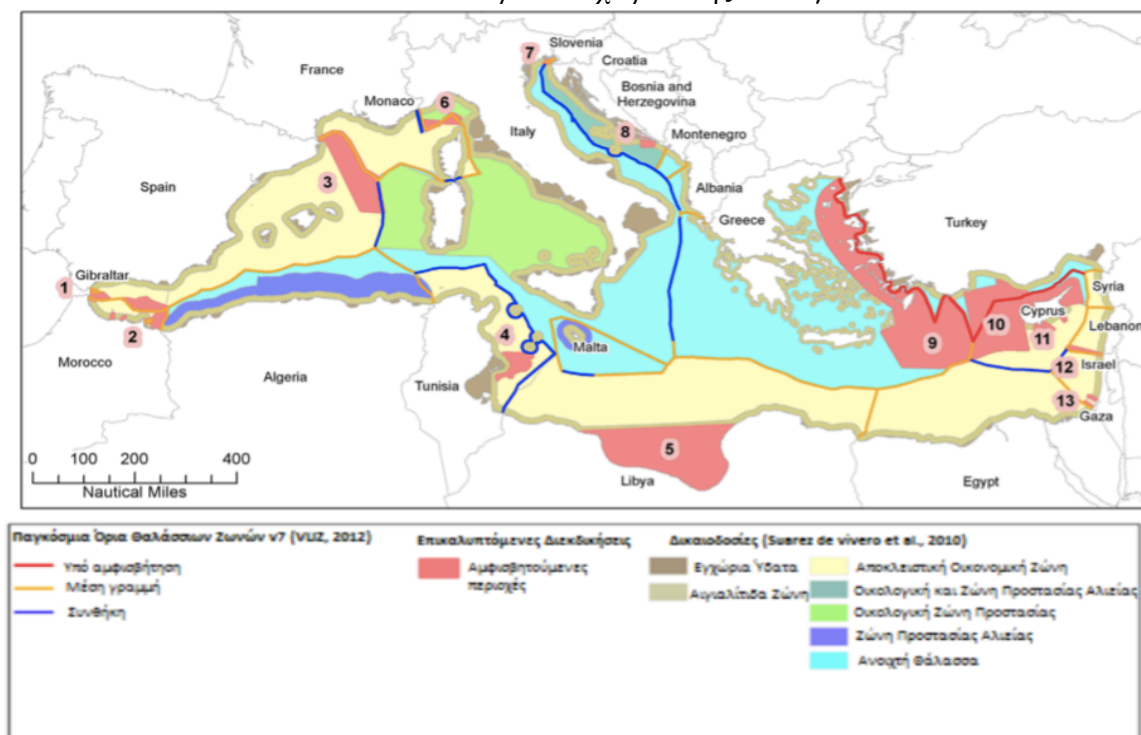
⁷⁶*Ibid.*, Proelss, 2017.

⁷⁷Το άρθρο 122 της Σύμβασης ΔΘ ορίζει ως «κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα», «κόλπο, λεκάνη ή θάλασσα που περιβάλλεται από δύο ή περισσότερα κράτη και που συνδέεται με άλλη θάλασσα ή με τον ωκεανό με στενό διάυλο, ή που αποτελείται καθ' ολοκληρίαν ή κυρίως από τις χωρικές θάλασσες ή τις αποκλειστικές ζώνες δύο ή περισσότερων παράκτιων κρατών».

⁷⁸British Institute of International and Comparative Law (BIICL) (2016), Report on the Obligations of States under Articles 74(3) and 83(3) of UNCLOS in respect of Undelimited Maritime Areas, Camberley, Surrey, The British Institute of International and Comparative Law. Available on: <https://www.biicl.org>

⁷⁹Τα Μεσογειακά κράτη είναι τα εξής 23: Αίγυπτος, Αλβανία, Αλγερία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Γαλλία, Ελλάδα, Ισπανία, Ισραήλ, Ιταλία, Κύπρος, Κροατία, Λίβανος, Λιβύη, Μάλτα, Μαρόκο, Μαυροβούνιο, Μονακό, Παλαιστίνη, Σλοβενία, Συρία, Τουρκία και Τυνησία.

Σχήμα 1
Θαλάσσια σύνορα των χωρών της Μεσογείου

Πηγή: Katsanevakis, et al., 2015

1.3.1. Εφαρμογή της ΑΟΖ στη Μεσόγειο

Η πλειοψηφία των παράκτιων κρατών της Μεσογείου έχει προσχωρήσει ή και επικυρώσει τη Σύμβαση ΔΘ, την οποία χρησιμοποιούν ως γνώμονα για την οριοθέτηση των ΑΟΖ τους⁸⁰. Παρόλο που το δικαίωμα οριοθέτησης ΑΟΖ θεωρείται μία από τις σημαντικότερες διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ⁸¹, ο θεσμός εγείρει σοβαρά προβλήματα στην εφαρμογή του σε σχέση με ορισμένες κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες, όπως η περιοχή της Μεσογείου⁸². Λόγω του χαρακτήρα της περιοχής ως ημίκλειστης θάλασσας, είναι πιθανό η δημιουργία θαλασσιών ζωνών και η οριοθέτηση συνόρων να έχει αντίκτυπο σε πολλά άλλα κράτη⁸³. Έχει υποστηριχθεί, ότι στις ημίκλειστες θάλασσες οι υποχρεώσεις του άρθρου 74 παρ. 3 πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως του άρθρου 123 της Σύμβασης ΔΘ⁸⁴, το οποίο προσδίδει στα κράτη που συνορεύουν με κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα πρόσθετες υποχρεώσεις

⁸⁰*Ibid.*, Myriantthis, 2019.

⁸¹Katsanevakis, S., Levin, N., Coll, M., Giakoumi, S., Shkedi, D., Mackelworth, P., Levy, R., Velegrakis, A., Koutsoubas, D., Caric, H., Brokovich, E., Öztürk, B., Kark, S. (2015), Marine conservation challenges in an era of economic crisis and geopolitical instability: The case of the Mediterranean Sea, *Marine Policy*, Elsevier, 51, 31-39. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.marpol.2014.07.013>

⁸²Adi, M. (2009), *The Application of the Law of the Sea and the Convention on The Mediterranean Sea* (UN, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs).

⁸³*Ibid.*, BIICL, 2016.

⁸⁴Grbec, M. (2014), *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-enclosed Seas: A Mediterranean and Adriatic Perspective*, New York, Publisher Routledge.

συνεργασίας, κατά την άσκηση των δικαιωμάτων και κατά την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση ΔΘ⁸⁵.

Η δημιουργία της ζώνης των 200 ν.μ. οδήγησε σε άμεση και σημαντική μείωση της επιφάνειας της ανοικτής θάλασσας σε θαλάσσιους και ωκεάνιους χώρους⁸⁶. Στην περίπτωση της Μεσογείου, εάν όλα τα κράτη είχαν κηρύξει ΑΟΖ στο μέγιστο των δικαιωμάτων τους, η περιοχή θα καλύπτονταν από ΑΟΖ των παράκτιων κρατών, με σχετικές - επικίνδυνες - επιπτώσεις στη διεθνή ναυσιπλοΐα, καθώς δεν θα υπήρχαν ύδατα που να ανήκουν στην ανοιχτή θάλασσα⁸⁷. Οι αποστάσεις ανάμεσα στα κράτη, κυρίως στη Μεσογειακή λεκάνη είναι σχετικά περιορισμένες και συχνά οι όμορες και απέναντι ακτές δεν επαρκούν ώστε να εξασφαλίσουν τα θαλάσσια σύνορά τους στο ακέραιο και επομένως δεν επιτρέπουν την πλήρη ανάπτυξη όλων των θαλασσιών ζωνών των παράκτιων κρατών⁸⁸. Αντιθέτως, η πρακτική μέχρι προσφάτως βοήθησε στο να διατηρηθεί ο χαρακτήρας της Μεσογείου ως ανοικτής θάλασσας⁸⁹.

Στη Μεσόγειο έχουν κηρυχθεί σχετικά περιορισμένες ΑΟΖ. Έχει υποστηριχθεί ότι η πρακτική των Μεσογειακών κρατών σχετικά με την κήρυξη ΑΟΖ σχετίζεται με την ερμηνεία της υποχρέωσης κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές να λειτουργούν «σε πνεύμα κατανόησης και συνεργασίας» (obligations of self - constraint and cooperation). Μάλιστα, υπάρχουν Μεσογειακά κράτη που έχουν θεσπίσει εθνική νομοθεσία σχετικά με την ΑΟΖ, δεν έχουν όμως κοινοποιήσει επίσημα στον ΟΗΕ τις συντεταγμένες των ΑΟΖ τους⁹⁰. Κατά τον Mitja Grbec⁹¹ η στάση αυτή εξηγείται λόγω της ύπαρξης «σιωπηρής συμφωνίας» να μην δηλωθούν οι ΑΟΖ σε αμοιβαία βάση, προκειμένου να διατηρηθεί ο χαρακτήρας των υδάτων της Μεσογείου ως ανοικτής θάλασσας⁹². Ο καθηγητής Tulio Scovazzi αναφέρεται στο φαινόμενο ως «φοβία ΑΟΖ» («EEZ phobia») και αποδίδει τη στάση αυτή εν μέρει στην ιεράρχηση από τα κράτη της περιοχής «*συμφερόντων, όπως η ελεύθερη πρόσβαση στην αλιεία ή η κινητικότητα εμπορικών και στρατιωτικών πλοίων*»⁹³. Δεν έχουν κηρυχθεί ΑΟΖ *per se*

⁸⁵Στρατή, Α. (2012), Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και η Συνεισφορά της σε μια Νέα Ενεργειακή Πολιτική. Στο Φαραντούρης, Ν. (Επιμ.), *Ενέργεια, Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 311 – 343.

⁸⁶Sanguin, A.-L. (1997), *Geopolitical Scenarios, from the Mare Liberum to the Mare Clausum: The High Sea and the Case of the Mediterranean Base*, *Geoadria*, 2, 51- 62.

⁸⁷*Ibid.*, ΒΠCL, 2016; Leanza and Caracciolo, 2014.

⁸⁸Τσάλτσας, Γ. Ι. (2012), Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο. Εισήγηση στην Ημερίδα Ελληνικοί Υδρογονάνθρακες: Από την έρευνα στην εκμετάλλευση, Αθήνα.

⁸⁹*Ibid.*, ΒΠCL, 2016.

⁹⁰*Ibid.*, ΒΠCL, 2016.

⁹¹Αντιπρόεδρος της Ένωσης Ναυτιλιακού Δικαίου της Σλοβενίας και λέκτορας στο Ινστιτούτο Διεθνούς Ναυτιλιακού Δικαίου του IMO στη Μάλτα.

⁹²*Ibid.*, Grbec, 2014.

⁹³Scovazzi, T. (2005), Part VIII, *The Mediterranean Sea maritime Boundaries*. In Colson D. and Smith, R. (Eds.), *International Maritime Boundaries, Volume V*, Publisher Martinus Nijhoff, 3477 – 3492.

σε περιοχές της Μεσογείου, όχι μόνο για γεωγραφικούς (λόγω της δυσκολίας οριοθέτησης), αλλά και για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους⁹⁴. Η μεταβαλλόμενη γεωπολιτική της περιοχής υποδηλώνει ότι συχνά υπάρχουν πολύ περισσότερα ζητήματα από τα ισχύοντα πρότυπα του ειδικού και γενικού διεθνούς δικαίου⁹⁵, τα οποία ανακύπτουν κατά την προσπάθεια επίλυσης των αξιώσεων και διαφορών. Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι οι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες μπορούν να επιταχύνουν τη διαδικασία κηρύξεως ΑΟΖ στη Μεσόγειο⁹⁶.

Αντ' αυτού, τα κράτη της Μεσογείου είτε υιοθέτησαν αποκλειστικές αλιευτικές ζώνες, είτε θέσπισαν άλλες πιο ειδικές ζώνες (όπως ζώνες προστασίας της αλιείας ή οικολογικές και αρχαιολογικές ζώνες), χωρίς να απαιτούν πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα που ισοδυναμούν με ΑΟΖ. Παρόλο που τέτοιες ζώνες δεν προβλέπονται στο πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ, η νομική βάση για την υιοθέτησή τους στηρίζεται στη γενικότερη αρμοδιότητα θέσπισης ΑΟΖ, σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται η υιοθέτηση «υπολειμματικών ζωνών δικαιοδοσίας» («argumentum a maiore ad minus»)⁹⁷, ενώ η εγκυρότητά τους δεν αμφισβητήθηκε από άλλα κράτη της περιοχής⁹⁸.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας στη Μεσόγειο είναι η αρμοδιότητα της ΕΕ να ρυθμίζει ορισμένες δραστηριότητες εντός των θαλασσιών ζωνών των κρατών μελών της⁹⁹. Αρκετά από τα καθήκοντα που ανατέθηκαν σε παράκτια κράτη έχουν αντίκτυπο σε τομείς της υφιστάμενης αρμοδιότητας της ΕΕ και επομένως αυτή επεκτείνεται στη δημιουργία μιας συνολικής ΑΟΖ για την ΕΕ, της Ευρωπαϊκής ΑΟΖ. Εφόσον κηρυχθεί ΑΟΖ από ένα κράτος μέλος της ΕΕ, θα εμπίπτει αναπόφευκτα στην αρμοδιότητα της ΕΕ¹⁰⁰, δίχως αυτό να σημαίνει ότι παραχωρούνται δικαιώματα, καθώς η αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων παραμένει εθνική υπόθεση. Η ΕΕ έχει προσχωρήσει αυτοτελώς, ως ξεχωριστό νομικό πρόσωπο κατά τις διατάξεις του άρθρου 47 της Συνθήκης της ΕΕ, στη Σύμβαση ΔΘ ήδη από τον Απρίλιο του 1998, ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη δικαιοδοσία της στους τομείς όπου το μέρος V της Σύμβασης ΔΘ παρέχει δικαιώματα και καθήκοντα στα παράκτια κράτη¹⁰¹.

Τα κράτη είναι υποχρεωμένα να οριοθετήσουν τα αμφισβητούμενα θαλάσσια σύνορα με συμφωνία για τη σύναψη της οποίας δίνεται ιδιαίτερη σημασία σε όλους τους υφιστάμενους

⁹⁴Ahnish, F.A. (1993), *The International Law of Maritime Boundaries and the Practice of States in the Mediterranean Sea*, Oxford: Clarendon Press.

⁹⁵Filis, A. and Lea-Arcas, R. (2013), *Legal aspects of inter-State maritime delimitation in the Eastern Mediterranean Basin, Oil, Gas & Energy Law*, 11(3), 1-23.

⁹⁶*Ibid.*, Katsanevakis, et. al, 2015.

⁹⁷*Ibid.*, Papastavridis, 2017a.

⁹⁸*Ibid.*, BIICL, 2016.

⁹⁹*Ibid.*, Gavouneli, 2007.

¹⁰⁰*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020; BIICL, 2016; Gavouneli, 2007; Grbec, 2014.

¹⁰¹*Ibid.*, Kariotis, 2007.

και προτεινόμενους συμβατικούς κανόνες¹⁰². Αρκετά γειτονικά κράτη έχουν ήδη προβεί σε διαπραγματεύσεις σχετικά με την οριοθέτηση των αντίστοιχων θαλασσιών συνόρων και έχουν συνάψει συμφωνίες που οριοθετούν την υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, την ΑΟΖ και τα μεμονωμένα θαλάσσια σύνορα. Ο αριθμός των μεμονωμένων διμερών συμφωνιών οριοθέτησης αυξάνεται σημαντικά, λόγω κυρίως των ισχυρισμών των κρατών για εκτεταμένη αποκλειστική οικονομική ή αλιευτική δικαιοδοσία¹⁰³, δίνοντας το παράδειγμα στη συνεργασία κρατών που συνορεύουν με κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες, καθώς πολλά θαλάσσια σύνορα έχουν διευθετηθεί με συμφωνίες μεταξύ κρατών στη Μεσόγειο¹⁰⁴. Εξάλλου, η ιδιαίτερη μορφολογία της περιοχής καθιστά την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών απαραίτητη. Στην πλειοψηφία τους, οι διμερείς αυτές συμφωνίες εκτός από την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών μεταξύ παρακείμενων ή αντικείμενων κρατών, προσδιορίζουν και σαφή όρια σχετικά με την εκμετάλλευση των θαλασσιών ενεργειακών πόρων¹⁰⁵. Ωστόσο, κάθε συμφωνία ακολουθεί τη δική της πορεία, συχνά με διαφορετικά αποτελέσματα, ανάλογα με την περιοχή, την πολιτική και κοινωνική κατάσταση, ακόμη και σύμφωνα με τις ιστορικές καταβολές και προκαταλήψεις των εμπλεκόμενων μερών¹⁰⁶.

1.3.2. Κήρυξη ΑΟΖ από την Ελλάδα

Η Ελλάδα επικύρωσε και ενσωμάτωσε στην ελληνική έννομη τάξη τη Σύμβαση ΔΘ και τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης το 1995¹⁰⁷. Κατ' εφαρμογή του άρθρου 310 της Σύμβασης ΔΘ, που επιτρέπει τις ερμηνευτικές δηλώσεις, προέβη σε δήλωση ρητής επιφύλαξης, για την άσκηση όλων των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτήν, κατά το χρόνο και με τον τρόπο που η ίδια αποφασίζει¹⁰⁸. Το 2015 η χώρα μας ενεργοποίησε την προαιρετική εξαίρεση των διαφορών που αφορούν σε οριοθετήσεις θαλασσιών ζωνών του άρθρου 298 της Σύμβασης ΔΘ¹⁰⁹.

Σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα¹¹⁰ οι διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ έχουν υπερνομοθετική ισχύ και προβλέπουν ότι τα παράκτια κράτη δύνανται να επεκτείνουν την

¹⁰² *Ibid.*, Collins and Rogoff, 1982.

¹⁰³ *Ibid.*, Collins and Rogoff, 1982.

¹⁰⁴ Alsied, A.O. (2006), *Delimitation of Maritime Boundaries with special reference to the EEZ and the IMO Conventions Regime: A Libyan case study*, United Nations, The Nippon Foundation Fellow.

¹⁰⁵ Στράντζαλη, Χ. (2020), Οι συμφωνίες οριοθέτησης και κοινής εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων στην Μεσόγειο. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας*, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 143 – 156; Στρατή, Α. (2012α), *Ελληνικές Θαλάσσιες Ζώνες και Οριοθέτηση με Γειτονικά Κράτη*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

¹⁰⁶ *Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020.

¹⁰⁷ Με το Ν. 2321/1995 (ΦΕΚ Α' 136/23.6.1995) «Κύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της θάλασσας και της Συμφωνίας που αφορά την εφαρμογή του μέρους XI της Σύμβασης».

¹⁰⁸ *Ibid.*, Στρατή, 20.12α

¹⁰⁹ *Ibid.*, Παπασταυρίδης, 2017; Ιωάννου και Στρατή, 2013.

¹¹⁰ Άρθρο 28 παρ. 1 του Ελληνικού Συντάγματος.

αιγιαλίτιδα ζώνη τους (χωρικά ύδατα) μαζί με τον υπερκείμενο εναέριο χώρο έως 12 ν.μ. από τις γραμμές βάσης¹¹¹. Ο Ν. 2321/1995¹¹² έχει δώσει το αναφαίρετο δικαίωμα στην Ελλάδα για επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης της έως 12 ν.μ., κατόπιν έκδοσης Π.Δ., δίχως όμως να γίνεται ρητή αναφορά στην ΑΟΖ. Εντούτοις, ήδη με το Ν. 2289/1995¹¹³ το ενδεχόμενο κήρυξης ΑΟΖ αναγνωριζόταν στην Ελληνική νομοθεσία, σε ορισμένες μάλιστα διατάξεις αποκαλούνταν «θαλάσσια οικονομική ζώνη»¹¹⁴. Ειδικότερα, ορίζεται: «*Ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη των οποίων οι ακτές είναι παρακείμενες ή αντικείμενες με τις ελληνικές ακτές, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ (αφ' ης κηρυχθεί) είναι η μέση γραμμή, κάθε σημείο της οποίας απέχει ίση απόσταση από τα εγγύτερα σημεία των γραμμών βάσης (τόσο ηπειρωτικών όσο και νησιωτικών) από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης*¹¹⁵». Η χάραξη της γραμμής της ΑΟΖ δεν επηρεάζεται από το πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος (είτε είναι 6 ν.μ., είτε 12 ν.μ.), αλλά έχει τεθεί το εύλογο ερώτημα εάν η κήρυξη ΑΟΖ υπό το σημερινό καθεστώς των 6 ν.μ. θα «αποδυνάμωνε» τη δήλωση ρητής επιφύλαξης της Ελλάδος. Παρά τη μεγάλη έκταση των θαλασσών που περιβάλλουν την Ελλάδα, δεν μπορεί να αποκτήσει πλήρη εκτατικά δικαιώματα. Αντ' αυτού, θα πρέπει να προβεί σε οριοθετήσεις κατόπιν συμφωνίας με τις χώρες που έχουν αντίστοιχα δικαιώματα στην περιοχή, καθώς οι αποστάσεις που χωρίζουν τις ακτές της από αυτές των αντικείμενων ακτών δεν ξεπερνούν τα 400 ν.μ. (ήτοι το απαιτούμενο διπλάσιο του ανώτατου ορίου δικαιώματος που προβλέπει η Σύμβαση ΔΘ). Επομένως, η στενότητα του χώρου δεν επιτρέπει την πλήρη εκμετάλλευση του δικαιώματος «*ratione loci*» (την απόκτηση μιας ζώνης 200 ν.μ.)¹¹⁶.

Ακολουθως, έχει τεθεί το ερώτημα κατά πόσο θα ήταν συνετό, υπό αυτές τις συνθήκες, η Ελλάδα να προβεί σε μονομερή κήρυξη ΑΟΖ, λαμβάνοντας υπόψη τις αναμενόμενες ακραίες αντιδράσεις της Τουρκίας¹¹⁷. Πράγματι, μέχρι πρόσφατα η Ελλάδα δεν είχε κηρύξει ΑΟΖ, παρόλο που το 2011 έγινε μνεία του ενδεχομένου αυτού στο Ν. 4001/2011¹¹⁸, ο οποίος

¹¹¹Άρθρο 3 του Ν. 2321/1995.

¹¹²Άρθρο 2 του Ν. 2321/1995.

¹¹³Ν. 2289/1995 (ΦΕΚ Α27/8.2.1995) «Αναζήτηση, έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και άλλες διατάξεις», όπως τροποποιήθηκε και εναρμονίστηκε με το άρθ. 156 (1) του Ν. 4001/2011 (ΦΕΚ Α 179/22.8.2011) «Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και Δίκτυα Μεταφοράς υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις».

¹¹⁴*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013; Στρατή, 2012β.

¹¹⁵Άρθρο 1 παρ. 3 του Ν. 2289/1995.

¹¹⁶*Ibid.*, Ροζάκης, 2013.

¹¹⁷*Ibid.*, Ροζάκης, 2013.

¹¹⁸Ν. 4001/2011 (ΦΕΚ Α 179/22.08.2011) «Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς Υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις», που με το Άρθρο 156 παρ. 1 τροποποίησε το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν. 2289/1995 εναρμονίζοντας την ελληνική νομοθεσία με τις διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ, και με το Άρθρο 184 τροποποίησε το άρθρο 148 του Μεταλλευτικού Κώδικα.

καθιέρωσε: (α) το «κριτήριο της απόστασης» ως νομικό τίτλο της υφαλοκρηπίδας μέχρι την απόσταση των 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης και (β) τη μέση γραμμή ως εξωτερικό όριο της Ελληνικής υφαλοκρηπίδας και μελλοντικής ΑΟΖ, εφόσον δεν υπάρχει συμφωνία οριοθέτησης με γειτονικά κράτη. Έχει κυριαρχήσει η άποψη ότι η διατύπωση του Ν. 4001/2011 καλύπτει όλες τις περιπτώσεις μη οριοθετημένων θαλασσιών ζωνών, επομένως και της ΑΟΖ, και ότι αναφέρεται στον προσδιορισμό των εξωτερικών ορίων της υφαλοκρηπίδας και της μελλοντικής ΑΟΖ της Ελλάδος. Ενώ, η σύναψη συμφωνίας και η υποχρέωση διαπραγματεύσεων κατά τις διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ αφορά τη διαδικασία οριοθέτησης με γειτονικά κράτη¹¹⁹.

1.3.2.1. Πρόσφατες διμερείς συμφωνίες της Ελλάδος

Με μια διμερή συμφωνία¹²⁰ που υπογράφηκε στις 9 Ιουνίου 2020, η Ελλάδα και η Ιταλία οριοθέτησαν τις θαλάσσιες ζώνες τους, συμπεριλαμβανομένων των μελλοντικών ΑΟΖ τους. Η συμφωνία του 2020 ορίζει τα θαλάσσια σύνορα, αναφέροντας την γραμμή οριοθέτησης που σχεδιάστηκε για την υφαλοκρηπίδα με τη συμφωνία του 1977¹²¹ μεταξύ των δυο κρατών. Επιπλέον, ενσωματώνει την παλαιότερη συμφωνία και οριοθέτηση στις αντίστοιχες ΑΟΖ στο Ιόνιο Πέλαγος, επεκτείνοντας την πρόσβαση σε πόρους στην Ανατολική Μεσόγειο των δύο κρατών και στις αλιευτικές δραστηριότητες¹²², σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ και σχετικά με τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τα καθήκοντα τρίτων κρατών στην ΑΟΖ, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο¹²³. Επίσης, συμφωνήθηκε ο καθορισμός ενός ενιαίου συνόρου και για τις δυο θαλάσσιες ζώνες, όπως ορίζεται στις αντίστοιχες διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ¹²⁴. Η μέθοδος οριοθέτησης που εφαρμόστηκε είναι η αρχή της ίσης απόστασης - μέσης γραμμής, με αμοιβαίες μικρές διαφοροποιήσεις εκατέρωθεν της οριοθετικής γραμμής, προκειμένου να καλύψει υπάρχουσες ενεργειακές εγκαταστάσεις, που συμπίπτει με αυτή του 1977¹²⁵,

¹¹⁹*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013.

¹²⁰Hellenic Parliament, Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Italian Republic on the Delimitation of Their Respective Maritime Zones (in Greek and English) (Athens, 2020). Υπογράφηκε στην Αθήνα στις 9 Ιουνίου 2020 και κυρώθηκε με τον Ν. 4716/2020 (ΦΕΚ Α 163/28-8-2020) - Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας για την οριοθέτηση των αντίστοιχων θαλασσιών ζωνών τους.

¹²¹United States Department of State, Agreement between the Italian Republic and the Hellenic Republic on the Delimitation of Zones of the Continental Shelf Belonging to Each of the Two States (in English) (Washington DC: United States Department of State, 1977). Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας περί της οριοθέτησης των ζωνών της υφαλοκρηπίδος των ανηκουσών εις έκαστον των δύο κρατών (υπογράφηκε στις 24 Μαΐου 1977, επικυρώθηκε με τον κυρωτικό Ν. 786/1978, (ΦΕΚ Α 101/21-6-1978) και τέθηκε σε ισχύ στις 12 Νοεμβρίου 1980).

¹²²Grigoriadis, I.N. and Belke, L.T. (2020), UNCLOS and the delimitation of Maritime Zones in the Eastern Mediterranean, ELIAMER Publications. Διαθέσιμο στο: <https://www.eliamer.gr/en/publication/η-σύμβαση-των-νηωμένων-εθνών-για-το-δίκ/>

¹²³Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ, Διαθέσιμο σε: www.amna.gr

¹²⁴Stanicek, B. (2020), Turkey: Remodeling the eastern Mediterranean: Conflicting exploration of natural gas reserves, European Parliamentary Research Service, PE 652.048.

¹²⁵*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020.

λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη νησιών και υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων εντός της περιοχής¹²⁶. Η συμφωνία συνιστά γενικότερα μια συνοπτική, αλλά πλήρη αντιμετώπιση της οριοθετικής γραμμής, που λαμβάνει επαρκώς υπόψη τις ενεργειακές υποχρεώσεις της κάθε πλευράς¹²⁷. Οι συντεταγμένες αναγνωρίστηκαν με τρόπο που δεν θα προκαλούσε επιπλοκές στην οριοθέτηση ΑΟΖ με γειτονικά κράτη, δηλαδή με την Αλβανία, τη Λιβύη και τη Μάλτα¹²⁸. Τόσο η Ιταλία όσο και η Ελλάδα είναι εταίροι στο έργο του αγωγού EastMed (Eastern Mediterranean Pipeline) και η συμφωνία τους έχει μεγάλη στρατηγική σημασία, καθώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να υπονομεύσει το μνημόνιο Τουρκίας - Λιβύης του 2019 για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών¹²⁹. Η κήρυξη ΑΟΖ από την Ελλάδα στην οριοθετούμενη περιοχή προϋποθέτει την προηγηθείσα έκδοση Π.Δ.¹³⁰. Επομένως, πρέπει να γίνει κατά νομοθετική εξουσιοδότηση, ως πράξη καθορισμού των ορίων της Ελληνικής επικράτειας, που απαιτεί νόμο, ο οποίος θα ψηφισθεί με απόλυτη πλειοψηφία¹³¹. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, με τον κυρωτικό Ν. 4716/2020 εκδόθηκε ΠΔ μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου¹³². Όπως συμπεραίνει η καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη, «η ανακήρυξη της ΑΟΖ φαίνεται να συνενώνεται με τον καθορισμό των εξωτερικών ορίων της Ελλάδος»¹³³.

Με μια διμερή συμφωνία που υπεγράφη στις 6 Αυγούστου 2020 η Αίγυπτος και η Ελλάδα συμφώνησαν στη δημιουργία ΑΟΖ μεταξύ τους¹³⁴. Αποτελεί την πρώτη συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών για την οριοθέτηση των θαλασσιών συνόρων τους. Στο προοίμιό της, τα δύο κράτη δήλωσαν ότι προσχώρησαν στη Σύμβαση ΔΘ και τόνισαν τη σημασία που έχει γι' αυτά να οριοθετήσουν την ΑΟΖ τους¹³⁵. Η συμφωνία αναφέρεται σε μερική (τμηματική) οριοθέτηση, που αποτελεί τμήμα συνολικής, μεταγενέστερης οριοθέτησης μεταξύ των δύο χωρών¹³⁶. Προβλέπεται η απευθείας κήρυξη ΑΟΖ με τη δήλωση βουλήσεως, δίχως να

¹²⁶*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020; Ροζάκης, 2004; Στράντζαλη, 2020; Στρατή, 2012α.

¹²⁷*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2016.

¹²⁸*Ibid.*, Grigoriadis and Belke, 2020.

¹²⁹Agreement between the Government of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on determination of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean (signed on 29 September 2019); Βλ. επίσης *Ibid.*, Stanicek, 2020.

¹³⁰Άρθρο 2 του κυρωτικού Ν. 4716/2020.

¹³¹Άρθρο 27 του Ελληνικού Συντάγματος. Βλ. επίσης *Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020

¹³²Άρθρο 2 του Ν. 4716/2020.

¹³³*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020.

¹³⁴Hellenic Parliament, Agreement between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt of the Delimitation of the Exclusive Economic Zone of the Two States (in Greek and English) (Athens, 2020). Υπογράφηκε στο Κάιρο στις 6 Αυγούστου 2020 και κυρώθηκε με τον Ν. 4717/2020 (ΦΕΚ Α 164/28-8-2020) - Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου για την οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης μεταξύ των δύο Κρατών.

¹³⁵*Ibid.*, Grigoriadis and Belke, 2020.

¹³⁶*Ibid.*, Άρθρο 1 παρ. 1 της Συμφωνίας Ελλάδος – Αιγύπτου.

απαιτείται η προηγούμενη έκδοση Π.Δ.. Η Ελλάδα δήλωσε με την ίδια τη συμφωνία τη βούλησή της για την απόκτηση ΑΟΖ και εξασφαλίστηκε η άσκηση του εν λόγω δικαιώματος. Και σε αυτήν την περίπτωση, με εσωτερική νομοθεσία, η χώρα μας κήρυξε ως ΑΟΖ της την περιοχή που οριοθετείται με την Συμφωνία που κυρώθηκε με το Ν. 4717/2020, από της θέσεως σε ισχύ της Συμφωνίας αυτής¹³⁷. Προκειμένου όμως η Ελλάδα να αποκτήσει ΑΟΖ θα πρέπει και η Αίγυπτος να προβεί στην επικύρωση της συμφωνίας για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών των δυο κρατών και να τεθεί η συμφωνία σε ισχύ¹³⁸.

Τα δυο κράτη καθόρισαν τις περιοχές στις οποίες κάθε ένα θα ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα, οδηγώντας στη δημιουργία και στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και τμηματικής ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο. Έκαστο κράτος έχει δικαίωμα να προχωρήσει στη μεγιστοποίηση της αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων εντός της ΑΟΖ¹³⁹. Σε περίπτωση που οι φυσικοί πόροι επεκτείνονται στις ΑΟΖ και των δύο, θα συνεργαστούν για την επίτευξη συμφωνίας σχετικά με τους τρόπους εκμετάλλευσής τους¹⁴⁰. Εάν ένα μέρος ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τρίτο κράτος που μοιράζεται θαλάσσια σύνορα με τα συμβαλλόμενα κράτη, θα πρέπει να προηγηθεί η ενημέρωση του άλλου¹⁴¹ και σε κάθε περίπτωση τα δυο κράτη θα λειτουργούν με πνεύμα κατανόησης και συνεργασίας¹⁴². Κατά την οριοθέτηση τα μέρη έλαβαν υπόψη τους τα δικαιώματα των νησιών στην υφαλοκρηπίδα (ξεκινώντας την οριοθέτηση του θαλάσσιου ορίου από τα δύο μεγαλύτερα νησιά της Ελλάδος, την Κρήτη και τη Ρόδο), συμφωνώντας σε μια προσαρμοσμένη μέση γραμμή¹⁴³. Τέλος, κατοχυρώθηκε η δικαιοδοσία των αλιέων.

Κατά τον καθηγητή Πέτρο Λιάκουρα, η Ελλάδα έπραξε ορθά κηρύσσοντας ΑΟΖ μέσα από τη διμερή συμφωνία με την Αίγυπτο και όχι με μονομερή δήλωση, η δε κήρυξη είναι είναι μερική, καθώς ένα μόνο κομμάτι της έχει ολοκληρωθεί – ίσως και το πιο εύκολο¹⁴⁴. Σε κάθε περίπτωση, η συμφωνία Ελλάδος - Αιγύπτου διεμβολίζει τη συμφωνία - μνημόνιο για τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ Τουρκίας - Λιβύης, καθιστώντας - λόγω ελληνικής έμπρακτης αμφισβήτησης - την εφαρμογή της τελευταίας δυσχερή. Η συμφωνία - μνημόνιο της

¹³⁷Άρθρο 2 του Ν. 4717/2020.

¹³⁸Γαβουνέλη, Μ. (2020), “Ο Πλούτος των Θαλασσών μας: Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός, Υπεράκτια Αιολικά Πάρκα, ΑΟΖ και Βιώσιμη Ανάπτυξη”, Δημόσια διαδικτυακή συζήτηση της ΕΛΙΑΜΕΠ, 16 Σεπτεμβρίου 2020.

¹³⁹Όπως ανέφερε ο Υπουργός Εξωτερικών της Αιγύπτου Sameh Shoukry. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-egypt-greece-idUSKCN252216>

¹⁴⁰*Ibid.*, Άρθρο 2 της Συμφωνίας Ελλάδος – Αιγύπτου.

¹⁴¹*Ibid.*, Άρθρο 1 παρ. 5 της Συμφωνίας Ελλάδος – Αιγύπτου.

¹⁴²*Ibid.*, Άρθρο 3 της Συμφωνίας Ελλάδος – Αιγύπτου.

¹⁴³Lika, I. (2020), Analysis: The Greece-Egypt Maritime Agreement and its Implications for the Greek-Turkish Dispute in the Eastern Mediterranean. Available at: <https://www.setav.org/en/analysis-the-greece-egypt-maritime-agreement-and-its-implications-for-the-greek-turkish-dispute-in-the-eastern-mediterranean/>

¹⁴⁴Λιάκουρας, Π. (2021), Οι θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδος, Διαδικτυακή συνάντηση της ILA-Hellenic Branch, 15 Ιανουαρίου 2021.

Τουρκίας με τη Λιβύη επικρίθηκε έντονα και από πολλές άλλες χώρες (όπως την Κύπρο, την Αίγυπτο, τη Γαλλία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) και από μέλη της διεθνούς κοινότητας, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ και των ΗΠΑ, που υποστηρίζουν την έλλειψη νομιμότητας εκ μέρους της Κυβέρνησης της Λιβύης (λόγω έλλειψης έγκρισης από το Κοινοβούλιο της Λιβύης)¹⁴⁵, την παραβίαση του διεθνούς δικαίου, της αρχής των σχέσεων καλής γειτονίας και της κυριαρχίας των γειτονικών παράκτιων κρατών σχετικά με τις θαλάσσιες ζώνες τους. Η συμφωνία Τουρκίας - Λιβύης, που αποτελεί την πρώτη οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, επηρεάζει την Ελλάδα, καθώς ανάμεσα στα δυο συμβαλλόμενα κράτη βρίσκονται το Καστελόριζο, η Ρόδος και η Κρήτη¹⁴⁶. Οι συμφωνίες της Ελλάδος με την Ιταλία και την Αίγυπτο, αποτελούν την αντίδραση της χώρας μας στη συμφωνία - μνημόνιο Τουρκίας - Λιβύης, η οποία τέθηκε σε ισχύ παρά τις αντιδράσεις και τις διαμαρτυρίες ως προς τη νομιμότητά της. Παρόλο που η διαμαρτυρία της Ελλάδος δεν αναιρεί την συμβατική σχέση των δυο κρατών, στην πράξη η συμφωνία της Τουρκίας δεν μπορεί να ισχύσει έναντι τρίτων κρατών. Η Ελλάδα καταδεικνύει την εναρμόνισή της με το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, ιδίως τη Σύμβαση ΔΘ, σχετικά με το θέμα της οριοθέτησης των θαλασσιών συνόρων και είναι έτοιμη να δείξει την απαραίτητη ευελιξία για την επίτευξη συμφωνιών¹⁴⁷. Παράλληλα, η χώρα μας εναντιώνεται σε κάθε αντίστοιχη μονομερή πράξη οριοθέτησης, κατακρίνοντας ότι η συμφωνία της Τουρκίας με τη Λιβύη παραβιάζει τους εσωτερικούς κανόνες και τα όρια της τελευταίας¹⁴⁸.

Κατά την ακαδημαϊκή κοινότητα, η μοναδική περαιτέρω ενέργεια στην οποία μπορούσε να προβεί η Ελλάδα ήταν να κατοχυρώσει τα δικαιώματά της στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως και έπραξε μέσω της συμφωνίας με την Αίγυπτο, αποκτώντας την πρώτη οριοθέτηση στην περιοχή, η οποία πλήττει τη συμφωνία για τα θαλάσσια σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Λιβύης. Μάλιστα, με την οριοθέτηση της ΑΟΖ, οριοθετήθηκε και η υφαλοκρηπίδα¹⁴⁹. Όπως έχει κατά καιρούς σχολιαστεί, θα ήταν σκόπιμο η κήρυξη και ο προσδιορισμός των εξωτερικών ορίων της ΑΟΖ της Ελλάδος να συνδυάζεται με την επέκταση των χωρικών της υδάτων¹⁵⁰, κατά τέτοιο όμως τρόπο ώστε να μην υπάρχει αλληλοεπικάλυψη με ζώνες γειτονικών κρατών. Σύμφωνα με τον κ. Παπασταυρίδη θα ήταν επιθυμητό να προηγηθεί της κήρυξης ΑΟΖ η σύναψη συμφωνιών οριοθέτησης των θαλασσιών ζωνών με τα γειτονικά

¹⁴⁵ *Ibid.*, Stanicek, 2020.

¹⁴⁶ *Ibid.*, Στράντζαλη, 2020.

¹⁴⁷ *Ibid.*, Grigoriadis and Belke, 2020.

¹⁴⁸ Λιάκουρας, Π. (2020), Τα «κλειδιά» της Συμφωνίας Ελλάδας - Αιγύπτου για ΑΟΖ, Δημοσίευση στην Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ online, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2020/08/07/opinions/analysi-ta-kleidia-tis-symfonias-me-tin-aigypto-gia-aoz/>

¹⁴⁹ Σύμφωνα με την αρχή “public order of the oceans”.

¹⁵⁰ *Ibid.*, Στρατή, 2012α; Στρατή, 2012β.

κράτη¹⁵¹. Επίσης μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας συμφωνεί στο ότι θα μπορούσε να είχε προηγηθεί η επέκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος, αλλά κάτι τέτοιο θα ερχόταν σε σύγκρουση με τις διακηρύξεις της Τουρκίας, που αρνείται να δοθεί πλήρης επήρεια στα Ελληνικά νησιά. Ειδικά στην περίπτωση της χώρας μας, πρέπει να εξεταστεί εάν κρίνεται σκόπιμη η επέκταση του πλάτους της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ., λόγω του πλήθους των νησιών που κατέχει και των αποφάσεων των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, που απέδωσαν στα νησιά θαλάσσιες ζώνες τουλάχιστον 12 ν.μ., όσο και το μέγιστο πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Εξάλλου το πλάτος της υφαλοκρηπίδας ή της ΑΟΖ δεν επηρεάζεται από αυτό της χωρικής θάλασσας. Σημειωτέον ότι ο τρόπος θέσπισης μιας ζώνης δικαιοδοσίας εξαρτάται από την εσωτερική έννομη τάξη του παράκτιου κράτους. Η Ελλάδα το 1936¹⁵² καθόρισε αιγιαλίτιδα ζώνη εύρους 6 ν.μ., χωρίς να τίγονται ισχύουσες διατάξεις που αφορούν σε ειδικές περιπτώσεις και ορίζουν εύρος μεγαλύτερο ή μικρότερο των 6 ν.μ.¹⁵³ Η πρόβλεψη περί αιγιαλίτιδας ζώνης γενικής εφαρμογής εύρους 6 ν.μ. προβλέπεται και ορίζεται ρητά στο Ν.Δ. 187/1973¹⁵⁴.

Στο μεταξύ, η Ελλάδα είχε υπογράψει συμφωνία με την Αλβανία το 2009¹⁵⁵ για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών και ΑΟΖ μεταξύ των δυο κρατών. Πρόκειται για την πρώτη συμφωνία χάραξης «ορίου πολλαπλών χρήσεων» στη Μεσόγειο και για μια από τις πληρέστερες συμφωνίες. Ρητά προβλέπει την επέκτασή της σε περίπτωση θέσπισης άλλων θαλασσιών ζωνών στο μέλλον, χωρίς όμως να επηρεάζεται η άσκηση κυριαρχίας στις οριοθετημένες περιοχές¹⁵⁶. Η μέθοδος οριοθέτησης που εφαρμόστηκε είναι η αρχή της ίσης απόστασης και η χάραξη της ίσης γραμμής, δίνοντας πλήρη επήρεια σε όλα τα νησιά, στις νησίδες και στους βράχους που βρίσκονται στην υπό οριοθέτηση περιοχή. Η συμφωνία περιλαμβάνει ρήτρα για την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων φυσικών πόρων και προβλέπει την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος¹⁵⁷. Παρόλο που υπογράφηκε, η συμφωνία δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ καθώς, κατόπιν παρέμβασης της Τουρκίας και προσφυγής που ασκήθηκε, το Αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάσισε ότι αντίκειται στο

¹⁵¹*Ibid.*, Παπασταυρίδης, 2017.

¹⁵²Α.Ν. 230/1936 (ΦΕΚ Α 450/13-10-1936) «περί καθορισμού αιγιαλίτιδας ζώνης της Ελλάδος.

¹⁵³Η ανωτέρω επιφύλαξη παρέπεμπε στο Π.Δ. 618/1931¹⁵³, που καθόριζε την αιγιαλίτιδα ζώνη εύρους 10 ν.μ. από τις ακτές της επικράτειας, για τους σκοπούς της αεροπορίας και της αστυνόμευσης αυτής.

¹⁵⁴Άρθρο 139 του Ν.Δ. 187/1973 (ΦΕΚ Α 261/1973): Κώδικας Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου. Βλ. επίσης Chrysochou, G. (2016), *The width of Greek territorial waters and the Hellenic sovereignty of the disputed by Turkey Greek islands of the Aegean*, Hellenic Institute of Strategic Studies (EL.I.S.ME), Athens, Greece, Available at: <http://www.elisme.gr/gr/2013-01-07-19-12-14>

¹⁵⁵Συμφωνία της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Αλβανίας σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και των άλλων θαλασσιών ζωνών τις οποίες τα δυο κράτη δικαιούνται βάσει του διεθνούς δικαίου (υπογράφηκε στις 27 Απριλίου 2009 δίχως να τεθεί ακόμη σε ισχύ).

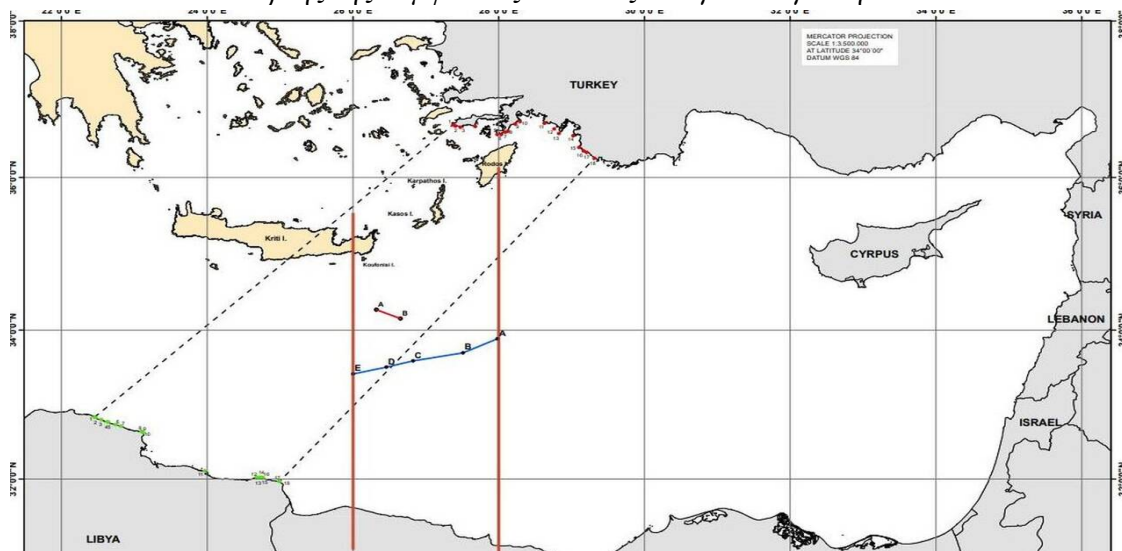
¹⁵⁶*Ibid.*, Στρατή, 2012α.

¹⁵⁷*Ibid.*, Στράντζαλη, 2020; Στρατή, 2012α; Τσάλτας και Αναγνώστου, 2014.

Σύνταγμα της χώρας και κήρυξε την οριοθέτηση αντισυνταγματική¹⁵⁸. Η Ελλάδα ισχυριζόμενη ότι η συμφωνία αυτή δεν έχει ακυρωθεί, επιδιώκει την υλοποίησή της. Παρ' όλα αυτά έντονη είναι η άποψη ότι η συμφωνία ακυρώθηκε και ότι η Αλβανία δεν θα προβεί στην υπογραφή νέας συμφωνίας με την Ελλάδα για την οριοθέτηση της ΑΟΖ¹⁵⁹.

Χάρτης 1

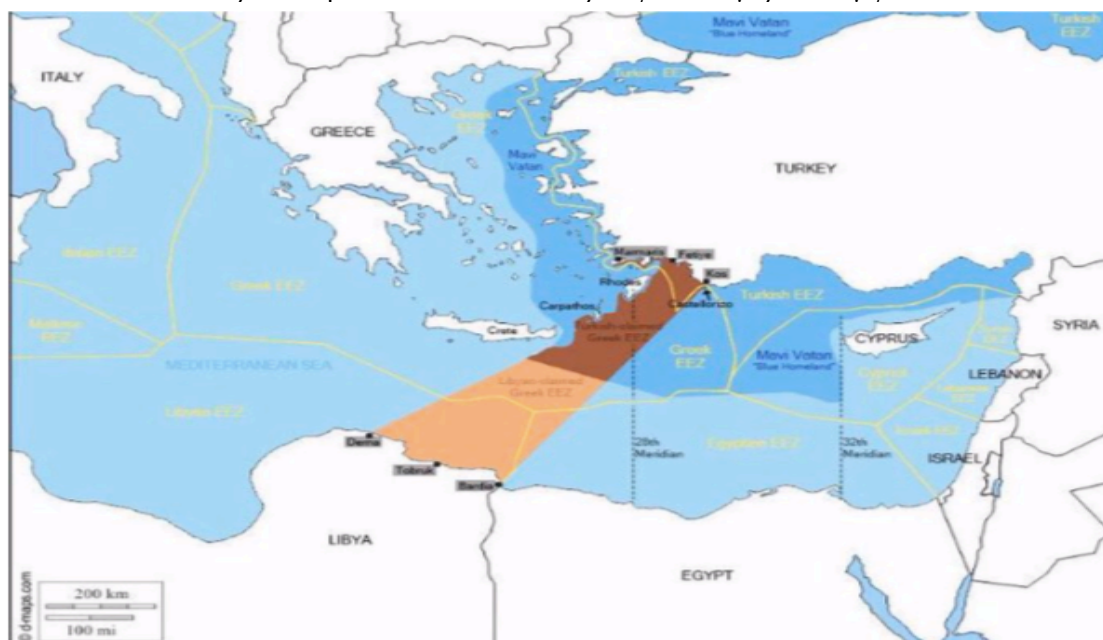
Ο Χάρτης της συμφωνίας Ελλάδος – Αιγύπτου για την ΑΟΖ

Πηγή: www.cnn.gr. Άτυπος χάρτης της συμφωνίας. Με μπλε χρώμα η γραμμή οριοθέτησης της ΑΟΖ Ελλάδος – Αιγύπτου (Τελευταία επίσκεψη 16.03.2021)

Χάρτης 2

Οι οριοθετήσεις ΑΟΖ κατά τις πρόσφατες διμερείς συμφωνίες

Πηγή: <https://www.keeptalkinggreece.com> (Τελευταία επίσκεψη 16.03.2021)

¹⁵⁸ *Ibid.*, Γαβουνέλη, 2017.

¹⁵⁹ Μαλλιός, Α. (2021), “ΑΟΖ: τι συμβαίνει με την Αλβανία», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/politics/561294502/aoz-ti-symvainei-me-tin-alvania/>

1.3.2.2. Η σημασία κήρυξης ΑΟΖ για την Ελλάδα

Η οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών είναι εξαιρετικής σημασίας για κράτη, όπως η Ελλάδα, που έχει μια εκτεταμένη ακτογραμμή και ιδιαίτερο νησιωτικό χαρακτήρα, με την ΑΟΖ να θεωρείται η πιο κρίσιμη ζώνη για τα ελληνικά συμφέροντα. Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλα τα νησιά της Ελλάδος (με την εξαίρεση των βράχων) έχουν δικαίωμα σε ΑΟΖ, η χώρα μας μπορεί να ευνοηθεί, με την επέκταση της δικαιοδοσίας της συνολικά στις δραστηριότητες και χρήσεις της θάλασσας σε μια ευρεία θαλάσσια περιοχή. Κατά την ίδια άποψη¹⁶⁰, η κήρυξη ΑΟΖ στις θάλασσες που περιβάλλουν την Ελλάδα, θα μπορούσε να αποφέρει πολλά οικονομικά οφέλη, οδηγώντας στην καλύτερη εκμετάλλευση των οικονομικών πλεονεκτημάτων των θαλασσιών χώρων της (με την αξιοποίηση της αλιείας, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων κ.ο.κ), συμβάλλοντας σημαντικά στη βελτίωση της οικονομίας της. Θα εδραιώσει την παρουσία της Ελλάδος στην περιοχή κήρυξης¹⁶¹, οδηγώντας στην αντιμετώπιση της παράνομης αλιείας, στην απόκτηση δικαιοδοσίας σε σχέση με το περιβάλλον και την προστασία του, αλλά και στη διαφύλαξη της οικονομικής ενότητας του ηπειρωτικού και αρχιπελαγικού της χώρου¹⁶². Περαιτέρω, θα βοηθήσει στην εναρμόνιση του καθεστώτος της θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας επί της υφαλοκρηπίδας της με τα υπερκείμενα ύδατα της ΑΟΖ¹⁶³. Μάλιστα, εκτιμάται ότι ο προσδιορισμός και η ανακήρυξη της Ελληνικής ΑΟΖ είναι κρίσιμος σχετικά με τον έλεγχο της επιθετικότητας της Τουρκίας, που συνεχίζεται επί δεκαετίες στο Αιγαίο και στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου¹⁶⁴.

Η διαμόρφωση των κανόνων του διεθνούς δικαίου σχετικά με την ΑΟΖ εξασφαλίζει πολυδιάστατα δικαιώματα στα παράκτια κράτη, αλλά ταυτοχρόνως τα επιφορτώνει και με υποχρεώσεις. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Χρήστος Ροζάκης, πρόκειται για δικαιώματα, τα οποία τα κράτη είτε θα αποκτούσαν με την κήρυξη χωριστών ζωνών, είτε δεν θα μπορούσαν να αποκτήσουν παρά μόνο με την κήρυξη ΑΟΖ¹⁶⁵.

Παρά τις κατά καιρούς αντίθετες απόψεις, η κήρυξη ΑΟΖ δεν πρέπει να συγχέεται με την έρευνα και εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, η οποία ανήκει αποκλειστικά στα *ipso jure* κυριαρχικά δικαιώματα του παράκτιου κράτους επί της υφαλοκρηπίδας του. Η υφαλοκρηπίδα καλύπτει τις διεκδικήσεις της Ελλάδος για τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους του βυθού και του υπεδάφους, και την εξερεύνηση και την εκμετάλλευσή τους, όπως ακριβώς

¹⁶⁰*Ibid.*, Kariotis, 2007.

¹⁶¹*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013.

¹⁶²*Ibid.*, Kariotis, 2007.

¹⁶³*Ibid.*, Παπασταυρίδης, 2017.

¹⁶⁴Καρυώτης, Θ. (2019), ΑΟΖ Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

¹⁶⁵*Ibid.*, Ροζάκης, 2013.

θα συνέβαινε σε περίπτωση κήρυξης ΑΟΖ¹⁶⁶. Η καθηγήτρια Αναστασία Στρατή¹⁶⁷ αναφέρει: «Εάν η Ελλάδα δεν επεκτείνει ή έστω κατοχυρώσει μέσω διμερών οριοθετήσεων, όπου αυτό είναι εφικτό, την επέκταση της δικαιοδοσίας της στο μέλλον, ο ελληνικός θαλάσσιος χώρος κινδυνεύει να παραμείνει η τελευταία περιοχή της Μεσογείου, ενδεχομένως και της υφηλίου, όπου όχι μόνο δεν θα έχει θεσπίσει ΑΟΖ ή κάποια άλλη θαλάσσια ζώνη, αλλά και το εύρος των χωρικών υδάτων θα είναι περιορισμένο».

Ωστόσο, συνεχίζει ο προβληματισμός και η αβεβαιότητα που επικρατεί σχετικά με τις αντιδράσεις της Τουρκίας εν όψει της πρόσφατης συμφωνίας της Ελλάδος με την Αίγυπτο. Έχοντας ως προηγούμενο τις έντονες αντιδράσεις της ως προς την οριοθέτηση της Ελληνικής υφαλοκρηπίδας και της θέσπισης αλιευτικής ζώνης στο Αιγαίο, αναμένεται αντίστοιχη αντίδραση και στην περίπτωση της ΑΟΖ¹⁶⁸. Οι γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της περιοχής του Αιγαίου και του ανατολικότερου μέρους της Ανατολικής Μεσογείου και η παράλληλη ύπαρξη δικαιωμάτων της Τουρκίας, έχουν οδηγήσει τις δυο χώρες σε οριοθετικά προβλήματα, με την ένταση της Τουρκικής επιθετικότητας και την αμφισβήτηση των Ελληνικών συνόρων από την Τουρκία, να δημιουργεί μεγάλες ανησυχίες στη χώρα μας. Παρόλο που οι δυο ζώνες (υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ) αλληλο-επικαλύπτονται μέχρι τα 200 ν.μ. και η μέθοδος οριοθέτησης της ΑΟΖ ταυτίζεται με αυτήν την υφαλοκρηπίδας, η κήρυξη ΑΟΖ από την Ελλάδα δε θα επιλύσει αυτόματα τη διαφορά στην οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας Ελλάδος – Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιπλέον, το ερώτημα που γεννάται είναι εάν η κήρυξη ΑΟΖ και η χάραξη ενιαίου θαλασσίου ορίου στην υφαλοκρηπίδα και στην ΑΟΖ, που συνεπάγεται την εφαρμογή κοινών κανόνων και στις δύο ζώνες, θα ισχυροποιήσει την Ελληνική θέση περί εφαρμογής της αρχής της ίσης απόστασης ως μεθόδου οριοθέτησης¹⁶⁹. Η χάραξη ενιαίου θαλασσίου ορίου έχει κριθεί δίκαιη για τα περισσότερα κράτη - έτσι και στην περίπτωση Ελλάδος και Τουρκίας - ως λογικό αποτέλεσμα της επέκτασης της δικαιοδοσίας του παράκτιου κράτους επί των πόρων της ΑΟΖ και της ευθυγράμμισης της δικαιοδοσίας με τα προϋπάρχοντα δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα¹⁷⁰.

¹⁶⁶*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013.

¹⁶⁷*Ibid.*, Στρατή, 2012α, σελ.171.

¹⁶⁸*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013.

¹⁶⁹*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013.

¹⁷⁰*Ibid.*, Ιωάννου και Στρατή, 2013; Sioussiouras and Chrysochou, 2014.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Το νομικό πλαίσιο για τις ενεργειακές εγκαταστάσεις

Καθώς πολλαπλασιάζονται οι ενεργειακές απαιτήσεις των κοινωνιών μας, επεκτείνονται και οι ενεργειακές επιχειρήσεις στη θάλασσα. Το σύγχρονο διεθνές δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος και οι πρόσφατες εξελίξεις - όπως αυτές εκφράζονται σε ένα πλήθος συμβατικών κειμένων, διακηρύξεων και εκθέσεων οργάνων διεθνών οργανισμών - αποδέχονται την ύπαρξη μιας σειράς υποχρεώσεων των κρατών που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος και στη διατήρηση των φυσικών του πόρων¹⁷¹. Η ευθύνη σε σχέση με ζημία στο περιβάλλον δεν είναι πλέον συνυφασμένη αποκλειστικά με την έννοια της καταστολής, αλλά έχει αποκτήσει ένα σημαντικό ρόλο και στην ανάπτυξη της έννοιας της πρόληψης¹⁷². Ταυτοχρόνως, η κοινή επιταγή της προστασίας και διατήρησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, προσδιορίζεται όχι μόνο σε διεθνές, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ακολούθως, η ΜΠΕ καταλαμβάνει προέχουσα θέση στο πλαίσιο των προσπαθειών για την επίτευξη ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής προστασίας των παράκτιων ζωνών. Έχοντας γνώση των απειλών που αντιμετωπίζει το θαλάσσιο οικοσύστημα, όλο και περισσότεροι διεθνείς οργανισμοί (ή ακόμη και χώρες) στρέφουν το ενδιαφέρον τους προς το ΘΧΣ, που κερδίζει συνεχώς έδαφος ως απάντηση στις αυξημένες αντιληπτές απειλές για το θαλάσσιο περιβάλλον και στην ανάγκη για συστηματική θαλάσσια διακυβέρνηση. Ο ΘΧΣ επεκτείνει τους ορίζοντες του χωροταξικού σχεδιασμού και οδηγεί σε εκκλήσεις για διεπιστημονική έρευνα για την ανάπτυξή του¹⁷³. Οι πρόσφατες νομοθετικές εξελίξεις στην ΕΕ και η στροφή στη βάση μιας τοπο-κεντρικής προσέγγισης, οδήγησαν στην επικράτηση της αντίληψης ότι ο ΘΧΣ αποτελεί σημαντική διέξοδο και ευκαιρία για τα παράκτια κράτη να διαχειριστούν και να σχεδιάσουν αποτελεσματικά το θαλάσσιο χώρο τους, και να επιτύχουν οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ευημερία. Ορισμένα παράκτια κράτη έχουν ήδη ξεκινήσει τη διαδικασία ΘΧΣ περιοχών που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, ρυθμίζοντας τις δραστηριότητές τους, στην προσπάθεια να ενσωματώσουν την οικονομική εκμετάλλευση και τα κοινωνικά οφέλη, με το καθήκον της προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

2.1. Το κανονιστικό πλαίσιο για τις ενεργειακές εγκαταστάσεις στην υφαλοκρηπίδα και στην ΑΟΖ

¹⁷¹ Αρώνη, Χ. (2020), Διαρκής κυριαρχία επί των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 49 – 62; Πλακοκέφαλος, Η. (2006), Όψεις της Ευθύνης στο Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση.

¹⁷² *Ibid.*, Πλακοκέφαλος, 2006.

¹⁷³ Jay, S., Ellis, G. and Kidd, S. (2012), Marine Spatial Planning: A New Frontier?, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 14(1), 1-5. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1523908X.2012.664327>

Χιλιάδες εγκαταστάσεις και πλατφόρμες έχουν δημιουργηθεί κυρίως για να εξερευνήσουν και να εκμεταλλευτούν φυσικούς πόρους του βυθού, όπως τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων. Η τοποθέτησή τους στη θάλασσα (είτε πρόκειται για υπεράκτιες πλατφόρμες, είτε για υποβρύχια καλώδια και αγωγούς), μοιράζεται έναν αριθμό κοινών χαρακτηριστικών, ανεξάρτητα από το σκοπό για τον οποίο κατασκευάζονται¹⁷⁴. Το κανονιστικό τους πλαίσιο πρέπει να καλύπτει κάθε στάδιο της ανάπτυξής τους, από τον αρχικό καθορισμό της δικαιοδοσίας του παράκτιου κράτους, έως την τοποθέτηση και τη λειτουργία τους, την ευθύνη για την πρόκληση ζημιών από την παρουσία τους στο θαλάσσιο περιβάλλον¹⁷⁵. Σημείο εκκίνησης και αποφασιστικός παράγοντας παραμένει η κατανομή δικαιοδοσίας για τις ενεργειακές εγκαταστάσεις, παράμετρος από την οποία προκύπτει μια σειρά επιπτώσεων, που σχετίζονται με τη διαδικασία τοποθέτησης κάθε τύπου ενεργειακής εγκατάστασης.

Το διεθνές θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις ενεργειακές δραστηριότητες στη θάλασσα καταγράφεται στη Σύμβαση ΔΘ. Όπως ήδη αναλύθηκε, το εύρος των εξουσιών του παράκτιου κράτους επί των ενεργειακών εγκαταστάσεων εξαρτάται από τη θαλάσσια ζώνη στην οποία βρίσκονται¹⁷⁶. Υπάρχει μια ευρεία ποικιλία κανόνων που ισχύουν, μερικοί εκ των οποίων αφορούν ειδικά στις ενεργειακές εγκαταστάσεις εντός της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας, ενώ άλλοι προσφέρουν απλώς τις γενικές παραμέτρους ενός κανονισμού.

Η Σύμβαση ΔΘ ρυθμίζει το δικαίωμα του παράκτιου κράτους να εγκαταστήσει υπεράκτιες εγκαταστάσεις στην ΑΟΖ και στην υφαλοκρηπίδα, όπου ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα¹⁷⁷. Οι εγκαταστάσεις δεν έχουν την ιδιότητα των νησιών, οπότε δεν έχουν δικαίωμα σε χωρικά ύδατα¹⁷⁸. Το άρθρο 60 της Σύμβασης ΔΘ εξετάζει τις επιπτώσεις των εν λόγω δραστηριοτήτων στην ελευθερία και στην ασφάλεια της ναυσιπλοΐας και ρυθμίζει τα καθήκοντα του παράκτιου κράτους, το οποίο μπορεί - όπου είναι απαραίτητο - να καθορίζει εύλογες ζώνες ασφαλείας¹⁷⁹. Το πλάτος των ζωνών ασφαλείας δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 500 μέτρα, εκτός εάν άλλως επιτρέπεται από τα «γενικώς αποδεκτά διεθνή πρότυπα» ή

¹⁷⁴*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

¹⁷⁵Κρητικός, Μ. (2015), Ενωσιακοί κανόνες ασφαλείας για τις υπεράκτιες δραστηριότητες εκμετάλλευσης κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου: Νεές κανονιστικές προκλήσεις σε αχαρτογράφητα ύδατα. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 73 – 111; *Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

¹⁷⁶*Ibid.*, Γαβουνέλη, 2016.

¹⁷⁷Άρθρο 60 παρ. 1 - 2 and 80 της Σύμβασης ΔΘ. Το άρθρο 60 της Σύμβασης ΔΘ, το οποίο περιέχει το πλαίσιο για την κατασκευή και λειτουργία «τεχνητών νησιών, εγκαταστάσεων και κτισμάτων» στην ΑΟΖ, ισχύει και για τη δημιουργία υπεράκτιων εγκαταστάσεων στην υφαλοκρηπίδα, σύμφωνα με ρητή αναφορά του άρθρου 80 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης Papastavridis, E. (2017b), Protecting Offshore Energy Installations under International law of the Sea, Chapter 8. In Natural Resources and the Law of the Sea: Exploration, Allocation, Exploitation of Natural Resources in Areas under National Jurisdiction and Beyond, International Law Institute Series on International Law, Arbitration and Practice, 2, 197 – 213.

¹⁷⁸Άρθρο 60 παρ. 8 και ομοίως άρθρο 259 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Papastavridis, 2017b.

¹⁷⁹Άρθρο 60 παρ. 4 της Σύμβασης ΔΘ.

εγκριθεί από τον αρμόδιο ΔΝΟ¹⁸⁰. Αφενός τα πλοία οφείλουν να σέβονται τις ζώνες ασφαλείας, αφετέρου πρέπει να διασφαλίζεται η χρήση αναγνωρισμένων θαλασσιών διαδρομών, απαραίτητων για τη διεθνή ναυσιπλοΐα¹⁸¹.

Εκτός από τον καθορισμό των ζωνών ασφαλείας και των μέτρων που λαμβάνονται σε αυτές, η Σύμβαση ΔΘ δεν παρέχει καμία άλλη νομική βάση για την προστασία τους¹⁸². Ακολούθως, το περιορισμένο πλάτος των ζωνών αυτών και η έλλειψη σχετικής νομοθεσίας, οδήγησε τα κράτη στην υιοθέτηση λύσεων, όπως η δημιουργία «περιοχών προειδοποίησης» γύρω από τις υπεράκτιες εγκαταστάσεις. Πρόκειται για πρακτική, που κρίθηκε νόμιμη στην υπόθεση *Arctic Sunrise*¹⁸³, όπου ακτιβιστές της Greenpeace είχαν προβεί σε ειρηνική διαμαρτυρία εναντίον μιας πλατφόρμας πετρελαίου στην Αρκτική Θάλασσα. Το ΔΔ έκρινε ότι η «προειδοποίηση» δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, αλλά είναι μια σύσταση για την ενημέρωση των πλοίων σχετικά με την ύπαρξη κινδύνου ναυσιπλοΐας σε μια περιοχή που βρίσκεται ενεργειακή εγκατάσταση¹⁸⁴. Καθώς οι ανθρώπινες δραστηριότητες στους ωκεανούς πολλαπλασιάζονται, αναμένονται περιβαλλοντικές διαμαρτυρίες στο μέλλον, σχετικά με το βαθμό στον οποίο τα παράκτια κράτη μπορούν να ασκήσουν δικαιοδοσία γύρω από τις εγκαταστάσεις. Το παράκτιο κράτος έχει αποκλειστική δικαιοδοσία και αναφορικά με πράξεις που διαπράττονται στις εγκαταστάσεις - μεταξύ άλλων - σε σχέση με θέματα ασφαλείας¹⁸⁵, με σκοπό την καταστολή παράνομων πράξεων, υπό την προϋπόθεση ότι «λαμβάνει δεόντως υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις άλλων κρατών και ενεργεί κατά τρόπο συμβατό με τις διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ¹⁸⁶».

2.2. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός

Οι αναδυόμενες συγκρούσεις μεταξύ των ανθρωπίνων χρήσεων και του θαλάσσιου περιβάλλοντος οδήγησαν στην ανάπτυξη της πρωτοβουλίας του ΘΧΣ (Marine Spatial Planning - MSP)¹⁸⁷, που έχει καθιερωθεί ως στρατηγική συντονισμού των συντρεχουσών

¹⁸⁰Άρθρο 60 παρ. 5 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης IMO, LEG/MISC.5 of 31 January 2007: Implications of the United Nations Convention on the Law of the Sea for the International Maritime Organization, London.

¹⁸¹Άρθρο 60 παρ. 6 και 7 της Σύμβασης ΔΘ.

¹⁸²*Ibid.*, Papastavridis, 2017b.

¹⁸³*The Arctic Sunrise Arbitration (Netherlands v. Russia)*, Award on the Merits, PCA case no. 2014-02, ICGJ 511 (2015).

¹⁸⁴*Ibid.*, par. 207 – 208. Βλ. επίσης *Ibid.*, Papastavridis, 2017b.

¹⁸⁵Άρθρο 60 παρ. 2 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης Elferink, A.O. (2014), *The Arctic Sunrise Incident: A Multifaceted Law of the Sea Case with a Human Rights Dimension*, International Journal of Marine and Coastal Law 29, Publisher Brill Academic, 2, 244 – 289. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718085-12341318>

¹⁸⁶Άρθρο 56 παρ. 2 της Σύμβασης ΔΘ.

¹⁸⁷Kokkali, A., Vassilopoulou, V., Issaris, Y., Kavvadas, S., Karris, G., Fric, J. and Panayotidis, P. (2012), Using Geographic Information Systems (GIS) to map human activities and ecosystem components as the basis for effective Marine Spatial Planning (MSP), *Mediterranean Marine Science*, 13(2). DOI: <https://doi.org/10.12681/mms.312>.

κρατικών αρμοδιοτήτων και δικαιωμάτων¹⁸⁸. Υπό την ευρεία έννοια της διαχείρισης της θαλάσσιας χρήσης, προέκυψε μια ποικιλία πολιτικών σε παγκόσμιο, αλλά και σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να εξισορροπηθούν οι ανταγωνιστικές απαιτήσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον και να περιοριστεί η υποβάθμιση των οικοσυστημάτων¹⁸⁹. Υπάρχει ένα πλήθος διαφορετικών ορισμών για το ΘΧΣ. Για τον καθηγητή Ηλία Μπεριάτο αποτελεί ένα «θεμελιώδες εργαλείο για την αειφόρο ανάπτυξη θαλάσσιων και παράκτιων ζωνών και για την αποκατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος»¹⁹⁰. Για τους Charles Ehler και Fanny Douvere ο ΘΧΣ ταυτίζεται με «μια δημόσια διαδικασία λήψης αποφάσεων με στόχο την εξισορρόπηση των απαιτήσεων για ανάπτυξη, με την ανάγκη προστασίας, των θαλασσιών οικοσυστημάτων και την επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών στόχων, με ανοιχτό και προγραμματισμένο τρόπο, που συνήθως έχουν καθοριστεί μέσω μιας πολιτικής διαδικασίας»¹⁹¹. Η Nicole Schäfer¹⁹² διαπίστωσε πως είναι «μια ολιστική διαδικασία που βασίζεται στο οικοσύστημα και στοχεύει στη διασφάλιση βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία εξισορροπεί τους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους»¹⁹³. Σύμφωνα με την UNESCO αποτελεί «μια δημόσια διαδικασία ανάλυσης της χωρικής και χρονικής κατανομής των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων σε θαλάσσιες περιοχές για την επίτευξη οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών στόχων, που συνήθως έχουν καθοριστεί μέσω μιας πολιτικής διαδικασίας»¹⁹⁴. Για τον καθηγητή Frank Maes αποτελεί «μια διαδικασία ανάλυσης και κατανομής τμημάτων των τρισδιάστατων θαλασσιών χώρων σε συγκεκριμένες χρήσεις, για την επίτευξη οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών στόχων, που συνήθως καθορίζονται μέσω της πολιτικής

¹⁸⁸ Economou, A., Peev, P., Kathiojotes, N. (2020), Coastal and marine spatial planning in Europe. Case studies for Greece and Bulgaria, Elsevier, Journal Regional Studies in Marine Science, 38. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rsm.2020.101353>; Φασιά, Ε.Ε. (2020), Εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη θάλασσα. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 95 – 110.

¹⁸⁹ *Ibid.*, Kokkali, et al., 2012.

¹⁹⁰ Μπεριάτος, Η. (2018), Ο θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο για την ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ημερίδα με θέμα: "Προστασία των Ελληνικών Θαλασσών από την Διακίνηση Καυσίμων: Τεχνολογικές Δυνατότητες για μια πιο Αποτελεσματική Διαχείριση".

¹⁹¹ Ehler, Ch. and Douvere, F. (2009a), Marine Spatial Planning: a step by step approach toward ecosystem-based management, Intergovernmental Oceanographic Commission and Man and the Biosphere Programme, IOC Manual and Guides No. 53, IOCAM Dossier No. 6, Paris: UNESCO; Ehler, C. and Douvere, F. (2009b), New perspectives on sea use management: initial findings from European experience with marine spatial planning, in Journal of Environmental Management, 90, 77 – 80. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.07.004>

¹⁹² Γενική διευθύντρια των Ναυτιλιακών Υποθέσεων και Αλιείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

¹⁹³ Schäfer, N. (2009), The Integrated EU Maritime Policy and Maritime Spatial Planning – The Way Ahead, European Marine Sand and Gravel Group – a wave of opportunities for the marine aggregates industry EMSAGG Conference, 7-8 May 2009 Frentani Conference Centre, Rome, Italy.

¹⁹⁴ Αδαμίδης, Α. (2020), Η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στο θαλάσσιο χώρο και η προστασία του περιβάλλοντος. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 111 – 126; *Ibid.*, Ehler and Douvere, 2009a.

διαδικασίας. Η διαδικασία ΘΧΣ συνήθως οδηγεί σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ή όραμα για μια θαλάσσια περιοχή»¹⁹⁵.

Οποιαδήποτε ερμηνεία κι αν υιοθετηθεί, ο ΘΧΣ επιδιώκει να ενσωματώσει όλους τους σχετικούς θαλάσσιους τομείς και τις ανθρώπινες δραστηριότητες και να προβεί στην κατανομή του θαλάσσιου χώρου με ορθολογικό τρόπο. Στόχος του είναι η εξισορρόπηση των τομεακών συμφερόντων, η επίτευξη βιώσιμης χρήσης των θαλασσίων πόρων και η βελτιστοποίηση της χρήσης του θαλάσσιου χώρου. Λόγω της αντικειμενικής του οργάνωσης, θεωρείται ότι παρέχει ένα αξιόπιστο πλαίσιο σχεδιασμού που δημιουργεί βεβαιότητα και προβλεψιμότητα για επενδύσεις σε ναυτιλιακούς τομείς, και ταυτόχρονα προσφέρει έναν κατάλληλο τρόπο διαιτησίας μεταξύ αντικρουόμενων τομεακών συμφερόντων, με αποτέλεσμα, συνεπώς, τη μείωση των επιπτώσεών τους στο θαλάσσιο περιβάλλον. Περαιτέρω έχει υποστηριχθεί ότι είναι το καταλληλότερο εργαλείο για τη διασφάλιση της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης, την πρόληψη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής, και των περιορισμένων φυσικών και εδαφικών πόρων της¹⁹⁶. Πρόκειται για ένα αποτελεσματικό μέσο και διαδικασία για την αντιμετώπιση και διαχείριση του αυξανόμενου ανταγωνισμού μεταξύ των θαλασσίων δραστηριοτήτων και των περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους στο παράκτιο και θαλάσσιο οικοσύστημα¹⁹⁷. Ως εκ τούτου, ο ΘΧΣ χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση αναπτυξιακών και διαχειριστικών θεμάτων που σχετίζονται με τους ωκεανούς και τις θάλασσες, και επομένως για ζητήματα αναφορικά με την εκμετάλλευση των θαλασσίων ενεργειακών πόρων¹⁹⁸. Μάλιστα, επικρατεί η γνώμη ότι ο ΘΧΣ πρέπει να εφαρμοστεί για τη διαχείριση, όχι μόνο μελλοντικών, αλλά και υφιστάμενων δραστηριοτήτων στις θαλάσσιες περιοχές¹⁹⁹. Ωστόσο, η επίτευξη των στόχων του εξαρτάται από την κατάσταση και την ικανότητα του αντίστοιχου οικοσυστήματος²⁰⁰.

¹⁹⁵*Ibid.*, Maes, 2008.

¹⁹⁶UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) (2008), Spatial planning –Key instrument for development and effective governance with special reference to countries in transition, 146, Economic Commission for Europe, Geneva, United Nations. Available at: https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/spatial_planning_e.pdf

¹⁹⁷Papageorgiou, M. (2016a), Coastal and marine tourism: A challenging factor in Marine Spatial Planning, Elsevier, Journal Ocean & Coastal Management, 129, 44 – 48; Papageorgiou, M. (2016b), Marine spatial planning and the Greek experience, Elsevier, Marine Policy, 74, 18 – 24. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2016.09.003>

¹⁹⁸*Ibid.*, Papageorgiou, 2016a; Papageorgiou, 2016b; Papageorgiou, M. (2017), Spatial planning in transition in Greece: a critical overview, European Planning Studies, Routledge, 25(10), 1818 – 1833. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1344194>

¹⁹⁹*Ibid.*, Schäfer, 2009.

²⁰⁰Schaefer, N. and Barale, V. (2011), Maritime spatial planning: opportunities & challenges in the framework of the EU integrated maritime policy, J Coast Conserv, 15, 237–245. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11852-011-0154-3>

Παρόλο που η ανάγκη εφαρμογής ρητής και βιώσιμης διαχείρισης και σχεδιασμού στις παράκτιες ζώνες έχει επισημανθεί πριν από δεκαετίες και έχουν διαμορφωθεί εδώ και πολύ καιρό αρχές για την ανάπτυξη ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, σχετικά πρόσφατα ο ΘΧΣ έγινε υψηλή προτεραιότητα παγκοσμίως²⁰¹. Με την αυξανόμενη αναγνώριση των απειλών που αντιμετωπίζουν τα θαλάσσια οικοσυστήματα όλο και περισσότεροι διεθνείς οργανισμοί και φορείς, αλλά και μεμονωμένα κράτη, στρέφουν το ενδιαφέρον τους προς το χωροταξικό σχεδιασμό, και ιδιαίτερα το ΘΧΣ, βάσει μιας τοπικής προσέγγισης²⁰². Ορισμένα παράκτια κράτη έχουν ήδη ξεκινήσει τη διαδικασία ΘΧΣ περιοχών που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, ως τρόπου ρύθμισης δραστηριοτήτων, προσπαθώντας να συνδυάζουν την οικονομική εκμετάλλευση και τα κοινωνικά οφέλη, με το καθήκον της προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Μέχρι στιγμής, ο ΘΧΣ περιορίζεται εντός των εθνικών ορίων δικαιοδοσίας και λαμβάνει υπόψη μόνο τοπικούς οικοτόπους και υπο-οικοσυστήματα²⁰³.

2.2.1. Το διεθνές θεσμικό πλαίσιο του ΘΧΣ

Ο ΘΧΣ του παράκτιου κράτους, είτε σε εθνικό είτε σε περιφερειακό επίπεδο, πρέπει να συμβαδίζει με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του στη θάλασσα, όπως αυτά ορίζονται στο διεθνές δίκαιο. Παρόλο που η Σύμβαση ΔΘ έχει αρκετές αναφορές, σε κανένα σημείο δεν αναφέρεται ρητά στη διαδικασία διαχείρισης του ΘΧΣ. Εντούτοις, η παράλειψη αυτή δεν εμποδίζει τα παράκτια κράτη να αναλάβουν πρωτοβουλίες ΘΧΣ²⁰⁴. Υπάρχουν επτά θαλάσσιες περιοχές στις οποίες το παράκτιο κράτος μπορεί να ασκήσει δικαιοδοσία σχετικά με το ΘΧΣ, που διαφέρει ανάλογα με την περιοχή: τα εσωτερικά ύδατα, τα αρχιπελαγικά ύδατα, τα χωρικά ύδατα (αιγιαλίτιδα ζώνη), η συνορεύουσα ζώνη, η υφαλοκρηπίδα, η ΑΟΖ και η αποκλειστική αλιευτική ζώνη²⁰⁵. Σε ορισμένα όμως μέρη των ωκεανών και των θαλασσών, ο εθνικός ή διασυνοριακός ΘΧΣ παρεμποδίζεται από τις οριοθετήσεις χωρικών υδάτων και ΑΟΖ μεταξύ των κρατών. Για παράδειγμα, στη Μεσόγειο Θάλασσα οι εδαφικές διαφορές εξακολουθούν να εμποδίζουν σε αρκετές περιπτώσεις την κήρυξη ΑΟΖ και επομένως τα κράτη δεν έχουν την δυνατότητα να διατυπώσουν τις αξιώσεις τους και να προβούν σε ΘΧΣ κατά μήκος αμφισβητούμενων συνόρων ή σε αμφισβητούμενες ζώνες²⁰⁶. Το άρθρο 123 της Σύμβασης ΔΘ μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως νομική βάση για κοινές

²⁰¹Papageorgiou, M., Christopoulou, O., Kostopoulou, T., (2017), Urban pressure in coastal areas of Greece: the case of Corinthiakos Gulf, in Proceedings of the International Conference on Changing Cities III: Spatial, Design, Landscape & Socio-economic Dimensions, Syros Island, Grafima Publications, Thessaloniki, 515 – 525.

²⁰²Papageorgiou, M. (2019), Stakes and Challenges for Underwater Cultural Heritage in the Era of Blue Growth and the Role of Spatial Planning: Implications and Prospects in Greece, 2(2), 1060– 1069.

²⁰³*Ibid.*, Maes, 2008.

²⁰⁴*Ibid.*, Maes, 2008.

²⁰⁵*Ibid.*, Στρατή, 2012α.

²⁰⁶*Ibid.*, Maes, 2008.

πρωτοβουλίες ΘΧΣ από κράτη που συνορεύουν με κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες, όπως στην περίπτωση της Μεσογείου. Το εν λόγω άρθρο ορίζει συνεργασία και συντονισμό μεταξύ των κρατών, σε σχέση με: α) τη διαχείριση, τη συντήρηση, την εξερεύνηση και την εκμετάλλευση των έμβιων πόρων της θάλασσας, β) την εφαρμογή των δικαιωμάτων και των καθηκόντων τους σε σχέση με την προστασία και τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, και γ) τις επιστημονικές ερευνητικές πολιτικές τους²⁰⁷. Αυτή η συνεργασία μπορεί να γίνει άμεσα ή μέσω κατάλληλου περιφερειακού οργανισμού. Παρόλο που το άρθρο 123 δεν έχει επιτακτικό χαρακτήρα, αντανακλά την κρατική πρακτική σε διάφορα μέρη του κόσμου, ακόμη και πριν από την έγκριση της Σύμβασης ΔΘ²⁰⁸.

Λόγω των δυνατοτήτων του ΘΧΣ για την εφαρμογή της διαχείρισης και διακυβέρνησης των ωκεανών, η υιοθέτησή του αυξάνεται παγκοσμίως. Ακολουθώντας, έχει αποκτηθεί σημαντική εμπειρία και έχουν υιοθετηθεί αντίστοιχες βέλτιστες πρακτικές την τελευταία δεκαετία, καθώς πολλά έθνη παγκοσμίως αναπτύσσουν τις δικές τους διαδικασίες ΘΧΣ, κυρίως εντός των ΑΟΖ τους²⁰⁹. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα εφαρμογής των διεργασιών του ΘΧΣ, με αποτέλεσμα να κρίνεται επωφελής η συνεργασία και η στρατηγική προσέγγιση για τη διευκόλυνση του συντονισμού μεταξύ των κρατών. Το πρώτο διεθνές εργαστήριο για το ΘΧΣ διοργανώθηκε από την IOC-UNESCO το 2006²¹⁰, με τις χώρες που αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες ΘΧΣ να αυξάνονται διαρκώς σε όλο τον κόσμο και τις διαδικασίες ΘΧΣ να εφαρμόζονται, να παρακολουθούνται και να αναθεωρούνται²¹¹. Στο πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικής σημασίας ο «Κοινός Χάρτης Πορείας για την επιτάχυνση των διαδικασιών ΘΧΣ παγκοσμίως», που εγκρίθηκε το 2017 στη 2^η Διεθνή Διάσκεψη για το ΘΧΣ, ο οποίος αναμένεται να συμβάλει στη χάραξη και στο ρόλο του ΘΧΣ, τόσο εντός της ΕΕ, όσο και σε διεθνές επίπεδο²¹². Ο Χάρτης Πορείας προσδιορίζει κοινές προτεραιότητες και συγκεκριμένες προτάσεις για δράσεις που θα υλοποιηθούν τα επόμενα χρόνια για την ενθάρρυνση της ανάπτυξης ΘΧΣ σε όλες τις θάλασσες και τους ωκεανούς, με στόχο να τριπλασιαστεί η περιοχή των χωρικών υδάτων που επωφελούνται από το ΘΧΣ έως

²⁰⁷Άρθρο 123 εδαφ. β της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Alsied, 2006; Maes, 2008.

²⁰⁸Ενδεικτικά Βλ. επίσης Helsinki Convention for the Baltic Sea (1974), Oslo Convention on dumping (1972), Paris Convention on land-based pollution in the North-East Atlantic (1974), Barcelona Convention for the Protection of the Marine Environment and Coastal region of the Mediterranean Sea (1976). Βλ. επίσης *Ibid.*, Maes, 2008.

²⁰⁹Santos, C.F., Ehler, C.N., Agardy, T., Andrade, F., Orbach, M.K. and Crowder, L.B. (2019), *Marine Spatial Planning*, Elsevier, *World Seas: An Environmental Evaluation*, ch. 30, 571–592. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805052-1.00033-4>. Βλ. επίσης <https://oceanconference.un.org>.

²¹⁰Intergovernmental Oceanographic Commission of UNESCO (IOC-UNESCO).

²¹¹*Ibid.*, Santos et al., 2019.

²¹²The IOC-UNESCO and the Directorate-General for Maritime Affairs and Fisheries of the European Commission (DG MARE) adopted on 24 March 2017 in Paris a "Joint Roadmap to accelerate Maritime/Marine Spatial Planning processes worldwide".

το 2030²¹³. Έκτοτε πραγματοποιήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την IOC-UNESCO συνολικά τέσσερα διεθνή φόρουμ ΘΧΣ²¹⁴.

Ο ΘΧΣ βρίσκεται υπό ανάπτυξη σε περισσότερες από 66 χώρες σε όλο τον κόσμο και περιλαμβάνει έξι ηπείρους (Ευρώπη, Αφρική, Ασία, Αυστραλία, Βόρεια Αμερική και Νότια Αμερική) και τέσσερις ωκεανούς (Ατλαντικός, Ειρηνικός, Ινδικός και Αρκτικός)²¹⁵. Οι περισσότερες χώρες είναι ακόμη στο αρχικό στάδιο πρωτοβουλιών για το ΘΧΣ, ενώ αρκετές έχουν ήδη εγκρίνει, εφαρμόσει ή ακόμη και αναθεωρήσει θαλάσσια χωροταξικά σχέδια²¹⁶. Όπως έχει υποστηριχθεί η παγκόσμια διάσταση του ΘΧΣ «αντικατοπτρίζει τη διεθνή επιστημονική και πολιτική συζήτηση που ζητά την υιοθέτηση του ΘΧΣ προς όφελος της περιβαλλοντικής ακεραιότητας και της αειφόρου χρήσης των παγκόσμιων θαλασσών και ωκεανών²¹⁷».

2.2.2. Το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο του ΘΧΣ

Παράλληλα και σε συνδυασμό με τις διεθνείς δραστηριότητες (τόσο των ΗΕ, όσο και της Σύμβασης της Βαρκελώνης²¹⁸), η ΕΕ έχει αναλάβει πρωτοβουλίες σχετικά με την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών σε όλα τα κράτη μέλη της. Μάλιστα, προσπάθησε να προσαρμόσει στην πολιτική και στα έγγραφα της τις πρωτοβουλίες των ΗΕ²¹⁹. Εξάλλου, η ΕΕ μπορεί να ενεργεί μόνο εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που της έχουν ανατεθεί βάσει των ευρωπαϊκών συνθηκών²²⁰. Εν προκειμένω, ο ΘΧΣ στις ευρωπαϊκές θάλασσες είναι ένα βασικό εργαλείο για την υιοθέτηση μιας κοινής ολοκληρωμένης θαλάσσιας πολιτικής της ΕΕ²²¹ και συνιστά μια από τις προτεραιότητές της²²². Οι σταθμοί

²¹³Full reading of the Joint roadmap to accelerate marine/maritime spatial planning processes worldwide: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/content/mapping-priorities-and-actions-maritimemarine-spatial-planning-worldwide-joint-roadmap_en

²¹⁴Στις Βρυξέλλες (Βέλγιο) το Μάιο του 2018, στο νησί La Runion (Γαλλία) το Μάρτιο του 2019, στο Vigo (Ισπανία) το Μάιο του 2019 και στη Ρίγα (Λετονία) το Νοέμβριο του 2019 ως κοινή εκδήλωση με το 3ο ΘΧΣ φόρουμ της Βαλτικής.

²¹⁵Intergovernmental Oceanographic Commission of UNESCO (IOC-UNESCO). (2017). Status of MSP. http://msp.ioc-unesco.org/world-applications/status_of_msp

²¹⁶Ειδικότερα, ο ΘΧΣ υπάρχει σε ισχύ σε 22 χώρες, στις δε υπόλοιπες 44, οι διαδικασίες του βρίσκονται υπό ανάπτυξη. Σύμφωνα με έρευνα: Oset Garcia, P., Souza Dias, F., Claus, S., De Hauwere, N., Vanhoorne, B., Hernandez, F., Mees, J. (2017). A new version of the Maritime Boundaries Geodatabase, in: Mees, J. et al. (Ed.) Book of abstracts – VLIZ Marine Scientist Day. Brugge, Belgium, 3 March 2017. VLIZ Special Publication, 79, 71.

²¹⁷Jay, S., Flannery, W., Vince, J., Tatenhove, J. van., Toonen, H.M. (2013). International progress in marine spatial planning. In A. Chircop, S. Coffen-Smout, & M. McConnell (Eds.), Ocean Yearbook 27. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 171–212.

²¹⁸Barcelona Convention for the Protection of the Marine Environment and Coastal region of the Mediterranean Sea, 1976.

²¹⁹*Ibid.*, Papageorgiou et al., 2017.

²²⁰Long, R. (2014), Harnessing Offshore Wind Energy: Legal Challenges and Policy Conundrums in the European Union, The International Journal of Marine and Coastal Law, 29, 690 – 715.

²²¹*Ibid.*, Schäfer, 2009.

²²²*Ibid.*, Kokkali et al., 2012.

του ΘΧΣ στην ιστορία της ΕΕ είναι αρκετοί, με την παρούσα μελέτη να εστιάζει στις πιο πρόσφατες εξελίξεις.

Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα πίεζαν ενεργά το ΘΧΣ ως πανάκεια σε πολλά από τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα κράτη μέλη στη διαχείριση υπεράκτιων δραστηριοτήτων²²³. Πρόκειται για προσέγγιση που συμφωνεί με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές της νομοθεσίας της ΕΕ²²⁴, η οποία οδήγησε στην υιοθέτηση της Οδηγίας 2008/56/ΕΚ²²⁵ για τη δημιουργία ενός πλαισίου κοινοτικής δράσης στο πεδίο της πολιτικής για το θαλάσσιο περιβάλλον, γνωστή ως «Οδηγία – Πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική» (εφεξής: Οδηγία MSFD). Η Οδηγία MSFD αποτελεί τον «περιβαλλοντικό πυλώνα», που αναπτύσσει στρατηγικές για την επίτευξη της «καλής περιβαλλοντικής κατάστασης» των θαλασσιών υδάτων έως το 2020²²⁶ και διευκολύνει τη συνεργασία όλων των θαλασσιών παραγόντων μεταξύ τομέων και συνόρων²²⁷. Στην πραγματικότητα όμως, το αρχικό προσχέδιο επί του ΘΧΣ καθορίστηκε σε δύο έγγραφα στρατηγικής πολιτικής που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εγκρίθηκαν το 2008 και το 2010, με στόχο τη διευκόλυνση της ανάπτυξης του ΘΧΣ και την ενθάρρυνση της εφαρμογής του σε εθνικό και σε ευρωπαϊκό επίπεδο²²⁸. Πρόκειται για τις Ανακοινώσεις: «Ένας Οδικός Χάρτης για το ΘΧΣ: επίτευξη κοινών αρχών στην ΕΕ²²⁹» και «Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός στην ΕΕ – Επιτεύγματα και Μελλοντικές Κατευθύνσεις»²³⁰. Το 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε Πρόταση για τη θέσπιση πλαισίου για το ΘΧΣ και την ολοκληρωμένη διαχείριση των ακτών²³¹, όπου κύριος στόχος ήταν «η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των θαλάσσιων και των παράκτιων δραστηριοτήτων και η αειφόρος χρήση των παράκτιων και θαλάσσιων πόρων μέσω της δημιουργίας ενός πλαισίου για την αποτελεσματική εφαρμογή του ΘΧΣ στα ύδατα της ΕΕ και για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών των κρατών μελών²³²». Οι δε

²²³*Ibid.*, Long, 2014.

²²⁴*Ibid.*, Ehler and Douvere, 2009a.

²²⁵Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive). Βλ. επίσης OJEC (Official Journal of the European Communities), (2008). Available on: www.eur-lex.europa.eu

²²⁶European Commission, 2008. A Marine Strategy Directive to save Europe's seas and oceans.

²²⁷European Commission, 2012. Integrated Maritime Policy. Βλ. επίσης *Ibid.*, Kokkali, et al., 2012; Schäfer, 2009.

²²⁸*Ibid.*, Schäfer, 2009.

²²⁹Communication from the Commission - Roadmap for Maritime Spatial Planning: Achieving Common Principles in the EU/COM (2008) 791 final, 25 November 2008.

²³⁰Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Maritime Spatial Planning in the EU – Achievements and Future Development COM (2010) 771 final, 17 December 2010.

²³¹Proposal for a Directive establishing a framework for maritime spatial planning and integrated coastal management COM (2013)133 final. Βλ. επίσης *Ibid.*, Kokkali, et al., 2012; Long, 2014.

²³²*Ibid.*, COM (2013)133 final, par. 1.1

διαβουλεύσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη αποκάλυψαν ανησυχίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη θα επέτρεπαν την ανάπτυξη υπεράκτιων υποδομών, χωρίς το όφελος των κατάλληλων εργαλείων και διαδικασιών σχεδιασμού²³³.

Σε απάντηση, το 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε την Οδηγία 2014/89/ΕΕ²³⁴, για τη δημιουργία κοινού πλαισίου για το ΘΧΣ στην Ευρώπη, γνωστή ως «Marine Spatial Planning Directive» (εφεξής: Οδηγία MSP). Η Οδηγία MSP στοχεύει στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των θαλασσιών οικονομιών και της συνύπαρξης σχετικών δραστηριοτήτων και χρήσεων²³⁵. Μέσω του ΘΧΣ, τα κράτη μέλη θα συμβάλουν στην αειφόρο ανάπτυξη των ενεργειακών τομέων στη θάλασσα, στο σχεδιασμό και στη διαχείριση των θαλασσιών μεταφορών, της αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, στη διατήρηση, προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, καθώς και στη βελτίωση της ανθεκτικότητας στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής²³⁶. Η Οδηγία MSP αποτελεί μέρος της ολοκληρωμένης θαλάσσιας πολιτικής της ΕΕ και παροτρύνει τα κράτη μέλη να συμμορφωθούν με τη βιώσιμη διαχείριση των θαλασσών, υιοθετώντας μια προσέγγιση που βασίζεται στο οικοσύστημα (ecosystem approach) και εκπονώντας θαλάσσια χωρικά σχέδια έως τις 31 Μαρτίου 2021²³⁷. Στο σύνολό της αποσκοπεί στην εφαρμογή μιας πιο συνεκτικής διαχείρισης στον ευρωπαϊκό παράκτιο και θαλάσσιο χώρο και στη βελτίωση του σχεδιασμού και της διαχείρισης της διασύνδεσης θάλασσας - ξηράς²³⁸. Εκτιμάται ότι διευκολυνθεί η εφαρμογή των διαφόρων πολιτικών και στρατηγικών της ΕΕ, μέσα από την εφαρμογή μιας περιφερειακής προσέγγισης στη διαχείριση και χρήση των θαλασσιών πόρων και την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος²³⁹.

Εκτός από τη θέσπιση του κατάλληλου πλαισίου για την αποφυγή συγκρούσεων και την επίλυσή τους, η κανονιστική μεθοδολογία που προωθήθηκε από την Οδηγία MSP ευθυγραμμίζεται με την εφαρμογή μιας προσέγγισης που βασίζεται στο οικοσύστημα, στην αειφόρο χρήση θαλασσιών και παράκτιων πόρων²⁴⁰. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό και στη διαχείριση υποδομών και συστημάτων που διασχίζουν τα

²³³Περίληψη της Αναφοράς διαθέσιμη στο: https://ec.europa.eu/info/departments/maritime-affairs-and-fisheries_en. Βλ. επίσης *Ibid.*, Long, 2014.

²³⁴Directive 2014/89/EU of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 establishing a framework for maritime spatial planning.

²³⁵Άρθρο 5 παρ. 1 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ. Βλ. επίσης Lainas, I. (2018), Land-sea interactions and maritime spatial planning guidelines in the context of European Union. The case of Greece, *International Journal of Real Estate and Land Planning*, 1, ISSN 2623-4807, Available online at: <https://ejournals.lib.auth.gr/reland>

²³⁶Άρθρο 5 παρ. 2 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ.

²³⁷Άρθρο 15 παρ. 3 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Long, 2014.

²³⁸Κοκκώσης, Χ. και Μπεριάτος, Η. (2016), Χωρική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός, Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός και Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών, ΑΕΙΧΩΡΟΣ, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα, τόμος 23, 4 –11.

²³⁹*Ibid.*, Long, 2014.

²⁴⁰Άρθρο 8 παρ. 2 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ.

θαλάσσια όρια των κρατών μελών²⁴¹. Το χωροταξικό σχέδιο καλύπτει όλη τη χώρα και εφαρμόζεται από μια ισχυρή δημόσια διοίκηση²⁴². Το γεωγραφικό πεδίο της Οδηγίας MSP εκτείνεται στα θαλάσσια ύδατα, βασιζόμενη σε μεγάλο βαθμό στην καθιέρωση και εφαρμογή συνεκτικών μηχανισμών σχεδιασμού που έχουν καθιερωθεί σε περιφερειακές θαλάσσιες λεκάνες²⁴³. Εκτός από την υποδομή για τις ενεργειακές εγκαταστάσεις, τα σχέδια που εγκρίνονται από τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη και άλλα στοιχεία, όπως είναι η προστασία του περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας στη θάλασσα, και η ανανεώσιμη ανάπτυξη²⁴⁴. Στα πλαίσια της διαδικασίας σχεδιασμού και διαχείρισης υπεράκτιων δραστηριοτήτων, τα κράτη μέλη που μοιράζονται θαλάσσια ύδατα πρέπει να συνεργάζονται σε ζητήματα διακρατικού χαρακτήρα, να χρησιμοποιούν μεθόδους που πληρούν τις στρατηγικές της ΕΕ και να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια συνεργασίας με τρίτες χώρες²⁴⁵. Εξάλλου, οι διασυνοριακές επιπτώσεις των οικονομικών δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται στη θάλασσα δεν μπορούν να μετριάσθούν από ένα σύστημα σχεδιασμού που είναι δομημένο σε καθαρά εθνική βάση και το οποίο λαμβάνει ελάχιστα ή καθόλου υπόψη τις διακρατικές επιπτώσεις²⁴⁶. Εκτιμάται ότι ο ΘΧΣ «*συνιστά το επόμενο στάδιο που θα επιτρέψει τη διάρθρωση των υποχρεώσεων και τις χρήσεις των δικαιωμάτων που χορηγούνται στο πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ και αποτελεί πρακτικό εργαλείο για την παροχή βοήθειας στα κράτη μέλη ώστε να τηρούν τις υποχρεώσεις τους*²⁴⁷».

2.3. Προστασία και Διατήρηση του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος

Κατά τη λειτουργία των υπεράκτιων δραστηριοτήτων, το παράκτιο κράτος οφείλει να προβαίνει στη διατήρηση και προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, σύμφωνα με το διεθνές²⁴⁸ και το ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και με τους κανόνες του εθιμικού δικαίου²⁴⁹. Παρόλα αυτά, η πολλαπλότητα των διατάξεων και η διαφορετική προέλευσή τους δεν προδικάζουν την ύπαρξη κοινών διαδικασιών.

2.3.1. Το διεθνές νομικό πλαίσιο

Η διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών για την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος αποτελούν μέρος του γενικότερου και πολύπλοκου νομικού πλαισίου που

²⁴¹ Προοίμιο 1, 3, 13, 14 and 22, καθώς και άρθρο 5 παρ. 1 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ.

²⁴² *Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020.

²⁴³ Άρθρο 3 παρ. 4 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ.

²⁴⁴ Άρθρο 8 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020.

²⁴⁵ Άρθρο 11 και 12 της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ.

²⁴⁶ Commission Staff Working Document Impact Assessment, Accompanying the document “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council” establishing a framework for maritime spatial planning and integrated coastal management, SWD (2013) 65, at p. 24.

²⁴⁷ *Ibid.*, Προοίμιο. Βλ. επίσης Προοίμιο (7) της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ.

²⁴⁸ Άρθρο 192 επ. της Σύμβασης ΔΘ.

²⁴⁹ Κόπελα, Σ. (2021), Οι θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδος, Διαδικτυακή συνάντηση της ILA-Hellenic Branch, 15 Ιανουαρίου 2021.

διέπει την εκμετάλλευση της ενέργειας στη θάλασσα²⁵⁰. Οι κανόνες που ισχύουν για όλες τις ενεργειακές δομές στη θάλασσα παρουσιάζονται καλύτερα, πέρα από το χωροταξικό σχεδιασμό, στο πλαίσιο που θεσπίζεται στο Μέρος XII (άρθρα 192 - 237) της Σύμβασης ΔΘ²⁵¹. Τα κράτη έχουν το δικαίωμα να εκμεταλλεύονται τους φυσικούς τους πόρους, αλλά και το καθήκον να προστατεύουν και να διατηρούν το θαλάσσιο περιβάλλον²⁵². Πρόκειται για δύο θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου που προσπαθούν να ισορροπήσουν τα παγκόσμια με τα εθνικά συμφέροντα, ως επακόλουθο του δικαιώματος της μόνιμης κυριαρχίας και ανάπτυξης των κρατών²⁵³. Παρόλο που η υποχρέωση των κρατών εξειδικεύεται στις ειδικότερες διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ, χαρακτηρίζεται από μια γενικότητα. Εναπόκειται επομένως στα κράτη να προβούν στην εξειδίκευση των μέτρων²⁵⁴, που εκτείνονται σε όλες τις θαλάσσιες περιοχές²⁵⁵. Ομοίως, κατά την αρχή 21 της Διακήρυξης της Στοκχόλμης του 1972²⁵⁶, «τα κράτη έχουν, σύμφωνα με το Χάρτη των ΗΕ²⁵⁷ και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, το κυριαρχικό δικαίωμα να εκμεταλλεύονται τους δικούς τους πόρους σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές πολιτικές τους και την ευθύνη να εξασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητες που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους δεν προκαλούν ζημίες στο περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών πέρα από τα όρια της εθνικής τους δικαιοδοσίας.» Στο πλαίσιο αυτό η Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του 1992²⁵⁸ προσθέτει την υποχρέωση να λαμβάνεται υπόψη η αειφόρος ανάπτυξη²⁵⁹, το πεδίο εφαρμογής της οποίας αναπτύχθηκε και επεκτάθηκε μέσα από τη διεθνή νομολογία. Το ΔΔΔΘ στη Συμβουλευτική Γνώμη στην υπόθεση *Nuclear Weapons* επιβεβαιώνει: «Η ύπαρξη της γενικής υποχρέωσης των κρατών να διασφαλίζουν ότι οι δραστηριότητες που υπάγονται

²⁵⁰ *Ibid.*, Φασιά, 2020; Birnie, et al., 2009.

²⁵¹ Δίπλα, Χ. (2014), Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος: Σύγχρονες Προκλήσεις και Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Πόρων. Γενικό Θεσμικό Πλαίσιο Δραστηριότητας, Εξερεύνησης και Εκμετάλλευσης των Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων της Υφαλοκρηπίδας, σε Τσάλτας, Γ. Ι., και Αναγνώστου, Χ. Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος, Σύγχρονες Προκλήσεις & Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Φυσικών Πόρων, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 191 – 197; Gavouneli, M. (2018), Protection Standards for the Marine Environment: Updating Part xii of the Law of the Sea Convention? In Stress Testing the Law of the Sea, Dispute Resolution, Disasters & Emerging Challenges, Chapter 9, Leiden, Publisher: Brill and Nijhoff, 254 – 266. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004352926_011. Βλ. επίσης *Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

²⁵² Άρθρα 192 - 193 της Σύμβασης ΔΘ.

²⁵³ *Ibid.*, Maes, 2008.

²⁵⁴ *Ibid.*, Δίπλα, 2014.

²⁵⁵ *Ibid.*, Gavouneli, 2018.

²⁵⁶ Η Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης αποτέλεσε την πρώτη παγκόσμια περιβαλλοντική διάσκεψη υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, το 1972, με συμμετοχή κρατικών αξιωματούχων.

²⁵⁷ Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών υπογράφηκε στις 26 Ιουνίου 1945, στον Άγιο Φραγκίσκο και άρχισε να ισχύει στις 24 Οκτωβρίου 1945.

²⁵⁸ Rio de Janeiro Convention for Sustainable Development and the Support of the Global Ecosystem, 1992. Βλ. UNSD (United Nations Sustainable Development) (1992), United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, Agenda 21, 1–351. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

²⁵⁹ Αρχή 2 της Διακήρυξης του Ρίο.

στη δικαιοδοσία και τον έλεγχο τους σέβονται το περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών πέραν του εθνικού ελέγχου αποτελεί πλέον μέρος του σώματος του διεθνούς δικαίου σχετικά με το περιβάλλον²⁶⁰». Το ΔΔ στην υπόθεση *Iron Rhine* επανέλαβε ότι το καθήκον της πρόληψης ή τουλάχιστον του μετριασμού των περιβαλλοντικών επιπτώσεων «έχει πλέον γίνει αρχή του γενικού διεθνούς δικαίου»²⁶¹. Αρκετά χρόνια αργότερα, το ΔΔΔΘ στην υπόθεση *Gabčíkovo-Nagymaros* είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη νέοι κανόνες και νέα πρότυπα προς το σκοπό αυτό, είτε πρόκειται για νέες, είτε για υφιστάμενες δραστηριότητες²⁶².

Στην περίπτωση της ΑΟΖ, οι διατάξεις των άρθρων 56 και 192 της Σύμβασης ΔΘ λειτουργούν παράλληλα, συμπληρώνοντας η μια την άλλη²⁶³. Η γενική ρύθμιση του άρθρου 192 δεν αποτελεί κατανομή δικαιοδοσίας για θαλάσσιες περιοχές, καθώς παραμένει ρυθμισμένη από τις ειδικές διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ. Στην υπόθεση *South China Sea Arbitration* το ΔΔ επιβεβαίωσε ότι οι δραστηριότητες εντός της δικαιοδοσίας και του ελέγχου κάθε κράτους πρέπει και πέραν του εθνικού ελέγχου²⁶⁴ να σέβονται και να διασφαλίζουν τη διατήρηση των ζωντανών πόρων και την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος²⁶⁵, ενώ οι περιβαλλοντικές υποχρεώσεις του Μέρους XII της Σύμβασης ΔΘ ισχύουν για τα κράτη «ανεξάρτητα από το πού έλαβαν χώρα οι φερόμενες επιβλαβείς δραστηριότητες²⁶⁶». Επιπλέον, το ΔΔ επανεξέτασε και συμπλήρωσε το άρθρο 192, καταλήγοντας πως υποδηλώνει μια σύνθετη υποχρέωση, της λήψης μέτρων «για την πρόληψη ή τουλάχιστον τον μετριασμό» σημαντικών βλαβών στο περιβάλλον και της αποφυγής δραστηριοτήτων που υποβαθμίζουν το θαλάσσιο περιβάλλον, «το περιεχόμενο της οποίας συμπληρώνεται από τις άλλες διατάξεις του Μέρους XII και άλλους εφαρμοστέους κανόνες του διεθνούς δικαίου²⁶⁷».

Η Σύμβαση ΔΘ είναι η μόνη συνθήκη που παρέχει γενικές υποχρεώσεις για την πρόληψη της χερσαίας ρύπανσης σε παγκόσμιο επίπεδο²⁶⁸. Η χερσαία ρύπανση καλύπτεται από το άρθρο 194, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη έχουν υποχρέωση να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι οι δραστηριότητες που υπάγονται στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχο τους διεξάγονται με τρόπο που να μην προκαλούν ζημιά από τη ρύπανση σε άλλα

²⁶⁰ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion. ICJ Reports, 1996, 241-242, par. 29.

²⁶¹ *Arbitration regarding the Iron Rhine (IJzeren Rijn) Railway between the Kingdom of Belgium and the Kingdom of the Netherlands*, (2005), vol. xxvii 35-125, par. 59.

²⁶² *Case concerning the Gabčíkovo-Nagymaros project (Hungary v. Slovakia)*, ICJ Reports 1997, par. 140.

²⁶³ *Ibid.*, Gavouneli, 2018.

²⁶⁴ *The South China Sea Arbitration (Philippines v. China)*, PCA case no. 2013-19, (2016), par. 29.

²⁶⁵ *Ibid.*, *South China Sea Arbitration*, 2016, par. 118 – 136.

²⁶⁶ *Ibid.*, *South China Sea Arbitration*, 2016, par. 927.

²⁶⁷ *Ibid.*, *South China Sea Arbitration*, 2016, par. 941.

²⁶⁸ Tanaka, Y. (2012), *The International Law of the Sea*, Cambridge, Publisher Cambridge University Press.

κράτη και στο περιβάλλον τους²⁶⁹. Επίσης, σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης για ρύπανση που εμπίπτει στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχο ενός κράτους, το τελευταίο υποχρεούται να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει ότι η ρύπανση δεν θα εξαπλωθεί πέρα από τις περιοχές όπου ασκεί κυρίαρχα δικαιώματα²⁷⁰.

Με εμφανή τη στροφή από την ελευθερία ρύπανσης σε υποχρέωση πρόληψης της ρύπανσης²⁷¹, η Σύμβαση ΔΘ διέπεται από την αρχή της προσήκουσας (δέουσας) επιμέλειας και της πρόληψης, και από την αρχή του καθήκοντος συνεργασίας μεταξύ των κρατών²⁷². Οι διαδικαστικές υποχρεώσεις προσδίδουν στα κράτη την υποχρέωση διεξαγωγής ΜΠΕ (Environmental Impact Assessment) και κοινοποίησης αυτής, καθώς και την υποχρέωση διεξαγωγής διαβουλεύσεων και διαπραγματεύσεων. Τα κράτη οφείλουν να θεσπίζουν αποτελεσματικούς νόμους και να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη, τη μείωση και τον έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος από οποιαδήποτε πηγή, χρησιμοποιώντας για το σκοπό αυτό τα βέλτιστα εφικτά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους και σύμφωνα με τις δυνατότητές τους²⁷³. Η Σύμβαση ΔΘ περιλαμβάνει διατάξεις που αποσκοπούν στη δημιουργία μηχανισμών διαρκούς ελέγχου και πρόληψης²⁷⁴.

Η διεθνής νομολογία προχώρησε σε σημαντική επέκταση του πεδίου εφαρμογής και του βαθμού εξειδίκευσης που απαιτείται από τη γενική αρχή της Σύμβασης ΔΘ²⁷⁵. Τα διεθνή δικαστήρια κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η φύση της γενικής υποχρέωσης πρόληψης διασυνοριακών βλαβών και γενικότερα η ευθύνη των κρατών για περιβαλλοντική ζημία διέπεται από την αρχή της προσήκουσας επιμέλειας (due diligence requirement)²⁷⁶, με το περιεχόμενό της να παραμένει αόριστο στο πλαίσιο διασυνοριακών περιβαλλοντικών βλαβών²⁷⁷. Η υποχρέωση που υπαγορεύει σε ένα κράτος να μην προκαλεί ζημία στο περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών πέραν των ορίων της εθνικής δικαιοδοσίας είναι εμφανής στην υπόθεση *Trail Smelter*, όπου κρίθηκε ότι κανένα κράτος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει την επικράτειά του με τρόπο που να προκαλεί βλάβη σε άλλο κράτος.²⁷⁸ Αυτός ο γενικός κανόνας αναπτύχθηκε περαιτέρω στην υπόθεση *Corfu Channel*, όπου το

²⁶⁹Άρθρο 194 (2) της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Tanaka, 2012.

²⁷⁰Άρθρο 194 (2) της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Tanaka, 2012.

²⁷¹*Ibid.*, Tanaka, 2012.

²⁷²Άρθρο 194 της Σύμβασης ΔΘ.

²⁷³*Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay)*, ICJ Reports 2010, par. 187.

²⁷⁴*Ibid.*, Πλακοκέφαλος, 2006.

²⁷⁵*Ibid.*, Gavouneli, 2018.

²⁷⁶*Ibid.*, *Pulp Mills* para.197. Βλ. επίσης Plakocefalos, I. (2013), Prevention obligations in international environmental law, 2013, Amsterdam Center for International Law Research Paper, No. 2013-12. Available on: www.acil.uva.nl

²⁷⁷*Ibid.*, Plakocefalos, 2013.

²⁷⁸*Trail Smelter Arbitration (USA v. Canada) (1941) 3 UNRIAA, 1903, at 1965*. Βλ. επίσης *Ibid.*, Plakocefalos, 2013.

ΔΔΘ έκρινε ότι η υποχρέωση μπορεί να παραβιαστεί είτε από μια πράξη, είτε από μια παράλειψη²⁷⁹. Ωστόσο, το 1996 το ΔΔΘ στην υπόθεση *Nuclear Weapons*, αναγνώρισε τον ανωτέρω κανόνα στο κατάλληλο περιβαλλοντικό πλαίσιο²⁸⁰.

Εκτός από τη Σύμβαση ΔΘ, αρκετές ακόμη διεθνείς συμβάσεις και άλλα έγγραφα «ήπιου δικαίου» (soft law) επιβεβαίωσαν τον κανόνα της μη βλάβης²⁸¹. Οι Διακηρύξεις της Στοκχόλμης και του Ρίο περιέχουν επίσης την αρχή που υποστηρίζει τον κανόνα της μη βλάβης²⁸². Όπως ανέφερε ο ειδικός εισηγητής των ΗΕ, Pemmaraju Sreenivasa Rao: «*Η σημασία της έννοιας της προσήκουσας επιμέλειας αυξάνεται συνεχώς (...) Η ανάγκη καθορισμού της ευθύνης (liability) ή της κρατικής ευθύνης (state responsibility) για πράξεις ή κινδύνους ζημίας που εμπλέκονται στη διεξαγωγή δραστηριοτήτων κινδύνου είναι τρέχουσα σημασίας*²⁸³». Η καθηγήτρια Joanna Kulesza αναγνωρίζει την προσήκουσα επιμέλεια ως αρχή του διεθνούς δικαίου, που συνδέεται με τους κανόνες της διεθνούς ευθύνης, και συγκεκριμένα με την έννοια της αμέλειας, ως μορφής υπαιτιότητας και εφαρμόζεται σε όλες τις υποχρεώσεις συμπεριφοράς²⁸⁴. Επομένως, το κράτος οφείλει να καταβάλει προσπάθεια για ένα αποτέλεσμα («des' efforcer») - το περιεχόμενο της οποίας διαμορφώνεται από το ίδιο²⁸⁵. Όταν ένα κράτος σχεδιάζει να πραγματοποιήσει μια επικίνδυνη δραστηριότητα, πρέπει να λάβει μέτρα στο πλαίσιο της εν λόγω αρχής, αναφορικά με τις πιθανές διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις²⁸⁶, διαφορετικά σε περίπτωση που επέλθει διασυνοριακή βλάβη, η οποία ήταν δυνατό να προβλεφθεί ή και να περιοριστεί, μπορεί να ευθύνεται²⁸⁷. Θα πρέπει να αποδειχθεί ότι το κράτος, το οποίο προκάλεσε τη ζημία δεν έλαβε τα μέτρα που απαιτούνταν από τις περιστάσεις, ώστε να αποφύγει την πρόκλησή της²⁸⁸.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η θαλάσσια ρύπανση έχει τη δυνατότητα να εξαπλωθεί πέρα από τις τεχνητές γραμμές οριοθέτησης, η προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος δεν είναι

²⁷⁹*Corfu Channel Case* (UK v Albania) [1949] ICJ Rep 4, p. 22.

²⁸⁰*Legality of Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion [1996] ICJ Rep 226, para. 29. Βλ. επίσης *Ibid.*, Plakokefalos, 2013.

²⁸¹Ενδεικτικά: Convention on Biological Diversity (adopted 5 June 1992, entered into force 29 December 1993) (hereinafter CBD) 1760 UNTS 79, art.2; United Nations Framework Convention on Climate Change (adopted 9 May 1992, entered into force 21 March 1994) 1771 UNTS 107, art.3(1). *Ibid.*, Plakokefalos, 2013.

²⁸²Principle 21 Stockholm Declaration on the Human Environment, UN Doc. A/Conf.48/4 and Corr.1, 1972 and Principle 2 Rio Declaration on Environment and Development, UN Doc. A/Conf.151/5/Rev.1, 1992.

²⁸³Pemmaraju Sreenivasa Rao, “Second report on international liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by international law (prevention of transboundary damage from hazardous activities)” (1999), United Nations Doc. A/CN.4/501, pt. 29, 118.

²⁸⁴Kulesza, J. (2016), *Due diligence in international law*. Leiden/Boston, Publisher Brill and Nijhoff. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004325197_002

²⁸⁵Koivurova, T. (2013), *Due Diligence*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Available on: www.mpepil.com

²⁸⁶*Ibid.*, Plakokefalos, 2013.

²⁸⁷Boyle, A.E. (2005), *Globalising Environmental Liability: The Interplay of National and International Law*, *Journal of Environmental Law*, 17(1), 3–26. DOI: <https://doi.org/10.1093/envlaw/eqi001>

²⁸⁸*Ibid.*, Birnie, et al., 2009.

εύκολο να επιτευχθεί από ένα μόνο κράτος. Η Σύμβαση ΔΘ θέτει την υποχρέωση παγκόσμιας συνεργασίας μεταξύ των κρατών προς το σκοπό αυτό²⁸⁹. Το ΔΔΔΘ στην υπόθεση *MOX Plant*²⁹⁰, τόνισε ότι: «το καθήκον συνεργασίας είναι θεμελιώδης αρχή για την πρόληψη της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος σύμφωνα με το Μέρος XII της Σύμβασης (ΔΘ) και το γενικό διεθνές δίκαιο». Μάλιστα, κάθε κράτος είναι υποχρεωμένο να παρέχει προηγούμενη έγκαιρη ειδοποίηση όταν γνωρίζει περιπτώσεις στις οποίες το θαλάσσιο περιβάλλον βρίσκεται σε άμεσο κίνδυνο να υποστεί ή έχει ήδη υποστεί ζημία²⁹¹.

Επιπλέον, η Σύμβαση ΔΘ εισάγει την υποχρέωση διενέργειας ΜΠΕ για προγραμματισμένες δραστηριότητες όταν τα κράτη έχουν βάσιμους λόγους να πιστεύουν ότι «μπορεί να προκαλέσουν σημαντική ρύπανση ή σημαντικές και επιβλαβείς μεταβολές στο θαλάσσιο περιβάλλον»²⁹² από δραστηριότητες που υπάγονται στη δικαιοδοσία ή τον έλεγχό τους. Τα κράτη αναμένεται «στο μέτρο του δυνατού» να κάνουν χρήση της ΜΠΕ²⁹³, με την τελευταία να αποτελεί μια από τις διαδικαστικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το καθήκον της προσήκουσας επιμέλειας²⁹⁴. Η διεξαγωγή ΜΠΕ έχει αναπτυχθεί σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου και έχει εξελιχθεί σε τυπική κρατική πρακτική, αποτελώντας απαραίτητο εργαλείο του ΘΧΣ²⁹⁵. Παρόλα αυτά, όπως αναγνώρισε και το ΔΔΔΘ στην υπόθεση *Pulp Mills*, εφόσον οι απαιτήσεις στο διεθνές δίκαιο είναι ελάχιστες αναφορικά με την ΜΠΕ, οι λεπτομέρειες της εφαρμογής της παραμένουν στη διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους, στο οποίο εναπόκειται να καθορίσει το συγκεκριμένο περιεχόμενο της υποχρέωσης²⁹⁶. Το ΔΔΔΘ προσδιόρισε ότι μια ΜΠΕ πρέπει «να διεξαχθεί πριν από την υλοποίηση του έργου» και «να πραγματοποιείται συνεχής παρακολούθηση των επιπτώσεων της στο περιβάλλον», «όταν οι εργασίες ξεκινήσουν και, όπου είναι απαραίτητο, καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του έργου»²⁹⁷, ενώ το εφαρμοστέο πρότυπο, ήτοι «η προσήκουσα επιμέλεια και το καθήκον της επαγρύπνησης και της πρόληψης που συνεπάγεται, δεν θα θεωρείται ότι έχει ασκηθεί, εάν ένας σχεδιασμός που ενδέχεται να επηρεάσει [το θαλάσσιο περιβάλλον] δεν προέβη σε ΜΠΕ στις πιθανές επιπτώσεις τέτοιων έργων»²⁹⁸. Όπως διατυπώνει η καθηγήτρια

²⁸⁹Άρθρο 197 της Σύμβασης ΔΘ.

²⁹⁰*The MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom)* (Request for provisional measures), ITLOS case no. 10 (2002) 41 ILMp. 415, par. 82.

²⁹¹Άρθρο 197 και 198 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Tanaka, 2012.

²⁹²Άρθρο 206 της Σύμβασης ΔΘ.

²⁹³Τα άρθρα 204 – 206 της Σύμβασης ΔΘ αφορούν την ΜΠΕ.

²⁹⁴Στραταριδάκη, Κ. (2020), Η εφαρμογή της αρχής της προσήκουσας επιμέλειας στις ενεργειακές δραστηριότητες. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 63 – 78.

²⁹⁵*Ibid.*, Maes, 2008.

²⁹⁶*Ibid.*, *Pulp Mills* par. 205. Βλ. επίσης *Ibid.*, Gavouneli, 2018.

²⁹⁷*Ibid.*, *Pulp Mills* par. 205.

²⁹⁸*Ibid.*, *Pulp Mills*, par. 204. Βλ. επίσης Ιλίας Plakokefalos, *The Pulp Mills case*, 26 TIJMCL, 2011, 169-183.

Μαρία Γαβουνέλη, η έλλειψη ορίων της υποχρέωσης του κράτους να εκτιμά τις πιθανές επιπτώσεις από δραστηριότητές του²⁹⁹ ενισχύει την έλλειψη χωρικού στοιχείου στο Μέρος XII της Σύμβασης ΔΘ³⁰⁰. Η υποχρέωση διενέργειας ΜΠΕ δεν εξαρτάται από οποιαδήποτε διασυνοριακή επίδραση, αλλά αφορά δραστηριότητα στο θαλάσσιο περιβάλλον, σε περιοχές εντός και εκτός της εθνικής δικαιοδοσίας. Πρόκειται για μια σύνθετη υποχρέωση, που ενεργοποιείται όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύει ένα κράτος ότι οι προγραμματισμένες δραστηριότητες που υπάγονται στη δικαιοδοσία και τον έλεγχο του θα έχουν σημαντικές ή και επιβλαβείς επιπτώσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον. Οπότε το κράτος θα αξιολογήσει, στο μέτρο του δυνατού, τις πιθανές επιπτώσεις τέτοιων δραστηριοτήτων στο θαλάσσιο περιβάλλον, τόσο πριν από την υλοποίηση του έργου όσο και καθ' όλη τη διάρκειά του και τελικά θα κοινοποιήσει τα αποτελέσματα μιας τέτοιας συνεχούς αξιολόγησης στα άλλα κράτη. Κατά το ΔΔ στην υπόθεση *South China Sea Arbitration* η διαδικαστική αυτή υποχρέωση συνδέεται με την ουσιαστική υποχρέωση προστασίας και διατήρησης του θαλασσιού περιβάλλοντος, ως πτυχή του καθήκοντος της πρόληψης³⁰¹.

Η απουσία καθολικής συμβατικής πράξης που να υποδεικνύει το περιεχόμενο μιας ΜΠΕ, οδήγησε στην υπογραφή της Σύμβασης Espoo του 1991 για την ΜΠΕ σε ένα διασυνοριακό πλαίσιο³⁰², η οποία όμως είναι απλώς μια περιφερειακή συμφωνία που προσδιορίζει την επιτακτική ανάγκη να αποσαφηνιστούν οι ενέργειες που πρέπει να αναληφθούν πριν από την έναρξη λειτουργίας ενός υπεράκτιου έργου. Η προσφυγή στη συνέχεια στην εγχώρια νομοθεσία καθίσταται επιτακτική³⁰³. Η υποχρέωση διενέργειας ΜΠΕ συμπληρώνεται από την υποχρέωση διαβούλευσης με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, όπως ορίζεται στη Σύμβαση Aarhus του 1998³⁰⁴, σχετικά με τη δυνατότητα πληροφόρησης, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα³⁰⁵. Αν και πρόκειται για περιφερειακή σύμβαση, οι διατάξεις της αντικατοπτρίζονται και σε άλλες νομοθετικές πράξεις, ιδίως στο Πρωτόκολλο ICZM³⁰⁶.

²⁹⁹Άρθρο 206 της Σύμβασης ΔΘ.

³⁰⁰*Ibid.*, Gavouneli, 2018.

³⁰¹*Ibid.*, *South China Sea Arbitration*; *Ibid.*, Gavouneli, 2018.

³⁰²Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (The Espoo Convention) was adopted in February 1991 and came into force on 10 September 1997.

³⁰³*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

³⁰⁴The Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention) was signed on 25 June 1998 in Aarhus (Denmark). The Convention provides for the right of everyone to receive environmental information that is held by public authorities ("access to environmental information").

³⁰⁵*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

³⁰⁶Μεσογειακό Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών (The Mediterranean Protocol on Integrated Coastal Zone Management), 2008. Βλ. επίσης Gavouneli, M. (2008), Mediterranean Challenges: Between Old Problems and New Solutions, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 23(3), Publisher Martinus Nijhoff, 477 – 497. DOI: [10.1163/092735208X331863](https://doi.org/10.1163/092735208X331863)

Η Σύμβαση ΔΘ καθιερώνει την ομοιομορφία των εθνικών και διεθνών κανόνων που σχετίζονται με την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και τη ρύθμιση της θαλάσσιας ρύπανσης. Τα κράτη οφείλουν να θεσπίζουν νόμους και να υιοθετούν κανονισμούς για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της ρύπανσης του θαλάσσιου περιβάλλοντος που προκαλείται από τις ενεργειακές δραστηριότητες που υπόκεινται στην εθνική δικαιοδοσία τους, οι οποίοι δεν θα πρέπει να είναι λιγότερο αποτελεσματικοί από τους διεθνείς κανόνες και τα διεθνή πρότυπα³⁰⁷. Επιπλέον, προβλέπεται και καθήκον συνεργασίας όλων των κρατών, με στόχο την εναρμόνιση των σχετικών πολιτικών τους μέσω της θέσπισης διεθνών και περιφερειακών κανόνων³⁰⁸. Η γενική υποχρέωση της Σύμβασης ΔΘ πλαισιώνεται περαιτέρω από μεταγενέστερες διεθνείς Συνθήκες και Πρωτόκολλα, που συνάπτονται όλο και περισσότερο σε περιφερειακό επίπεδο³⁰⁹, με στόχο τη ρύθμιση της θαλάσσιας ρύπανσης. Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών αποτυπώνονται σε ένα - συνεχώς αυξανόμενο σε αριθμό - πλήθος συμβατικών κειμένων, διακηρύξεων και εκθέσεων οργάνων διεθνών οργανισμών³¹⁰.

Ανάλογη εναρμόνιση με σεβασμό των σχετικών παραμέτρων επιδιώκεται στη Μεσόγειο, με τα Πρωτόκολλα του 1980³¹¹ και του 1994³¹² για την προστασία της περιοχής από τη ρύπανση. Με τη Σύμβαση της Βαρκελώνης³¹³, που συνοδεύεται από επτά Πρωτόκολλα, τα οποία εγκρίθηκαν στο πλαίσιο του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης (Mediterranean Action Plan) και αποτελούν την κύρια περιφερειακή νομικά δεσμευτική Πολυμερή Περιβαλλοντική Συμφωνία (Multilateral Environmental Agreement - MEA) στη Μεσόγειο, να συμπληρώνει το γενικό διεθνές θεσμικό πλαίσιο. Σχεδόν όλες οι περιφερειακές συμφωνίες αφορούν τις κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες³¹⁴. Ειδικά τα κράτη που συνορεύουν με μια κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα, οφείλουν, σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ, να προσπαθήσουν να συντονίσουν την εφαρμογή των δικαιωμάτων και των καθηκόντων τους σε σχέση με την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος³¹⁵.

³⁰⁷Άρθρο 208 και 209 της Σύμβασης ΔΘ. Βλ. επίσης *Ibid.*, Φασιά, 2020; Tanaka, 2012.

³⁰⁸Άρθρο 207 παρ. 3 και 4 της Σύμβασης ΔΘ.

³⁰⁹*Ibid.*, Tanaka, 2012.

³¹⁰Ενδεικτικά: The International Convention Relating to the Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties (1969), the International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage (1969), the International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (1973) (MARPOL). Βλ. επίσης *Ibid.*, Στραταριδάκη, 2020; Φασιά, 2020.

³¹¹Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution from Land-based Sources, 1980.

³¹²Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against pollution resulting from exploration and exploitation of the continental shelf and the seabed and its subsoil, 1994.

³¹³The Barcelona Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution adopted in 1976 and modified with The Barcelona Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean adopted in 1995.

³¹⁴*Ibid.*, Birnie, et al., 2009.

³¹⁵Άρθρο 123 στοιχείο β της Σύμβασης ΔΘ.

Αναφορικά με την αντιμετώπιση της θαλάσσιας ρύπανσης από χερσαίες πηγές, έχουν γίνει προσπάθειες σε παγκόσμιο επίπεδο, ιδίως υπό την αιγίδα του προγράμματος των ΗΕ για την Προστασία του Περιβάλλοντος (UNEP), δίχως όμως έχει επιτευχθεί μέχρι τώρα μεγάλη συναίνεση. Σχετικό κείμενο - με τη μορφή εθελοντικής φύσης - είναι οι Κατευθυντήριες Οδηγίες του Μόντρεαλ για την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος από χερσαίες πηγές³¹⁶ που - βασισμένες σε περιφερειακές συμβάσεις³¹⁷ - στοχεύουν να χρησιμεύσουν ως κατάλογος βασικών διατάξεων στην εθνική νομοθεσία, για μελλοντικές διεθνείς συμφωνίες και για την «προετοιμασία μακροπρόθεσμα, αν προκύψει ανάγκη, μιας παγκόσμιας σύμβασης³¹⁸».

2.3.2. Το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν γίνει προσπάθειες, με την υιοθέτηση Οδηγιών που στοχεύουν στον έλεγχο και στον περιορισμό ρυπογόνων βιομηχανικών και αστικών δραστηριοτήτων. Τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν υποχρέωση να υποβάλλουν εκθέσεις στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με την παρακολούθηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Ανάλογα με τον τύπο της περιοχής και το εθνικό δίκτυο στο οποίο ανήκει, ορίζεται επίσης η αντίστοιχη αρμόδια αρχή για την παρακολούθησή της. Τα κράτη μέλη συμμετέχουν στις διεθνείς συμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, με αρκετά σχέδια και στρατηγικές να βρίσκονται υπό ανάπτυξη. Όμως, σε περιοχές με αμφισβητούμενα θαλάσσια σύνορα, όπως η Ανατολική Μεσόγειος, υπάρχουν διαφορές σχετικά με τη θαλάσσια διαχείριση και την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων φυσικών πόρων³¹⁹.

Η έλλειψη συγκεκριμένων διατάξεων και η δυσκολία εφαρμογής των γενικών κανόνων για τις υπεράκτιες εγκαταστάσεις ενέργειας επισκιάζεται από την σχεδόν πλήρη έλλειψη διεθνών κανονισμών για τη λειτουργία τους. Η ανάγκη προσαρμογής των νομικών και τεχνικών προτύπων ασφαλείας στις σχετικές τεχνολογικές εξελίξεις οδήγησε την ΕΕ στην υιοθέτηση της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ³²⁰, για την ασφάλεια των υπεράκτιων εργασιών πετρελαίου και φυσικού αερίου, η οποία αποσκοπεί στην εγκαθίδρυση ενός ενιαίου συστήματος κανόνων και ρυθμίσεων για την αδειοδότηση υπεράκτιων δραστηριοτήτων, με σκοπό την πρόληψη και αντιμετώπιση ατυχημάτων³²¹. Η Οδηγία 2013/30/ΕΕ παρόλο που

³¹⁶Montreal Guidelines for the Protection of the Marine Environment from Land-Based Sources, UNEP/WG.120/3 (Part IV), 14 Environmental Policy and Law, 1985, 77-83. Βλ. *Ibid.*, Economou et al., 2020

³¹⁷*Ibid.*, Tanaka, 2012.

³¹⁸Preparatory Commission for the UN Conference on Environment and Development, Land-based Sources of Marine Pollution, Report of the Secretary-General of the Conference, UN Doc. A/CONF/151/PC/71, 17 July 1991, p. 37 etc. Available on: <https://www.un.org>; *Ibid.*, Montreal Guidelines, 1985.

³¹⁹*Ibid.*, Economou et al., 2020.

³²⁰Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC, OJ L 178, 66-106, 28 June 2013.

³²¹*Ibid.*, Κρητικός, 2015.

θεωρείται εγχώρια νομοθεσία των κρατών μελών της ΕΕ, καλύπτει ένα σημαντικό κενό στον τομέα της ασφάλειας των εν λόγω εγκαταστάσεων³²² και εξακολουθεί να αποτελεί το μοναδικό νομικό πρότυπο που εφαρμόζεται στη λειτουργία υπεράκτιων πλατφορμών παγκοσμίως³²³. Το νομοθετικό πλαίσιο καλύπτει ολόκληρο τον κύκλο ζωής των δραστηριοτήτων έρευνας και παραγωγής, από το σχεδιασμό μέχρι την τελική απομάκρυνση των σχετικών εγκαταστάσεων και την αποκατάσταση της προκληθείσας οικολογικής ζημίας και ισχύει για όλες τις εγκαταστάσεις, ακόμη και όταν λειτουργούν εκτός των χωρικών υδάτων των κρατών μελών³²⁴. Επίσης, οι διατάξεις της, οι οποίες συμμορφώνονται με τους υφιστάμενους διεθνείς κανονισμούς, έχουν ισχύ σε μελλοντικές και σε υφιστάμενες εγκαταστάσεις³²⁵, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια σημαντική ανασκόπηση στις ενεργειακές εγκαταστάσεις στα ευρωπαϊκά ύδατα³²⁶.

Οι ενεργειακές εγκαταστάσεις υπόκεινται στην αρχή της αδειοδότησης, όπως αυτή θεσπίζεται στο Υπεράκτιο Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου του 1995 (The Mediterranean Offshore Protocol)³²⁷. Κάθε στάδιο της διαδικασίας υπόκειται σε χωριστή άδεια, με την ΜΠΕ να χορηγείται συνολικά μια μόνο φορά, και με τους σχετικούς χρηματοοικονομικούς και τεχνικούς κινδύνους να λαμβάνονται υπόψη³²⁸. Επιπλέον, απαιτείται αυξημένη συμμετοχή του κοινού, σε συνδυασμό με τη Σύμβαση Aarhus και την εκτελεστική νομοθεσία της ΕΕ.³²⁹ Το περιεχόμενο της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ στηρίζεται στην πολιτική πρόληψης μεγάλων ατυχημάτων κατά τη διάρκεια εργασιών στις εγκαταστάσεις³³⁰ και στα σχέδια έκτακτης ανάγκης για ετοιμότητα σε περίπτωση σοβαρού ατυχήματος³³¹ ή «κατάστασης όπου υπάρχει άμεσος κίνδυνος σοβαρού ατυχήματος»³³². Το κύριο περιβαλλοντικό εργαλείο είναι η «Εκθεση Μείζονος Κινδύνου» (Major Hazard Report)³³³, που περιλαμβάνει τις βέλτιστες τεχνικές και τεχνολογικές πρακτικές, καθώς και σχέδια και διαδικασίες έκτακτης ανάγκης σε περίπτωση ατυχήματος. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα της προτεινόμενης συνολικής επανεξέτασης υπονομεύεται από την έλλειψη πρόβλεψης που

³²²*Ibid.*, Κρητικός, 2015.

³²³*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

³²⁴Προοίμιο παρ. 37-38 και άρθρο 20 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³²⁵*Ibid.*, Κρητικός, 2015; Gavouneli, 2016a.

³²⁶Προοίμιο παρ. 3 και άρθρο 42 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³²⁷Article 4 of the Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against pollution resulting from exploration and exploitation of the continental shelf and the seabed and its subsoil, 1995 (n.37). Βλ. επίσης Redgwell, C. (2014), Mind the gap in the GAIRS: The role of other instruments in LOSC regime implementation in the offshore energy sector, 29, *TIJMCL*, 600 - 621.

³²⁸Άρθρο 4 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³²⁹Άρθρο 5 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³³⁰Άρθρο 19 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³³¹Άρθρα 28-29 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³³²Άρθρο 30 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³³³Άρθρα 12-13 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

να επηρεάζει το σχεδιασμό υπεράκτιων εγκαταστάσεων³³⁴. Η Οδηγία 2013/30/ΕΕ αναφέρεται στον Κώδικα ΙΜΟ που τηρήθηκε από τον Διεθνή Ναυτιλιακό Οργανισμό για την κατασκευή και τον εξοπλισμό Υπεράκτιων Κινητών Μονάδων Γεώτρησης (Κώδικας MODU)³³⁵. Κατά τα λοιπά όμως, η κατασκευή υπεράκτιων πλατφορμών και συνεπώς οι απαιτήσεις ασφάλειας εξακολουθούν να ισχύουν σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία κάθε κράτους.

Περαιτέρω, σε διάφορα νομοθετήματα της ΕΕ έχουν θεσπιστεί διατάξεις, οι οποίες εφαρμόζονται - μεταξύ άλλων - και στο πλαίσιο των υπεράκτιων δραστηριοτήτων, σχετικά με την χορήγηση αδειών, την επιχειρησιακή ασφάλεια και την περιβαλλοντική προστασία³³⁶. Εν απουσία ενός εναρμονισμένου και εξειδικευμένου πλαισίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στη θάλασσα εντός της ΕΕ διέπεται από ένα ετερογενές μείγμα ρυθμίσεων και προτύπων, που αφορούν την ασφάλεια αλλά και την αδειοδότηση των εν λόγω δραστηριοτήτων. Η Οδηγία 94/22/ΕΚ³³⁷ καθορίζει το βασικό νομικό πλαίσιο για τους όρους χορήγησης και χρήσης των αδειών αναζήτησης, εξερεύνησης και παραγωγής υδρογονανθράκων, σύμφωνα με την οποία επιτρέπονται οι ανωτέρω δραστηριότητες, υπό την προϋπόθεση σχετικής αδειοδότησης³³⁸. Τεχνικά, η Οδηγία 2013/30/ΕΕ, η οποία παραμένει σε ισχύ κατόπιν τροποποίησης της, είναι επέκταση της Οδηγίας 94/22/ΕΚ³³⁹, με τους σχετικούς κανονισμούς για την τοποθέτηση και τις απαιτήσεις ασφαλείας όλων των υπεράκτιων πλατφορμών και των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων να ρυθμίζονται στην Οδηγία 2014/52/ΕΕ³⁴⁰.

³³⁴*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

³³⁵ Προοίμιο παρ. 32 της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ.

³³⁶*Ibid.*, Κρητικός, 2015.

³³⁷ Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on the conditions for granting and using authorizations for the prospecting, exploration and production of hydrocarbons, as amended, OJ L 164/19, 25 June 2008.

³³⁸ Κρητικός, Μ. (2013), Το θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ για την ασφάλεια στις υπεράκτιες δραστηριότητες εκμετάλλευσης κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου. Στο Φαραντούρης, Ν. (Επιμ.), *Ενέργεια Ναυτιλία & Θαλάσσιες Μεταφορές*, Ντόχα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 107 – 137.

³³⁹*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

³⁴⁰ Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014, amending Directive 2011/92/EU on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, OJ L 124, 1-18, 25 April 2014.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων στην Ελλάδα

3.1. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός

Η θέση της Ελλάδος, μιας ιδιαίτερα παράκτιας χώρας, με εκτεταμένες ακτές και εξαιρετικά νησιωτικό χαρακτήρα³⁴¹, αποτελεί θεμελιώδες παράγοντα για το χωροταξικό σχεδιασμό, για τις περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές πολιτικές της³⁴². Η Ελλάδα έχει αναπτύξει ένα χωροταξικό πλαίσιο με σχετική καθυστέρηση, σε σύγκριση με άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής³⁴³. Ο σχεδιασμός και η διαχείριση των θαλασσιών προστατευόμενων περιοχών (θαλάσσια εθνικά πάρκα) αποτέλεσαν τις πρωταρχικές προσπάθειες για την εφαρμογή ΘΧΣ³⁴⁴. Ακολούθως, η Ελλάδα είχε πραγματοποιήσει υλοποιήσεις σχεδιασμού στο θαλάσσιο χώρο, εκμεταλλεύομενη τη θαλάσσια μορφολογία και τους πόρους της, με σχέδια που αφορούσαν προστατευόμενες περιοχές³⁴⁵. Μόλις το 2018 θεσπίστηκε ειδικός νόμος για το ΘΧΣ, χωρίς ωστόσο να εξειδικεύει σε κρίσιμα ζητήματα του θαλάσσιου χώρου (όπως η διασυννοριακότητα και τα θαλάσσια οικοσυστήματα), είτε να ασχολείται με κρίσιμες κατηγορίες του (όπως οι κλειστοί κόλποι και τα περάσματα). Έως τότε το θεσμικό πλαίσιο για το χερσαίο χωροταξικό σχεδιασμό ρύθμιζε και το θαλάσσιο χώρο³⁴⁶, που αφορούσε σε μια σειρά διαφορετικών τύπων σχεδίων, από στρατηγικά πλαίσια έως ρυθμιστικά αστικά και χωροταξικά σχέδια³⁴⁷.

Με την έκδοση της Οδηγίας MSP³⁴⁸ (Οδηγία 2014/89/ΕΕ), η αναφορά και η ρύθμιση ειδικών ζητημάτων και η θέσπιση κανόνων για την άσκηση ΘΧΣ, μετατράπηκε από ανάγκη σε υποχρέωση του ελληνικού κράτους. Ως κράτος μέλος της ΕΕ, η Ελλάδα εναρμόνισε την ενεργειακή πολιτική της στο περιβαλλοντικό δίκαιο, όπως και σε άλλους τομείς, με το «*acquis communautaire*» (κοινοτικό κεκτημένο) και μετέφερε τις σχετικές οδηγίες της ΕΕ στην εθνική νομοθεσία. Επομένως, όφειλε να συμμορφωθεί με την Οδηγία MSP, αλλά - έχοντας υπογράψει και κυρώσει τη Σύμβαση ΔΘ³⁴⁹ - ανήκει στα Μεσογειακά κράτη που έπρεπε να συμμορφωθούν και με την πολιτική του Πρωτοκόλλου ICZM των ΗΕ. Επομένως,

³⁴¹Οικονόμου, Δ. (2000), Σύστημα Χωροταξικού Σχεδιασμού: Η Ελληνική πραγματικότητα και η διεθνής εμπειρία, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 101-102, 3-57. DOI: <https://doi.org/10.12681/grsr.99>

³⁴²Beriatos, E. and Papageorgiou, M. (2011), Maritime & Coastal Spatial Planning: The Case of Greece in Mediterranean, WIT Transactions on Ecology and the Environment, 150, 3-17.

³⁴³*Ibid.*, Οικονόμου, 2000.

³⁴⁴*Ibid.*, Maes, 2008.

³⁴⁵Beriatos, E. (2013), Maritime and coastal spatial planning: Greece in the Mediterranean and Southern Europe. In A Centenary of Spatial Planning in Europe, Brussels, ECTP-CEU/Editions Outre Terre, 17 – 25.

³⁴⁶N. 2742/1999 (ΦΕΚ Α 207/07.10.1999), «Χωροταξικός σχεδιασμός και αιεφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις», όπως αντικαταστάθηκε από το Ν. 4269/2014 και τελικά από το Ν. 4447/2016.

³⁴⁷Getimis, P. and Giannakourou, G. (2014), The evolution of spatial planning in Greece after the 1990's: drivers, direction and agents of change. In M. Reimer, P. Getimis, H.H. Blotvogel (Eds.), Spatial Planning Systems and Practices in Europe: A Comparative Perspective on Continuity and Changes, New York, Publisher Routledge.

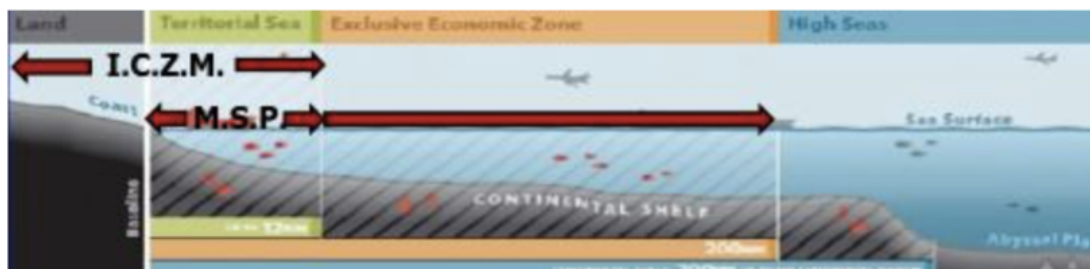
³⁴⁸Οδηγία 2014/89/ΕΕ περί θεσπίσεως πλαισίου για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό.

³⁴⁹Η Σύμβαση ΔΘ έχει κυρωθεί με το Ν. 2321/1995 (ΦΕΚ Α 136/23-6-1995).

κλήθηκε να συνδυάσει τη γεωγραφική αλληλοεπικάλυψη που απορρέει από τα ανωτέρω δυο έγγραφα³⁵⁰. Το Πρωτόκολλο ICZM καλύπτει γεωγραφικά την περιοχή της Μεσογείου, που οριοθετείται από το θαλάσσιο και το χερσαίο όριο των παράκτιων ζωνών, όπως αυτά έχουν οριστεί από τα συμβαλλόμενα μέρη³⁵¹. Η Οδηγία MSP καλύπτει γεωγραφικά μόνο τα θαλάσσια ύδατα, μέχρι την περιοχή δικαιοδοσίας του κράτους μέλους, ήτοι μέχρι την αιγιαλίτιδα ζώνη ή την ΑΟΖ, εφόσον αυτή έχει κηρυχθεί³⁵².

Σχήμα 2

Η αλληλοεπικάλυψη του Πρωτοκόλλου ICZM και της Οδηγίας MSP.

Πηγή: Papageorgiou et al., 2017, p. 518.

Η υιοθέτηση της Οδηγίας MSP, οδήγησε σε μια σειρά υποχρεώσεων για την εφαρμογή της. Η μετάβαση από την τομεακή προσέγγιση, η οποία έδινε έμφαση στην ανάπτυξη συγκεκριμένων οικονομικών τομέων στη θάλασσα προς το ΘΧΣ, στο πλαίσιο μιας τοπικής προσέγγισης είναι πλέον επίσημη στην Ελλάδα με την ενσωμάτωση της εν λόγω Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 4546/2018³⁵³. Ως ΘΧΣ ορίστηκε η διαδικασία με την οποία αναλύονται και οργανώνονται οι ανθρώπινες δραστηριότητες στις θαλάσσιες και παράκτιες περιοχές, προκειμένου να επιτευχθεί η σύνθεση οικολογικών, περιβαλλοντικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραμέτρων, με στόχο την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης³⁵⁴. Ο νόμος του 2018 αποσαφίνισε ειδικά θέματα που αφορούν στη θαλάσσια χωροταξία, αναδείχθηκε η σημασία της σύνδεσης και της χωρικής συνοχής μεταξύ του χερσαίου και θαλάσσιου χώρου και τέθηκε ο στόχος της οικοσυστημικής προσέγγισης

³⁵⁰ *Ibid.*, Papageorgiou et al., 2017.

³⁵¹ Άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παρακτίων ζωνών της Μεσογείου.

³⁵² *Ibid.*, Papageorgiou et al., 2017.

³⁵³ Ν. 4546/2018 (ΦΕΚ Α 101/12-06-2018) Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ ΕΕ «περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό και άλλες διατάξεις», όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4759/2020 (ΦΕΚ Α 245/9-12-2020) για τον «Εκσυγχρονισμό της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις» και ισχύει.

³⁵⁴ Κοτίνη, Γ. και Κανελλοπούλου, Γ. (2018), Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός στην Ελλάδα, Γενική Γραμματεία Χωρικού Σχεδιασμού & Αστικού Περιβάλλοντος, Γενική Διεύθυνση Χωρικού Σχεδιασμού, Διεύθυνση Χωροταξικού Σχεδιασμού, Ειδικό Εργαστήριο για την προώθηση της Γαλάζιας Ενέργειας & το Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό, Λευκωσία.

και της αιφόρου διαχείρισης³⁵⁵. Η θεσμοθέτηση των θαλασσιών χωροταξικών σχεδίων αναμενόταν να τεθεί σε ισχύ έως τις 31 Μαρτίου 2021³⁵⁶. Ωστόσο, ο προσδιορισμός των κατάλληλων χωρικών ενοτήτων ακόμη εκκρεμεί. Η επιλογή τους θα πρέπει να λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες των ελληνικών θαλασσών και τα νησιά της Ελλάδος (σε συνδυασμό με τις διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις), ώστε να ενσωματωθεί κατά το δυνατόν η οικοσυστημική προσέγγιση³⁵⁷. Εξάλλου, έχοντας ως ζητούμενο την υιοθέτηση εκ των πραγμάτων, στο πλαίσιο μιας τοπικής προσέγγισης σχεδιασμού του οικοσυστήματος³⁵⁸, ο προσδιορισμός των διαχειριστικών ενοτήτων, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τα θαλάσσια οικοσυστήματα³⁵⁹. Όμως, ο καθορισμός των ορίων τους για άσκηση ΘΧΣ δεν μπορεί να καθοριστεί εξ αρχής, καθώς διαφέρει ανά περίπτωση, ανάλογα με τα γεωφυσικά και οικοσυστημικά χαρακτηριστικά κάθε παράκτιου κράτους και απαιτεί συνδυασμό κριτηρίων και επιλογών³⁶⁰. Ο Ν. 4546/2018 τονίζει την αναγκαιότητα να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των θαλασσιών περιοχών και παράκτιων ζωνών και αποσαφηνίζει ότι ο ΘΧΣ της Ελλάδος περιλαμβάνει την εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο και τα θαλάσσια χωροταξικά σχέδια³⁶¹. Ειδικά για τα όρια του ΘΧΣ γίνεται παραπομπή στον Ν. 3983/2011³⁶², ο οποίος ενσωμάτωσε την Οδηγία MSFD³⁶³ (Οδηγία 2008/56/EK). Όμως, ο νόμος του 2018 δεν εξυπηρετεί το σύνολο των χωρικών ενοτήτων για τα οποία θα εκπονηθεί ΘΧΣ³⁶⁴. Σύμφωνα με το Ν. 4546/2018, ο ΘΧΣ λαμβάνει χώρα σε δύο επίπεδα, το εθνικό και το περιφερειακό. Σε εθνικό επίπεδο αποτελείται από την Εθνική Χωρική Στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο και σε περιφερειακό επίπεδο από τα Θαλάσσια Περιφερειακά Σχέδια. Η ευθύνη και η δικαιοδοσία για το ΘΧΣ ανήκει στο ΥΝΑΝΠ (για την επιτήρηση των θαλασσών) και στο ΥΠΕΚΑ (για το χωροταξικό σχεδιασμό)³⁶⁵. Η Ελλάδα καλείται να

³⁵⁵Άρθρο 4 του Ν. 4546/2018. Βλ. επίσης Παπαγεωργίου, Μ. και Κυβέλου, Σ. (2018), Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός: από την τομεακή στην τοποκεντρική θεώρηση, “Στρατηγικές τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης: σύγχρονες προκλήσεις”, ERSA- GR 16^ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο, Αθήνα – Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

³⁵⁶Άρθρο 5 του Ν. 4546/2018 (όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 4759/2020). Βλ. επίσης Tsilimigkas, G., Rempis, N., Dermetzi, E. Th. (2020), Marine Zoning & Landscape Management on Crete Island, Greece, *Journal of Coastal Conservation*, 24. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11852-020-00757-5>; *Ibid.*, Γαβουνέλη, 2020.

³⁵⁷*Ibid.*, Παπαγεωργίου και Κυβέλου, 2018.

³⁵⁸*Ibid.*, Παπαγεωργίου, 2019.

³⁵⁹Gilliland, P. and Laffoley, D. (2008), Key elements and steps in the process of developing ecosystem-based marine spatial planning, *Marine Policy*, (32) 5, 787 - 796. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2008.03.022>

³⁶⁰*Ibid.*, Παπαγεωργίου και Κυβέλου, 2018.

³⁶¹Άρθρο 5 του Ν. 4546/2018.

³⁶²Ν. 3983/2011 (ΦΕΚ Α 144/17-6-2011) Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2008/56/EK «Εθνική στρατηγική για την προστασία και διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος».

³⁶³Οδηγία 2008/56/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, περί πλαισίου κοινοτικής δράσης στο πεδίο της πολιτικής για το θαλάσσιο περιβάλλον (Οδηγία-Πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική).

³⁶⁴*Ibid.*, Παπαγεωργίου και Κυβέλου, 2018.

³⁶⁵*Ibid.*, Παπαγεωργίου, 2017.

προχωρήσει στην επεξεργασία των απαραίτητων θαλασσιών χωροταξικών σχεδίων, υποσχόμενη την έναρξη μιας «νέας εποχής», με έμφαση αφενός στην επίτευξη της «μπλε ανάπτυξης» (δηλαδή της βιώσιμης διαχείρισης των θαλασσιών οικοσυστημάτων και πόρων), αφετέρου στην αυξανόμενη ζήτηση για νέες επενδύσεις στο θαλάσσιο χώρο³⁶⁶. Ο ΘΧΣ εκτιμάται ότι θα συμβάλει, όχι μόνο στην προστασία των φυσικών πόρων, αλλά και στη δυνατότητα ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων³⁶⁷. Ωστόσο, η συμμετοχή πολλών αρχών στη διαχείριση του παράκτιου και θαλασσιού χώρου προκαλεί προβλήματα και έντονες συγκρούσεις στο σχεδιασμό τους, λόγω οικονομικών συμφερόντων ή ασυμβίβαστων χρήσεων γης. Σε αυτό συμβάλλουν και τα ζητήματα δικαιοδοσίας σε θαλάσσιες περιοχές με γειτονικές χώρες, που αφορούν τις αλιευτικές ζώνες, την απόσταση των χωρικών υδάτων και τον προσδιορισμό ΑΟΖ³⁶⁸.

Παράλληλα, η χώρα μας δεσμεύεται από τη γενική υποχρέωση προστασίας του θαλασσιού περιβάλλοντος, με κεντρική θέση να κατέχουν οι διατάξεις εξωσυμβατικής ευθύνης προς αποζημίωση³⁶⁹. Όσον αφορά το πεδίο της περιβαλλοντικής ζημίας από την άσκηση δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στο θαλάσσιο περιβάλλον, προβλέπονται μια σειρά νομοθετικών διατάξεων για τον προσδιορισμό ευθυνών αστικής ευθύνης με βάση τις γενικές διατάξεις του εθνικού δικαίου³⁷⁰, αλλά και με τις ειδικές διατάξεις του εθνικού δικαίου που προβλέπουν την ευθύνη του ρυπαίνοντος³⁷¹.

3.2. Νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδος

Ο Ν. 2289/1995³⁷² ρυθμίζει τις δραστηριότητες αναζήτησης, εξερεύνησης και παραγωγής που σχετίζονται με τους υδρογονάνθρακες, οι οποίοι υπάρχουν στις χερσαίες, υπολίμνιες και

³⁶⁶*Ibid.*, Κοκκώσης και Μπεριάτος, 2016.

³⁶⁷*Ibid.*, Economou et al., 2020.

³⁶⁸*Ibid.*, Economou et al., 2020.

³⁶⁹Χασάπης, Χ. και Κοσμίδης, Τ. (2015), Αστική ευθύνη κατά την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και άλλες συνδεδεμένες δραστηριότητες. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.), Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 407 - 504.

³⁷⁰Ενδεικτικά: αδικοπρακτική ευθύνη κατ' άρθρο 914 ΑΚ, ευθύνη για ανήθικη πρόκληση βλάβης κατ' άρθρο 919 ΑΚ, ευθύνη νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου κατ' άρθρο 71 ΑΚ και προστήσαντος κατ' άρθρο 922 ΑΚ, ευθύνη του Δημοσίου και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου κατ' άρθρο 104 – 106 Εισαγωγικού Νόμου του ΑΚ αστικής ευθύνης του Δημοσίου; *Ibid.*, Χασάπης και Κοσμίδης, 2015.

³⁷¹Ενδεικτικά: αστική ευθύνη για ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος κατ' άρθρο 29 του Ν. 1650/1986, για πρόκληση ζημιών από ρύπανση με πετρέλαιο, απορρίμματα, λύματα και απόβλητα πλοίου ή εγκατάστασης κατ' άρθρο 12 του Ν. 743/1977³⁷¹, λόγω παράβασης των διατάξεων του Ν. 2289/1995, του Π.Δ. 127/1996 και των κυρωτικών νόμων των συμβάσεων έρευνας και εκμετάλλευσης (όπως αυτοί αναλύονται κατωτέρω), για ρύπανση του περιβάλλοντος με απόβλητα κατ' άρθρο 15 του Ν. 4042/2012, για πρόκληση ζημιών από ρύπανση κατά τον Ν. 314/1976 και κατά τον Ν. 3393/2005; *Ibid.*, Χασάπης και Κοσμίδης, 2015.

³⁷²Ν. 2289/1995 (ΦΕΚ Α 27/08.02.1995) - Αναζήτηση, έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και άλλες διατάξεις, που αντικατέστησε το Ν. 468/1976 και ενσωμάτωσε στο εθνικό δίκαιο την Οδηγία 94/22/ΕΚ - Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on the conditions for granting and using authorizations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons.

υποθαλάσσιες περιοχές της χώρας³⁷³ και καθορίζει τις απαιτήσεις για την αδειοδότηση των αντίστοιχων δικαιωμάτων³⁷⁴. Τα ανωτέρω δικαιώματα ανήκουν αποκλειστικά στο Ελληνικό Δημόσιο (εφεξής: Δημόσιο) και η άσκησή τους πρέπει να προσβλέπει στην εξυπηρέτηση της δημόσιας ωφέλειας³⁷⁵. Η θέσπιση ενός νομοθετικού πλαισίου το 1995, με γνώμονα τη διεθνή πρακτική, κρίθηκε απαραίτητη «για μία γρήγορη και αποτελεσματική προσέλκυση των επενδύσεων εκείνων που θα οδηγούσαν στην ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου ή πετρελαίου στη χώρα μας³⁷⁶». Ο Ν. 4001/2011³⁷⁷ επικαιροποίησε το νομικό πλαίσιο του 1995, με την εισαγωγή μεταβολών στη διαδικασία αδειοδότησης των ως άνω δραστηριοτήτων³⁷⁸. Το νομοθετικό πλαίσιο του 2011 στηρίχθηκε: στη διατήρηση «της κυριαρχίας του Δημοσίου επί των υδρογονανθράκων του υπεδάφους και του δικαιώματος επιλογής του είδους της σύμβασης που αρμόζει σε κάθε περίπτωση», καθώς και «στη δυνατότητα διαφοροποίησης των οικονομικών όρων για κάθε ερευνητική περιοχή και στην επιμήκυνση του χρόνου έρευνας και εκμετάλλευσης, ώστε να μπορέσουν να αξιοποιηθούν περιπτώσεις βαθέων στόχων για κοιτάσματα στην ξηρά ή στη θάλασσα³⁷⁹». Ο τροποποιημένος νόμος προσπάθησε να ενσωματώσει νέες πρακτικές που ακολουθήθηκαν επιτυχώς για περισσότερο από μια δεκαετία από άλλα ευρωπαϊκά κράτη παραγωγής πετρελαίου, όπως οι «μη αποκλειστικές σεισμικές έρευνες» και το «σύστημα δικαιωμάτων παραχώρησης ανοιχτής πρόσκλησης» (open door invitation), με απώτερο σκοπό να επιτύχει ένα πιο ελκυστικό επενδυτικό κλίμα, ώστε να προσελκύσει επενδύσεις, να αποκτηθεί τεχνογνωσία και να αναπτυχθεί η

³⁷³Ως "υποθαλάσσιες περιοχές" νοούνται ο βυθός και το υπεδάφος των εσωτερικών υδάτων, της αιγιαλίτιδας ζώνης, της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ (αφ'ης κηρυχθεί) μέχρι την απόσταση των 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης. Ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης με γειτονικά κράτη των οποίων οι ακτές είναι παρακείμενες ή αντικείμενες με τις ελληνικές ακτές, το εξωτερικό όριο της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ (αφ'ης κηρυχθεί) είναι η μέση γραμμή, κάθε σημείο της οποίας απέχει ίση απόσταση από τα εγγύτερα σημεία των γραμμών βάσης (τόσο ηπειρωτικών όσο και νησιωτικών) από τις οποίες μετράται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης.

³⁷⁴Μπέλλας, Σ., (2015), Τελευταίες εξελίξεις στο πεδίο της αναζήτησης, έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στην Ελλάδα. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 23 – 38.

³⁷⁵Κοσμίδης, Τ. (2014), Οι συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Στο Φαραντούρης, Ν. (Επιμ.), Ενέργεια Δίκτυα & Υποδομές Δίκαιο, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 421 – 446.

³⁷⁶Εισηγητική Έκθεση Ν. 2289/1995 στο σχέδιο νόμου «Αναζήτηση, έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων».

³⁷⁷Ν. 4001/2011 (ΦΕΚ Α 179/22.08.2011) «Για τη λειτουργία ενεργειακών αγορών ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου, για έρευνα, παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς υδρογονανθράκων και άλλες διατάξεις», Ενότητα Β – Κεφάλαιο Α – Άρθρα 145 – 153.

³⁷⁸Κοσμίδης, Τ. (2015), Συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων: Γενική Θεωρία και Εφαρμογές (με βάση τις Συμβάσεις του Πρώτου Διεθνούς Γύρου Αδειοδοτήσεων). Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ. (Επιμ.), Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 245 – 288.

³⁷⁹Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4001/2011. Βλ. επίσης *Ibid.*, Μπέλλας, 2015.

πετρελαιοβιομηχανία³⁸⁰ στην Ελλάδα. Στο νέο πλαίσιο γίνεται διάκριση μεταξύ του σταδίου της αναζήτησης και των σταδίων της έρευνας και της εκμετάλλευσης³⁸¹. Η αναζήτηση συνίσταται στις απαραίτητες πράξεις για την ανακάλυψη υδρογονανθράκων, με οποιαδήποτε κατάλληλη μέθοδο, που έχει μέγιστη διάρκεια 7 έτη για τις χερσαίες και 8 έτη για τις υπεράκτιες περιοχές. Η έρευνα και εκμετάλλευση συνίσταται στην εκσκαφή υδρογονανθράκων και στην επεξεργασία τους - εξαιρουμένης της βελτίωσης - με σκοπό την εμπορική τους εκμετάλλευση, την αποθήκευση και τη μεταφορά τους για περαιτέρω διάθεση³⁸², που έχει μέγιστη διάρκεια 25 έτη. Υπό ορισμένες συνθήκες, δίνεται η δυνατότητα επέκτασης της διάρκειας των ανωτέρω σταδίων³⁸³.

Βάσει του Ν. 4001/2011 συστάθηκε μια νέα κρατική εταιρεία, η ΕΔΕΥ, που καθιερώθηκε ως αρμόδια αρχή για την προώθηση και διαχείριση του τομέα των υδρογονανθράκων υπό την εποπτεία του ΥΠΕΚΑ³⁸⁴. Το δικαίωμα αναζήτησης χορηγείται κατόπιν πρόσκλησης που εκδίδεται από την ΕΔΕΥ και εγκρίνεται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (εφεξής: αρμόδιο Υπουργό), για την υποβολή αιτήσεων αναζήτησης υδρογονανθράκων, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ (εφεξής: δημοσίευση). Η πρόσκληση, μπορεί επίσης να εκδοθεί μετά από αίτηση ενδιαφερομένου, εφόσον γίνει αποδεκτή από την ΕΔΕΥ, εγκριθεί από τον αρμόδιο Υπουργό και δημοσιεύεται καταλλήλως³⁸⁵. Εντός της προθεσμίας που ορίζεται στην πρόσκληση, η ΕΔΕΥ παραχωρεί το δικαίωμα αναζήτησης, κατόπιν έγκρισης από τον αρμόδιο Υπουργό και ισχύει για χρονική περίοδο έως 18 μήνες³⁸⁶. Ο κάτοχος της άδειας υποβάλλει πρόγραμμα αναζήτησης κατά φάσεις, όπου με τη λήξη εκάστης πρέπει να καταθέσει αντίγραφα των τεχνικών και επιστημονικών στοιχείων και πορισμάτων που προέκυψαν κατά την διενέργεια της αναζήτησης. Εντός τριών μηνών από την ανάληψη οφείλει να καταθέσει αναλυτικά το αποτέλεσμα της αναζήτησης, συνοδευόμενο από τα επίσημα δεδομένα και στοιχεία³⁸⁷.

³⁸⁰Kourniotis, Y. and Lamprinaki, I. (2015), *The Oil and Gas Law Review*, chap. 9, Greece, 3rd edition, Strong, C. B. (Ed.), Great Britain, Law Business Research, 96 – 106; *Ibid.*, Μπέλλας, 2015.

³⁸¹Ζολώτας, Τ., (2015), Αναζήτηση, Έρευνα και Εκμετάλλευση: Η Διοικητική Διαδικασία. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 241 – 244.

³⁸²Άρθρο 1 παρ. 4 και 5 του Ν. 2289/1995.

³⁸³*Ibid.*, Kourniotis and Lamprinaki, 2015.

³⁸⁴Άρθρο 2 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Βλ. επίσης https://www.greekhydrocarbons.gr/index_gr.html. Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE) (2019), Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας, Ετήσια Έκθεση 2019. Διαθέσιμο στο: www.iene.gr

³⁸⁵Άρθρο 2 παρ. 5 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Βλ. επίσης *Ibid.*, Ζολώτας, 2015.

³⁸⁶Άρθρο 2 παρ. 6 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Βλ. επίσης *Ibid.*, Ζολώτας, 2015; Kourniotis and Lamprinaki, 2015.

³⁸⁷Άρθρο 2 παρ. 8 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Βλ. επίσης *Ibid.*, Ζολώτας, 2015.

Το δικαίωμα έρευνας και εκμετάλλευσης παραχωρείται από την ΕΔΕΥ, είτε μετά από διακήρυξη και ολοκλήρωση των δύο διαδικασιών που αναλύθηκαν ανωτέρω, οι οποίες είναι πανομοιότυπες με την διαδικασία για την παραχώρηση του δικαιώματος αναζήτησης, είτε κατόπιν ανοικτής πρόσκλησης (open door invitation) για την εκδήλωση ενδιαφέροντος, όταν η περιοχή για την οποία ζητείται η παραχώρηση είναι διαθέσιμη σε μόνιμη βάση ή έχει αποτελέσει αντικείμενο προηγούμενης διαδικασίας που δεν κατέληξε στην υπογραφή σύμβασης ή έχει εγκαταλειφθεί από ανάδοχο (στην περίπτωση που έχει υπαναχωρήσει ή έχει καταγγείλει τη μίσθωση). Ο αρμόδιος Υπουργός, βάσει ανακοίνωσης που δημοσιεύεται, γνωστοποιεί τις ως άνω περιοχές μαζί με τους ελάχιστους βασικούς όρους των παραχωρήσεων και κάθε σχετική ειδικότερη πληροφορία. Οι προσφορές αξιολογούνται, ακολουθούν διαπραγματεύσεις με τους ενδιαφερόμενους και επιλέγεται η πιο συμφέρουσα οικονομική προσφορά για το κράτος³⁸⁸. Ανεξάρτητα από τη διαδικασία υποβολής, η προκήρυξη θα πρέπει να προσδιορίζει τις γεωγραφικές περιοχές, να καθορίζει λεπτομερώς τους όρους και τις προϋποθέσεις συμμετοχής, τα κριτήρια αξιολόγησης, τα διαθέσιμα δεδομένα, το προτεινόμενο σχέδιο μίσθωσης, το αντάλλαγμα υπογραφής και παραγωγής της σύμβασης (signature bonus και production bonus αντιστοίχως) και κάθε άλλη σχετική πληροφορία³⁸⁹. Η παραχώρηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων για την υλοποίηση έρευνας και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων καθίσταται δυνατή με την κατάρτιση δύο συμβατικών τύπων, τη σύμβαση μίσθωσης και τη σύμβαση διανομής της παραγωγής, οι οποίες θα ρυθμίζουν το ανωτέρω στάδιο³⁹⁰.

Το ποιο είδος σύμβασης θα επιλεγεί για κάθε περιοχή έρευνας (Συμβατική Περιοχή) προσδιορίζεται με την έκδοση ΥΑ³⁹¹. Οι δύο τύποι συμφωνιών έχουν πολλές ομοιότητες. Η βασική διαφορά τους έγκειται στην κυριότητα επί των εξορυχθέντων υδρογονανθράκων³⁹². Στη σύμβαση μίσθωσης, ο ανάδοχος αποκτά την κυριότητα των εξαγόμενων υδρογονανθράκων τη στιγμή που αποκτά την κατοχή τους. Εάν το Δημόσιο αποφασίσει ότι η μίσθωση πρέπει να καταβληθεί σε υδρογονάνθρακες, τότε είναι συνιδιοκτήτης με τον ανάδοχο, επί της ποσότητας των εξαγόμενων υδρογονανθράκων που ισούται με το ποσό της μίσθωσης. Αντιθέτως, στη σύμβαση διανομής της παραγωγής, η κυριότητα της παραχθείσας ποσότητας υδρογονανθράκων περιέρχεται αρχικά στο Δημόσιο. Σε αυτήν την περίπτωση, ο

³⁸⁸Άρθρο 2 παρ. 17 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Βλ. επίσης *Ibid.*, Ζολώτας, 2015.

³⁸⁹Άρθρο 2 παρ. 18 και 19 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

³⁹⁰Άρθρο 2 παρ. 10 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

³⁹¹Άρθρο 2 παρ. 14 του Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

³⁹²*Ibid.*, Κοσμίδης, 2014.

ανάδοχος αποκτά την κυριότητα αποκλειστικά των υδρογονανθράκων που αποτελούν το μερίδιό του, καθώς και εκείνων που χρησιμοποιούνται για την κάλυψη των εξόδων του³⁹³.

Οι συμφωνίες μπορούν να προβλέπουν τη συμμετοχή του κράτους σε μια κοινοπραξία με τον εργολάβο τόσο στο στάδιο της έρευνας, όσο και της παραγωγής. Η δυνατότητα σύμπραξης του Δημοσίου αποσκοπεί στην εξασφάλιση ευελιξίας και προσαρμοστικότητας στις περιστάσεις που ισχύουν κατά περίπτωση³⁹⁴. Οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο ή νομική οντότητα μπορεί να είναι συμβαλλόμενο μέρος σε συμφωνία παραχώρησης, με ή χωρίς τη συνεργασία άλλων μερών ή του Ελληνικού Δημοσίου³⁹⁵. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μερών προβλέπονται εκτενώς στο Ν. 2289/1995, είναι μη διαπραγματεύσιμα και δεσμεύουν τα μέρη, ανεξάρτητα από το εάν ενσωματώνονται στη συμφωνία ή όχι. Σε οποιοδήποτε στάδιο της εκτέλεσης της συμφωνίας, μπορούν να επιβληθούν όροι σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων εξερεύνησης και εκμετάλλευσης με ΥΑ³⁹⁶.

Ακολούθησε η έκδοση ειδικών ρυθμίσεων, με το Ν. 4412/2016³⁹⁷ να θεσπίζει νέο νομοθετικό πλαίσιο, που διέπει τις συμβάσεις για τη δραστηριότητα της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων³⁹⁸, το οποίο εξαιρεί την αναζήτηση. Ο νόμος του 2016 αποτελεί προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ³⁹⁹ (για τις διαδικασίες σύναψης δημοσίων συμβάσεων) και 2014/25/ΕΕ⁴⁰⁰ (για τις προμήθειες φορέων στους τομείς του ύδατος, ενέργειας μεταφορών και ταχυδρομικών υπηρεσιών). Η καινοτομία του νόμου αυτού συνίσταται στο ότι για πρώτη φορά εκτός από την προσαρμογή στις ευρωπαϊκές οδηγίες, το ίδιο ενιαίο νομοθετικό κείμενο περιλαμβάνει και διατάξεις εσωτερικού εθνικού δικαίου, που αφορούν στην εκτέλεση των δημοσίων έργων και στην έννομη προστασία κατά την ανάθεσή τους, συστήνοντας νέα όργανα στο στάδιο πριν την ανάθεση της δημόσιας σύμβασης (όπως η Αρχή Εξέτασης Προδικαστικών Προσφυγών)⁴⁰¹. Με το Ν. 4412/2016 αναδιοργανώθηκε η ΕΔΕΥ, αποκτώντας πρωταρχικό ρόλο στη σχεδίαση και οργάνωση των διαγωνισμών για παραχωρήσεις των οικείων δικαιωμάτων, και στην αξιολόγηση των υποβληθεισών προσφορών. Επιπλέον, η ΕΔΕΥ έχει τη γενική επίβλεψη και το συντονισμό των ερευνών και

³⁹³*Ibid.*, Kourniotis and Lamprinaki, 2015.

³⁹⁴Εισηγητική Έκθεση του Ν. 2289/1995, IV, σημ. 6. Βλ. επίσης *Ibid.*, Κοσμίδης, 2014.

³⁹⁵Άρθρο 3 παρ. 1 και άρθρο 4 παρ. 1 Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε το άρθρο 3 παρ. 1 και ισχύει.

³⁹⁶Άρθρο 2 παρ. 3 Ν. 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

³⁹⁷Ν. 4412/2016 (ΦΕΚ Α 147/08.08.2016) «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

³⁹⁸Άρθρα 222 – 338 του Ν. 4412/2016.

³⁹⁹Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC.

⁴⁰⁰Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC.

⁴⁰¹Αναγνωστόπουλος, Ε. (2016), Νόμος 4412/2016 Πρακτικός Οδηγός, Δημόσιες Συμβάσεις Έργων Προμηθειών και Υπηρεσιών. Διαθέσιμο στο: <http://portal.tec.gr>.

την ευθύνη παρακολούθησης της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου⁴⁰². Τέλος, με το νόμο του 2016 καθορίζονται οι όροι που διέπουν τις δημόσιες συμβάσεις και θεσπίζονται σχετικοί κανόνες για την ανάθεση και εκτέλεση των δημοσίων έργων, τη διακυβέρνηση από αναθέτουσες αρχές και φορείς, και την έννομη προστασία κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων⁴⁰³.

3.3. Συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων

Οι έρευνες για υδρογονάνθρακες στην Ελλάδα ανάγονται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (από το έτος 1903), δίχως όμως να έχουν αναπτυχθεί έντονα. Ωστόσο, οι προοπτικές είναι ιδιαίτερα θετικές⁴⁰⁴. Οικονομικές και γεωπολιτικές εξελίξεις σε παγκόσμιο και σε περιφερειακό επίπεδο δύνανται να επιδράσουν με καθοριστικό τρόπο τις σχετικές έρευνες. Η βιομηχανία των υδρογονανθράκων είναι άμεσα συσχετισμένη με εξωγενείς πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες, αλλά και με την τεχνολογική πρόοδο, τις εξελισσόμενες μεθόδους έρευνας, τον εμπλουτισμό των γνώσεων για τη γεωλογική δομή της χώρας και το νομικό πλαίσιο που διέπει την αναζήτηση, έρευνα και εκμετάλλευσή τους⁴⁰⁵. Η δυνατότητα εκμετάλλευσής τους συνιστά παράγοντα στρατηγικής σημασίας για την Ελλάδα, καθώς μπορεί να επηρεάσει την εθνική ασφάλεια, την οικονομία και την πολιτική της σταθερότητα⁴⁰⁶.

Το 2007 ανακλήθηκαν οι παραχωρήσεις των δικαιωμάτων που είχαν προηγηθεί, εκτός από αυτές που αφορούσαν την περιοχή του Πρίνου⁴⁰⁷. Έκτοτε, η Ελλάδα έχει υπογράψει και κυρώσει συνολικά έντεκα συμβάσεις μίσθωσης σε τρεις διεθνείς γύρους αδειοδοτήσεων τα έτη 2014, 2018 και 2019. Οι συμβάσεις αυτές έχουν ιδιαίτερη θεωρητική και πρακτική αξία, στο βαθμό που αποτελούν τις πιο σύγχρονες και νομικά εξελιγμένες πράξεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στην Ελλάδα⁴⁰⁸. Ακολουθεί η συνοπτική παρουσίασή τους, με έμφαση στις πιο πρόσφατες.

3.3.1. Οι συμβάσεις του πρώτου γύρου αδειοδοτήσεων

Το 2014 η χώρα μας υπέγραψε τρεις συμβάσεις μίσθωσης (γνωστές ως: Συμβάσεις του

⁴⁰²*Ibid.*, IENE, 2019.

⁴⁰³*Ibid.*, Αναγνωστόπουλος, 2016.

⁴⁰⁴*Ibid.*, Μπέλλας, 2015.

⁴⁰⁵Χαροκόπος, Μ. (2015), Οικονομικές και γεωπολιτικές πτυχές της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ. (Επιμ.), Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 3 – 22.

⁴⁰⁶Κοσμίδης, Τ.Θ. (2012), Οι συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων (κατά τον ν. 2289/1995): Μία πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 60, 788 – 792; *Ibid.*, Κοσμίδης, 2014.

⁴⁰⁷Άρθρο 20 του Ν. 3587/2007 (ΦΕΚ Α 152/10.07.2007) - Τροποποίηση και συμπλήρωση του Ν. 2251/1994 "Προστασία των καταναλωτών", όπως ισχύει - Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2005/29/ΕΚ.

⁴⁰⁸*Ibid.*, Κοσμίδης, 2012; Κοσμίδης, 2015.

1^ο Γύρου Αδειοδοτήσεων)⁴⁰⁹, για τις θαλάσσιες περιοχές «Κατάκολο»⁴¹⁰ και «Πατραϊκός Κόλπος (δυτικά)»⁴¹¹ και για τη χερσαία περιοχή «Ιωάννινα»⁴¹². Η επιλογή και η ανάδειξη των αναδόχων εταιρειών έγινε σύμφωνα με τη διαγωνιστική διαδικασία της διεθνούς δημόσιας ανοικτής πρόσκλησης (open door)⁴¹³. Τα κριτήρια αξιολόγησης περιγράφονται αναλυτικά στην πρόσκληση, τα οποία συνίστανται κυρίως: α) στην οικονομική ικανότητα των υποψηφίων να διεκπεραιώσουν τις ερευνητικές εργασίες, β) στην αποδεδειγμένη τεχνική εμπειρία και ικανότητα, γ) στις τεχνικές και οικονομικές παραμέτρους των προσφορών, δ) στην ποιότητα του προγράμματος εργασιών και στο χρονοδιάγραμμα, ε) στη γεωλογική γνώση των υποψηφίων της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής και του τρόπου διεξαγωγής της έρευνας, στ) στην εμπειρία γεωτρήσεων μεγάλου βάθους, ζ) στην εμπειρία και διαχείριση έργων σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές, η) στην αποτελεσματικότητα των υποψηφίων από προηγούμενες παραχωρήσεις και θ) στη σύνθεση της σύμπραξης και του προτεινόμενου μέλους ως εντολοδόχου. Ακολούθησε η συγκρότηση Επιτροπής για την αξιολόγηση των προσφορών και τη διεκπεραίωση των διαπραγματεύσεων με τις συμμετέχουσες εταιρείες. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας των διαπραγματεύσεων και τη συγκριτική αξιολόγηση των τελικών δεσμευτικών προσφορών που υπέβαλαν τα συμμετέχοντα επενδυτικά σχήματα, προέκυψε η υπεροχή της σύμπραξης των αναδόχων εταιρειών και η εισήγηση της Επιτροπής στον αρμόδιο Υπουργό για την υπογραφή των συμβάσεων μίσθωσης⁴¹⁴. Οι συμβάσεις, οι οποίες ταυτίζονται μεταξύ τους - με ελάχιστες εξαιρέσεις - ως προς την διάρθρωση των όρων και το περιεχόμενό τους⁴¹⁵, υποβλήθηκαν σε έλεγχο νομιμότητας από το Ελεγκτικό Συνέδριο και στις 3 Οκτωβρίου 2014 κυρώθηκαν από το Κοινοβούλιο⁴¹⁶.

Η υπογραφή τους επανεκκινεί τη διαδικασία έρευνας υδρογονανθράκων, δημιουργώντας προϋποθέσεις για ουσιαστική συμμετοχή του εν λόγω κλάδου στην ανάπτυξη της οικονομίας

⁴⁰⁹*Ibid.*, Κοσμίδης, 2015; IENE, 2019.

⁴¹⁰Ν. 4298/2014 (ΦΕΚ Α 220/3.10.2014) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Energean Oil & Gas – Ενεργειακή Αιγαίου Α.Ε. Έρευνας & Παραγωγής Υδρογονανθράκων» και «Trajan Oil & Gas Ltd.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή «Κατάκολο».

⁴¹¹Ν. 4299/2014 (ΦΕΚ Α 221/03.10.2014) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.», «Edison International S.p.A.» και «Petroceltic Resources plc» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή «Πατραϊκός Κόλπος (Δυτικά)».

⁴¹²Ν. 4300/2014 (ΦΕΚ Α 222/3.10.2014) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Energean Oil & Gas – Ενεργειακή Αιγαίου Α.Ε. Έρευνας & Παραγωγής Υδρογονανθράκων» και «Petra Petroleum INC» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη χερσαία περιοχή των «Ιωαννίνων».

⁴¹³Όπως προβλέπεται στο Άρθρο 2 παρ. 17 περίπτωση γ' Ν. 2289/1995. Βλ. επίσης *Ibid.*, Κοσμίδης, 2014.

⁴¹⁴Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια των Ν. 4298/2014, Ν. 4299/2014 και Ν. 4300/2014.

⁴¹⁵*Ibid.*, Κοσμίδης, 2012; Κοσμίδης, 2015.

⁴¹⁶*Ibid.*, Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών (2015).

της Ελλάδος⁴¹⁷. Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνει ότι μπορεί να διαμορφωθεί ένα νέο παραγωγικό μοντέλο στην αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου της χώρας μας με σεβασμό στο περιβάλλον, που θα προσφέρει ισχυρά οικονομικά αντισταθμιστικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες και σημαντικά δημόσια έσοδα για τον κρατικό προϋπολογισμό⁴¹⁸.

3.3.2. Οι συμβάσεις του δεύτερου γύρου αδειοδοτήσεων

Το 2018 η Ελλάδα υπέγραψε τέσσερις συμβάσεις μίσθωσης για την παραχώρηση του οικείου δικαιώματος (γνωστές ως: Συμβάσεις του 2^{ου} Γύρου Αδειοδοτήσεων), για περιοχές της δυτικής Ελλάδος, και συγκεκριμένα για τη θαλάσσια «Περιοχή 2, Ιόνιο Πέλαγος»⁴¹⁹ και τις χερσαίες περιοχές «Αιτωλοακαρνανία»⁴²⁰, «Άρτα-Πρέβεζα»⁴²¹ και «Βορειοδυτική Πελοπόννησος»⁴²². Η επιλογή και η ανάδειξη των αναδόχων εταιρειών για τις χερσαίες περιοχές έγινε σύμφωνα με τη διαγωνιστική διαδικασία της υποβολής αίτησης ενδιαφέροντος (express of interest)⁴²³. Η επιλογή και ανάδειξη του κοινοπρακτικού σχήματος των αναδόχων εταιρειών για τη θαλάσσια «Περιοχή 2, Ιόνιο Πέλαγος», έγινε κατόπιν προκηρύξεως διεθνούς διαγωνισμού⁴²⁴. Τα κριτήρια αξιολόγησης περιγράφονται αναλυτικά στις αντίστοιχες

⁴¹⁷Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια των Ν. 4298/2014, Ν. 4299/2014 και Ν. 4300/2014.

⁴¹⁸Βλ. Εισαγωγή παρ. 2 – 3 Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια Ν. 4298/2014, Ν. 4299/2014, Ν. 4300/2014.

⁴¹⁹Ν. 4525/2018 (ΦΕΚ Α 47/15.03.2018) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Total E&P Greece B.V.», «Edison International S.p.A.» και «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια «Περιοχή 2, Ιόνιο Πέλαγος».

⁴²⁰Ν. 4524/2018 (ΦΕΚ Α 46/15.03.2018) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της εταιρείας «Energean Oil & Gas – Ενεργειακή Αιγαίου Α.Ε. Έρευνας και Παραγωγής Υδρογονανθράκων» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη χερσαία περιοχή «Αιτωλοακαρνανία».

⁴²¹Ν. 4526/2018 (ΦΕΚ Α 48/16.03.2018) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της εταιρείας «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη χερσαία περιοχή «Άρτα-Πρέβεζα».

⁴²²Ν. 4527/2018 (ΦΕΚ Α 49/16.03.2018) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της εταιρείας «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη χερσαία περιοχή «Βορειοδυτική Πελοπόννησος».

⁴²³Όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 παρ. 17 περίπτωση β' του Ν. 2289/1995. Δυνάμει της Απόφασης του Υπουργού ΠΕΚΑ Δ1/Α/12891/31.7.2014 περί «Προκήρυξης Διεθνούς Διαγωνισμού για παραχώρηση δικαιώματος έρευνας και εκ- μετάλλευσης υδρογονανθράκων στις χερσαίες περιοχές «Άρτα-Πρέβεζα», «Αιτωλοακαρνανία» και «Βορειοδυτική Πελοπόννησος»» (Β' 2185/8.8.2014), προσκλήθηκαν από το ΥΠΕΚΑ φυσικά και νομικά πρόσωπα που πληρούν τις απαιτήσεις της Πρόσκλησης, να υποβάλλουν προσφορά για παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε τρεις χερσαίες περιοχές της Δυτικής Ελλάδας («Άρτα-Πρέβεζα», «Αιτωλοακαρνανία» και «Βορειοδυτική Πελοπόννησος») συγκεκριμένης έκτασης. Βλ επίσης Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών (2015), Συνοπτικός Απολογισμός Δράσεων που Υλοποιήθηκαν την περίοδο Δεκέμβριο 2009 - Ιανουάριο 2015 στους τομείς δραστηριότητας της Γενικής Γραμματείας Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Διαθέσιμο στο: <http://users.ntua.gr/kmathiou/AplgGGEKA-2015.pdf>

⁴²⁴Όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 παρ. 17 περίπτωση β' του Ν. 2289/1995. Δυνάμει της Απόφασης του Υπουργού ΠΕΚΑ Δ1/Α/12892/31.7.2014 περί «Προκήρυξης Διεθνούς Διαγωνισμού για παραχώρηση δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε είκοσι θαλάσσιες περιοχές στη Δυτική Ελλάδα (Ιόνιο) και νοτίως της Κρήτης» (Β' 2186/8.8.2014) και όπως αυτή τροποποιήθηκε με την αριθμ. οικ. 173933/31.3.2015 απόφαση του Υπουργού Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Β' 704/24.4.2015), προσκλήθηκαν από το ΥΠΕΚΑ φυσικά και νομικά πρόσωπα που πληρούν τις απαιτήσεις της Πρόσκλησης, να υποβάλλουν προσφορά για παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε είκοσι θαλάσσιες περιοχές στη Δυτική Ελλάδα (Ιόνιο) και νοτίως της Κρήτης.

προσκήσεις και ταυτίζονται με τα κριτήρια του πρώτου γύρου αδειοδοτήσεων. Ακολούθησε η συγκρότηση Επιτροπών για την αξιολόγηση των προσφορών, τη διεκπεραίωση των διαπραγματεύσεων και η συγκριτική αξιολόγηση των τελικών δεσμευτικών προσφορών που υπέβαλαν οι συμμετέχουσες εταιρείες. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας προέκυψε η υπεροχή των αναδόχων και η εισήγηση της Επιτροπής στον αρμόδιο Υπουργό για την υπογραφή των συμβάσεων μίσθωσης. Ο σχεδιασμός από το Δημόσιο των προς αδειοδότηση υπο-περιοχών (blocks), πραγματοποιήθηκε αφού λήφθησαν υπόψη τα πρωτογενή και επεξεργασμένα νέα σεισμικά δεδομένα, τα παλαιά σεισμικά δεδομένα που επεξεργάστηκαν εκ νέου, τα στοιχεία της ΣΜΠΕ, η περιβαλλοντική προστασία, και η μελέτη της ερμηνείας και αξιολόγησης της πιθανότητας εύρεσης πετρελαίου⁴²⁵. Παρόλο που πρόκειται για συμβάσεις με διαφορετικούς αναδόχους, οι όροι και το περιεχόμενό τους είναι σχεδόν ταυτόσημα, με μόνη διαφορά την κατανομή της μίσθωσης στις αντίστοιχες εταιρείες και την κοστολόγηση των στρεμματικών αποζημιώσεων και ανταλλαγμάτων.

Η υπογραφή τους, σε συνέχεια των συμβάσεων μίσθωσης του 2014 αποτελεί, ομοίως, ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη για την Ελλάδα, καθώς προωθεί περαιτέρω τη διαδικασία έρευνας υδρογονανθράκων στην ελληνική επικράτεια και ενισχύει τις ήδη δημιουργηθείσες προϋποθέσεις για ουσιαστική συμμετοχή του συγκεκριμένου κλάδου στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας⁴²⁶.

3.3.3. Οι συμβάσεις του τρίτου γύρου αδειοδοτήσεων

Το 2019 η Ελλάδα υπέγραψε τέσσερις συμβάσεις μίσθωσης για την παραχώρηση του οικείου δικαιώματος (γνωστές ως: Συμβάσεις του 3^{ου} Γύρου Αδειοδοτήσεων), για τις θαλάσσιες περιοχές «Νοτιοδυτικά Κρήτης»⁴²⁷, «Ιόνιο» στη Δυτική Ελλάδα⁴²⁸, «Περιοχή 10 (Κυπαρισσιακός κόλπος) Ιόνιο Πέλαγος»⁴²⁹ και «Δυτικά της Κρήτης»⁴³⁰, οι οποίες

⁴²⁵ *Ibid.*, Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών, 2015.

⁴²⁶ Βλ. Εισαγωγή παρ. 2 – 3 Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια των Ν. 4525/2018, Ν. 4524/2018, Ν. 4526/2018, Ν. 4527/2018.

⁴²⁷ Ν. 4628/2019 (ΦΕΚ Α 153/10.10.2019) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Total E&P Greece B.V.», «ExxonMobil Exploration and Production Greece (Crete) B.V.» και «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια Περιοχή «Νοτιοδυτικά Κρήτης», Ελλάδα.

⁴²⁸ Ν. 4629/2019 (ΦΕΚ Α 154/10.10.2019) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Repsol Exploracion S.A.» και «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή «Ιόνιο», Δυτική Ελλάδα.

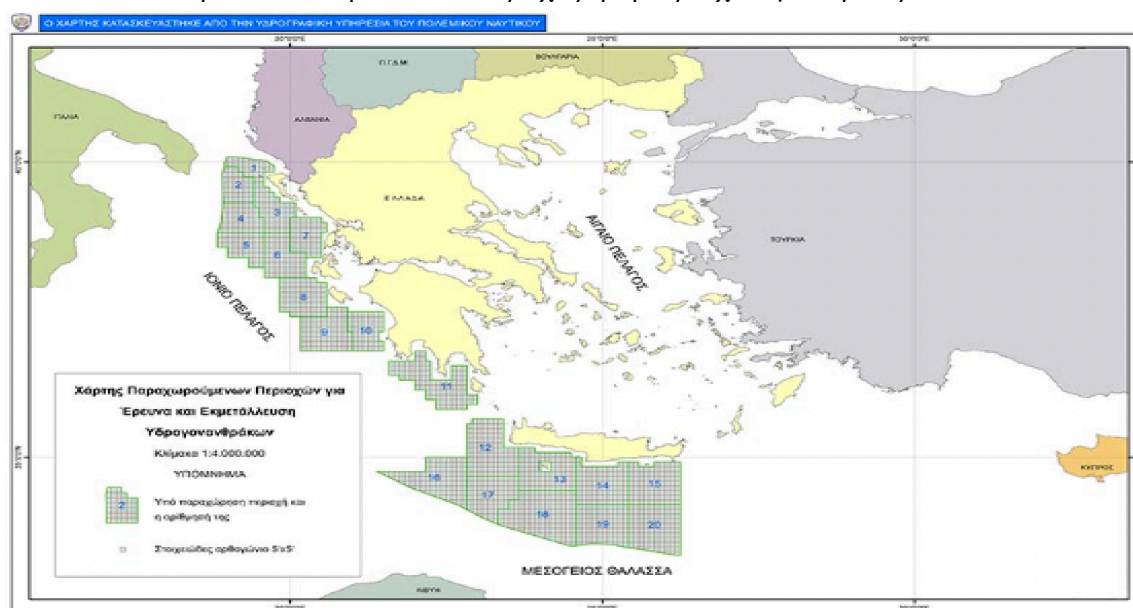
⁴²⁹ Ν. 4630/2019 (ΦΕΚ Α 155/10.10.2019) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της εταιρείας «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια «Περιοχή 10», Ιόνιο Πέλαγος, Ελλάδα.

⁴³⁰ Ν. 4631/2019 (ΦΕΚ Α 156/10.10.2019) - Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιρειών «Total E&P Greece B.V.», «ExxonMobil Exploration and Production Greece (Crete) B.V.» και «Ελληνικά Πετρέλαια Α.Ε.» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια Περιοχή «Δυτικά Κρήτης», Ελλάδα.

κυρώθηκαν στις 10 Οκτωβρίου του 2019⁴³¹. Η επιλογή και η ανάδειξη των αναδόχων για τις περιοχές «Νοτιοδυτικά Κρήτης», «Ιόνιο» στη Δυτική Ελλάδα και «Δυτικά της Κρήτης» έγινε σύμφωνα με τη διαγωνιστική διαδικασία της εκδήλωσης ενδιαφέροντος (express of individual interest), ενώ για την «Περιοχή 10, Ιόνιο Πέλαγος» ακολούθησε η διαδικασία προκηρύξεως διεθνούς διαγωνισμού⁴³². Οι συμβάσεις υπογράφηκαν μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας αξιολόγησης και των διαπραγματεύσεων στη βάση των σημείων που περιγράφονται στις προσκλήσεις (που ταυτίζονται με τους δυο προηγούμενους γύρους αδειοδοτήσεων) και κατόπιν της αξιολόγησης των τελικών δεσμευτικών προσφορών που υποβλήθηκαν⁴³³. Ομοίως, πρόκειται για τέσσερις συμβάσεις μίσθωσης με ταυτόσημη διάρθρωση των όρων και του περιεχομένου τους, με μόνη διαφορά την κατανομή της μίσθωσης στις αντίστοιχες εταιρείες και την κοστολόγηση των στρεμματικών αποζημιώσεων και των ανταλλαγμάτων.

Χάρτης 3

Συνολική απεικόνιση των υπό παραχώρηση περιοχών για την περίοδο 2014 – 2019

Πηγή: Ιστοσελίδα του ΥΠΕΚΑ

Με την υπογραφή των συμβάσεων του 2019 προωθείται η διαδικασία έρευνας υδρογονανθράκων, ενισχύονται οι προϋποθέσεις για ουσιαστική συμμετοχή του κλάδου στην ανάπτυξη της οικονομίας, με σεβασμό στο περιβάλλον, προσφέροντας ισχυρά οικονομικά αντισταθμιστικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες και σημαντικά δημόσια έσοδα για τον κρατικό προϋπολογισμό⁴³⁴. Επιπλέον, ενισχύεται η θέση της Ελλάδος ως ενεργειακού

⁴³¹Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE). (2020), Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας, Ετήσια Έκθεση 2020. Διαθέσιμο στο: www.iene.gr

⁴³²Όπως προβλέπεται στο άρθρο 2 παρ. 17 περίπτωση α' και β' του Ν. 2289/1995 αντιστοίχως.

⁴³³Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια των Ν. 4628/2019, Ν. 4629/2019, Ν. 4630/2019 και Ν. 4631/2019.

⁴³⁴Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια των Ν. 4628/2019, Ν. 4629/2019, Ν. 4630/2019 και Ν. 4631/2019.

κόμβου, σε συνέχεια των πρωτοβουλιών κατασκευής αγωγών διέλευσης φυσικού αερίου (όπως ο αγωγός TAP), αλλά και της υπογραφής των συμβάσεων μίσθωσης του πρώτου και δεύτερου γύρου αδειοδοτήσεων. Σε επίπεδο εθνικής οικονομίας, αναμένονται οφέλη για το Δημόσιο από τις εν λόγω έρευνες. Εκτός από τα έσοδα που θα προκύψουν από τη φορολογία των εταιρειών, θα ενισχυθούν οι τοπικές κοινωνίες με τον περιφερειακό φόρο και θα δημιουργηθούν θέσεις εργασίας. Περαιτέρω, εκτιμάται ότι θα ενισχυθεί η εμπιστοσύνη σημαντικών επενδυτών στον αναπτυσσόμενο αυτό τομέα, καθώς θα επιτραπεί η εισαγωγή πολύτιμης επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης (τεχνογνωσίας) μεγάλων πετρελαϊκών εταιρειών⁴³⁵.

Οι συμβάσεις έχουν αρχική διάρκεια 8 ετών για την ερευνητική περίοδο και (στην περίπτωση που ανακαλυφθούν εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα), διάρκεια 25 ετών για την περίοδο εκμετάλλευσης (με δυνατότητα παράτασης για δυο πενταετίες), από την ημερομηνία ανακάλυψης εμπορικά εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων. Κατά το βασικό στάδιο ερευνών, οι ανάδοχοι καλούνται να επενδύσουν στη διενέργεια γεωφυσικών ερευνών, στον καθορισμό των πιθανών γεωτρητικών στόχων και στη διενέργεια ερευνητικών γεωτρήσεων. Σε περίπτωση ανακάλυψης κοιτάσματος, θα ακολουθήσουν επιβεβαιωτικές γεωτρήσεις και ανάλογα με την ανάλυση των ευρημάτων, θα ληφθεί η τελική επενδυτική απόφαση για παραγωγική γεώτρηση. Τα έσοδα του Δημοσίου θα προέλθουν κυρίως από το μίσθωμα (royalties) και τη φορολογία των προσδοκώμενων κερδών, και δευτερευόντως από τις στρεμματικές αποζημιώσεις, οι οποίες είναι καταβλητέες ήδη από το στάδιο της έρευνας, αλλά και από τα διάφορα ανταλλάγματα (όπως το αντάλλαγμα παραγωγής και πρώτης παραγωγής, τη συμμετοχή των εταιρειών στις δαπάνες για υποδομές κτλ.). Οι ανάδοχοι είναι υποχρεωμένοι να καταβάλουν συγκεκριμένο χρηματικό ποσό ετησίως για την εκπαίδευση και κατάρτιση στελεχών του δημοσίου και των τοπικών κοινωνιών. Κατά τη συνήθη διεθνή πρακτική, το ύψος του μισθώματος υπολογίζεται στη βάση μαθηματικού τύπου που λαμβάνει υπόψη τα ακαθάριστα έσοδα από τις πωλήσεις και τις εκροές (δαπάνες) των εταιρειών - αναδόχων. Το μίσθωμα καταβάλλεται στο Δημόσιο, ανεξάρτητα από την επίτευξη ή όχι κέρδους από τους αναδόχους και υπολογίζεται ως ποσοστό της αξίας των υδρογονανθράκων που θα εξορυχθούν. Σε περίπτωση ανακάλυψης εμπορικά εκμεταλλεύσιμου κοιτάσματος, οι ανάδοχοι καθίστανται, από τη γνωστοποίηση, μισθωτές του δικαιώματος εκμετάλλευσης του κοιτάσματος, υποχρεούμενοι και δικαιούμενοι να παράγουν από αυτό υδρογονάνθρακες και παρα-προϊόντα και να τα διαθέτουν προς ίδιον όφελος, είτε αυτούσια είτε κατόπιν επεξεργασίας, καταβάλλοντας το μίσθωμα και τον προβλεπόμενο φόρο. Το φορολογικό

⁴³⁵Βλ. Αιτιολογικές Εκθέσεις στα σχέδια των Ν. 4628/2019, Ν. 4629/2019, Ν. 4630/2019 και Ν. 4631/2019.

καθεστώς των συμβάσεων μίσθωσης ρυθμίζεται αποκλειστικά σε αυτές, θέτοντας κανόνες υπολογισμού των εσόδων και εξόδων της εκμετάλλευσης, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που οι συμβάσεις ρητά ορίζουν⁴³⁶. Ο κάθε μισθωτής ανάδοχος υπόκειται σε περιφερειακό και σε ειδικό φόρο εισοδήματος⁴³⁷. Το Δημόσιο δεν επιμερίζεται τον κίνδυνο της επένδυσης, αφού το κόστος των μελετών, ερευνητικών και παραγωγικών γεωτρήσεων επιβαρύνει αποκλειστικά τους αναδόχους. Κατά την ολοκλήρωση του σταδίου των ερευνών οι εταιρείες - ανάδοχοι αποδεσμεύουν τις μη εκμεταλλεύσιμες περιοχές. Επιπροσθέτως, προβλέπεται ελάχιστο πρόγραμμα εργασιών και οικονομική δέσμευση με έκδοση αντίστοιχης εγγυητικής επιστολής.

Οι συμβάσεις μίσθωσης περιλαμβάνουν αυστηρό πλέγμα διατάξεων που διασφαλίζει ότι η έρευνα και η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων θα διεξαχθεί με απόλυτο σεβασμό προς το περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά, δεν προβλέπονται ειδικές ευνοϊκές ρυθμίσεις για τα περιβαλλοντικά ζητήματα υπέρ των αναδόχων, οπότε είναι υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται με το σύνολο της ισχύουσας εθνικής και ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής νομοθεσίας, αλλά και με την όποια μελλοντική και αυστηρότερη. Οι ανάδοχοι οφείλουν να προβούν στη λήψη μέτρων επανόρθωσης, εάν αποδειχθεί ότι οι εργασίες που εκτελούν θέτουν σε κίνδυνο, ρυπαίνουν ή βλάπτουν - μεταξύ άλλων - το περιβάλλον.

Σε περίπτωση διαφορών σχετικά με την εκτέλεση των όρων έκαστης συμφωνίας, τα μέρη θα αποπειραθούν αρχικώς να επιλύσουν τη διαφορά φιλικά. Εφόσον ο φιλικός διακανονισμός καταστεί αδύνατος, θα παραπέμψουν τη διαφορά σε έναν αποκλειστικό εμπειρογνώμονα, ο οποίος μπορεί να αιτηθεί διαιτησία σε περίπτωση νομικού ζητήματος. Οι διαφορές που δεν υπόκεινται σε αποκλειστικό προσδιορισμό εμπειρογνομόνων, επιλύονται τελικώς με διαιτησία. Εναλλακτικά, τα μέρη μπορούν να παραπέμψουν τη διαφορά σε διαμεσολάβηση.

3.4. Συμπεράσματα και Μελλοντικές κατευθύνσεις

Ο κύριος στόχος της παρούσας ήταν να εξεταστεί το νομικό καθεστώς που διέπει τις ΑΟΖ σε σχέση με την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων της Ελλάδος. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύθηκε ο θεσμός της ΑΟΖ κατά το διεθνές δίκαιο και η εφαρμογή του στην περιοχή της Μεσογείου. Αναδύθηκαν οι προκλήσεις που δημιουργούνται για τη χώρα μας από την πολλαπλότητα των νομικών κανόνων και καθεστώτων που ισχύουν στη Μεσόγειο, λόγω των προβλημάτων δικαιοδοσίας που προκύπτουν σε μια τόσο γεωγραφικά συμπαγή περιοχή. Ακολούθησε η συνοπτική περιγραφή του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τις ενεργειακές εγκαταστάσεις και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στη θάλασσα, το

⁴³⁶ Διατάξεις του άρθρου 14 των συμβάσεων μίσθωσης του 3^{ου} γύρου αδειοδοτήσεων.

⁴³⁷ Ανδριανέσης, Α. Μ. (2015), Φορολογικό Δίκαιο Υδρογονανθράκων. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 377 – 406

οποίο αποτελεί ένα «γρίφο», όπως διαπιστώνει η καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη⁴³⁸. Η παρουσία και η λειτουργία τους ρυθμίζεται από τους παραδοσιακούς γενικούς κανόνες που κατοχυρώνονται κυρίως στη Σύμβαση ΔΘ, αλλά και από ένα πλήθος άλλων εφαρμοστέων κανονισμών. Επισημάνθηκε η υποχρέωση προστασίας και διατήρησης του θαλάσσιου περιβάλλοντος, που αποτελεί μέρος του ευρύτατου και πολύπλοκου νομικού πλαισίου που διέπει την εκμετάλλευση της ενέργειας στη θάλασσα. Αναλύθηκε η καθοριστική σημασία του ΘΧΣ και τα αποκλειστικά δικαιώματα ΘΧΣ των παράκτιων κρατών στην ΑΟΖ, όπως αυτά επιβεβαιώνονται στη Σύμβαση ΔΘ⁴³⁹.

Συνολικά, προκύπτει ότι το πεδίο που θέτει η Σύμβαση ΔΘ έχει επεκταθεί σημαντικά, ως απάντηση στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και τους νέους κανόνες του διεθνούς δικαίου, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται από τα διεθνή δικαστήρια. Σύμφωνα με την καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη *«καθώς η βιομηχανία επεκτείνεται, θα γίνει πολύ πιο δύσκολο να θεωρηθούν οι σχεδόν πρωτόγονοι κανόνες της Σύμβασης ΔΘ ως επαρκείς για το επόμενο έργο. Από την άλλη πλευρά, η γενική τους φύση επιτρέπει την ταχεία εξέλιξη και προσαρμογή τους ως απάντηση στις ανάγκες της εποχής. Επιπλέον, καθώς αναπτύσσονται πιο εξειδικευμένα νομικά καθεστάτα, σχεδιασμένα για να καλύψουν τη μία ή την άλλη κατηγορία ενεργειακών εγκαταστάσεων, αναπόφευκτα θα προκύψει το ερώτημα εάν η Σύμβαση ΔΘ θα εξακολουθήσει να αποτελεί γενικό σημείο αναφοράς για αυτούς τους κανόνες ή εάν η απαιτούμενη εξειδίκευση δημιουργεί πρακτικές λύσεις που αποκλίνουν από τις βασικές υποχρεώσεις της Σύμβασης ΔΘ»*⁴⁴⁰. Κατά την ίδια άποψη, ο νόμος της θαλάσσιας σύμβασης επέλεξε απλώς να δηλώσει το γενικό πλαίσιο εντός του οποίου ισχύουν κοινοί κανόνες⁴⁴¹. Για τον καθηγητή Alan Vaughan Lowe, το πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ είναι ατελές και μένει ανοιχτό σε μεγάλο βαθμό, όχι μόνο για να γίνει επεξεργασία του σε πιο λεπτομερείς συνθήκες, αλλά προκειμένου να διέπεται από γενικότερες αρχές του διεθνούς δικαίου⁴⁴². Με αυτόν τον τρόπο, το καθεστώς της Σύμβασης ΔΘ θα συνεχίσει να εξελίσσεται και να υπόκειται σε μια συνεχή διαδικασία αλλαγής και προσαρμογής στις νέες ανάγκες και στις διαφορετικές περιστάσεις, όπως όλα τα «ζωντανά» όργανα⁴⁴³. Η ανάπτυξη αυτή επιτυγχάνεται με τη διαπραγμάτευση νέων μέσων που συμπληρώνουν το καθεστώς που θεσπίστηκε από τη Σύμβαση ΔΘ, αλλά και

⁴³⁸Gavouneli, M. (2016a), Energy installations in the marine environment. In Jill Barrett & Richard Barnes (Eds.), Law of the Sea: UNCLOS as a living treaty, BIICL 2016, 187-208.

⁴³⁹Άρθρο 56 παρ. 1 και 2 της Σύμβασης ΔΘ.

⁴⁴⁰*Ibid.*, Gavouneli, 2016a; Papastavridis, 2017b.

⁴⁴¹*Ibid.*, Gavouneli, 2016a.

⁴⁴²*Ibid.*, Gavouneli, 2007.

⁴⁴³Gavouneli, M. (2016b), State jurisdiction in relation to the protection and preservation of the marine environment, in David Attard, Malgosia Fitzmaurice, Norman Martinez and Riyaz Hamza (Eds.), IMLI Manual on International Maritime Law, vol. III: Marine environmental law and international maritime security law, Oxford, 5-26.

με την ερμηνευτική εφαρμογή της⁴⁴⁴. Εξάλλου, σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, οι αναδυόμενες ανάγκες δημιουργούν νέες προκλήσεις. Η Μεσόγειος μετατρέπεται σταθερά σε ένα μεγάλο ενεργειακό κανάλι, με αγωγούς και διαδρομές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Διαπιστώνεται ότι η διαχείριση και ο σχεδιασμός του θαλάσσιου περιβάλλοντος είναι απαραίτητα για τη βιωσιμότητά του και για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας⁴⁴⁵.

Η Ελλάδα φαίνεται ότι έχει θέσει τα θεμέλια για την ανάπτυξη και τον σχεδιασμό των θαλασσιών χωρικών σχεδίων από το 2017 (δίχως να έχει προσδιορίσει τις ζώνες αλιείας). Ωστόσο, και παρά την πρωτοβουλία της ΕΕ σχετικά με την ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική, δεν έχουν πραγματοποιηθεί συγκεκριμένες υλοποιήσεις στις θαλάσσιες περιοχές της Ελλάδος. Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι στη χώρα μας δεν υπάρχει ακόμη ολοκληρωμένος ΘΧΣ⁴⁴⁶, καθώς δεν έχει καταφέρει να εκδώσει θαλάσσια χωροταξικά πάρκα εντός του χρονικού πλαισίου που είχε τεθεί. Κατά τη διαδικασία αυτή πρέπει να ληφθούν υπόψη οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τις διεθνείς συμβάσεις και τις Οδηγίες της ΕΕ. Μάλιστα, η ολοκλήρωση του ΘΧΣ μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία για την Ελλάδα να ασκήσει τα δικαιώματά της όσον αφορά την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών της. Τα περιθώρια για περαιτέρω καθυστέρηση έχουν περιοριστεί και η Ελλάδα πρόσφατα κλήθηκε να κηρύξει ΑΟΖ. Ομοίως, καλείται να αποφασίσει για την έκταση της αιγιαλίτιδας ζώνης. Ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων ευρωπαϊκών κρατών, για να μπορέσει η Ελλάδα να εκμεταλλευτεί τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων, αλλά και γενικότερα όλο το θαλάσσιο πλούτο της, πρέπει να έχει μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και να δηλώσει τις θαλάσσιες ζώνες της. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να αναπτυχθούν θαλάσσια χωροταξικά σχέδια και παρ' όλα αυτά η χώρα μας να διατηρεί το δικαίωμα επέκτασης των ζωνών της σε μελλοντικό χρόνο.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των συμβάσεων παραχώρησης του οικείου δικαιώματος σε σχέση με την Ελληνική ΑΟΖ. Οι ενεργειακές εγκαταστάσεις στη χώρα μας, υπάρχουν εδώ και πολλά χρόνια και αναμένεται να αυξηθούν, καθώς πολλαπλασιάζονται οι ενεργειακές απαιτήσεις των κοινωνιών μας. Σημαντικές εξελίξεις επίκεινται στο πεδίο της έρευνας υδρογονανθράκων, με τις γεωτρήσεις στο Κατάκολο, στον Πατραϊκό, στο Ιόνιο και στη Δυτική Ελλάδα που προγραμματίζονται να ακολουθήσουν, αλλά και αυτές των μεγάλων θαλασσιών παραχωρήσεων για την περίοδο 2025 - 2028, που εντάσσονται στο στρατηγικό πρόγραμμα ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας της χώρας και βελτίωσης των δημοσίων εσόδων της. Οι εργασίες έρευνας υδρογονανθράκων θα είναι αποφασιστικής σημασίας τα

⁴⁴⁴*Ibid.*, Proelss, 2017.

⁴⁴⁵*Ibid.*, Gavouneli, 2008.

⁴⁴⁶*Ibid.*, Economou et al., 2020. Τα έτη 2017-2018 η Ελλάδα ξεκίνησε να συμμετέχει στο πρόγραμμα «Supreme» για το ΘΧΣ με δύο πιλοτικές περιοχές

αμέσως επόμενα χρόνια, με την Ελλάδα να οδεύει προς την πλήρη απολιγνιτοποίηση το 2028. Όσον αφορά στην αξιοποίηση της Ελληνικής ΑΟΖ, παρουσιάζει ενδιαφέρον ότι κατά την περίοδο 2014 - 2019 κυρώθηκαν έντεκα συμβάσεις μίσθωσης για την παραχώρηση του οικείου δικαιώματος⁴⁴⁷. Οι συμβάσεις αυτές κρίνονται θεμελιακές, με στρατηγικές επιπτώσεις, καθώς επιτρέπουν τη θωράκιση της Ελληνικής ΑΟΖ και ταυτόχρονα οδηγούν στην αναβάθμιση της γεωπολιτικής της θέσης. Στην περίπτωση ανακάλυψης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, αναμένεται να δημιουργηθεί ένα ακμάζον βιομηχανικό και τεχνολογικό οικοσύστημα, ιδιαίτερα με την ανάπτυξη υπεράκτιων δραστηριοτήτων⁴⁴⁸. Ομοίως εκτιμάται ότι οι επενδύσεις από τις μεγάλες διεθνείς εταιρείες και κοινοπραξίες θα είναι σημαντικές, με θετικές επιπτώσεις για την ανάπτυξη της εγχώριας οικονομίας, υπό την προϋπόθεση παρουσίας ενός ισχυρού νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα ενσωματώνει τις ευρωπαϊκές οδηγίες και τις απαραίτητες προδιαγραφές ασφαλείας και περιβαλλοντικής προστασίας⁴⁴⁹.

Συμπερασματικά, οι προοπτικές ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία μέσα από την έρευνα και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων είναι προφανείς, όπως και η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο πρέπει να ανακηρυχθεί ΑΟΖ, που σημαίνει ότι πρέπει να οριοθετηθεί, ώστε να παρέχεται και ένα ασφαλές σημείο αναφοράς στους ξένους επενδυτές. Μάλιστα, η οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών και δη της ΑΟΖ, θα βοηθήσει την Ελλάδα να πραγματοποιήσει ολοκληρωμένο ΘΧΣ σε όλα τα επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό και τοπικό). Ωστόσο, μια τέτοια κίνηση κρύβει και κάποιο ρίσκο, με τους κινδύνους του. Λόγω των γεωπολιτικών συνθηκών με τις γειτονικές χώρες που δεν είναι μέλη της ΕΕ, είναι έντονες οι διασυνοριακές διαφορές μεταξύ των παράκτιων κρατών για ζητήματα που σχετίζονται με τον καθορισμό των θαλασσίων συνόρων, με την προστασία και εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων φυσικών πόρων, η επίλυση των οποίων απαιτεί διακυβέρνηση ή διασυνοριακή συνεργασία σύμφωνα με τη θαλάσσια νομοθεσία.

⁴⁴⁷*Ibid.*, IENE, 2020.

⁴⁴⁸Ελληνική Διαχειριστική Εταιρεία Υδρογονανθράκων Α.Ε. (ΕΔΕΥ) (2018), Ετήσια Οικονομική Έκθεση 4^{ης} Εταιρικής Χρήσης, 1.1 - 31.12.2018. Διαθέσιμο στο: <https://www.greekhydrocarbons.gr>

⁴⁴⁹*Ibid.*, IENE, 2020.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

- 1945: Truman Proclamation on the Continental Shelf.
- 1945: Charter of the United Nations.
- 1952: Declaration of Santiago.
- 1958: United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS I).
- 1960: United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS II).
- 1969: International Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties.
- 1969: International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage.
- 1972: Declaration of Santo Domingo.
- 1973: International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL).
- 1976: Barcelona Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution.
- 1982: United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS III).
- 1991: Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (The Espoo Convention).
- 1992: Rio de Janeiro Convention for Sustainable Development and the Support of the Global Ecosystem.
- 1992: Convention on Biological Diversity.
- 1992: United Nations Framework Convention on Climate Change.
- 1995: Barcelona Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean.
- 1998: Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

- 1994: Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on the conditions for granting and using authorizations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons.
- 2008: Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive).
- 2013: Directive 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on safety of offshore oil and gas operations and amending Directive 2004/35/EC.
- 2014: Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC.
- 2014: Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC.
- 2014: Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014, amending Directive 2011/92/EU on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment.
- 2014: Directive 2014/89/EU of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 establishing a framework for maritime spatial planning (Marine Spatial Planning Directive).

ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Corfu Channel Case (UK v Albania), [1949] ICJ Rep 4.

North Sea Continental Shelf Case (The Netherlands v. Denmark-FR Germany), [1969] ICJ Reports.

Continental Shelf (Tunisia v. Libyan Arab Jamahiriya), [1982] ICJ Reports.

Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (USA v. Canada), [1984] ICJ Reports.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion [1996] ICJ Reports 226.

Case concerning the Gabčíkovo–Nagymaros project (Hungary v. Slovakia), [1997] ICJ Reports.

The MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom) Request for provisional measures, [2002] ITLOS case no. 10

Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), [2010] ICJ Reports.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΑΙΤΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Trail Smelter Arbitration (USA v. Canada), III UNRIAA, 1941.

Arbitration regarding the Iron Rhine (IJzeren Rijn) Railway between the Kingdom of Belgium and the Kingdom of the Netherlands, 2005.

The Arctic Sunrise Arbitration (Netherlands v. Russia), Award on the Merits, PCA case no. 2014-02, 2015)

The South China Sea Arbitration (Philippines v. China), under Annex VII to the United Nations, PCA case no. 2013–19, 2015.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Αδαμίδης, Α. (2020), Η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στο θαλάσσιο χώρο και η προστασία του περιβάλλοντος. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 111 – 126.
- Αναγνωστόπουλος, Ε. (2016), Νόμος 4412/2016 Πρακτικός Οδηγός, Δημόσιες Συμβάσεις Έργων Προμηθειών και Υπηρεσιών. Διαθέσιμο στο: <http://portal.tee.gr>.
- Ανδριανέσης, Α. Μ. (2015), Φορολογικό Δίκαιο Υδρογονανθράκων. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 377 – 406.
- Αντωνόπουλος, Κ. (2017), Η επίλυση των διαφορών από το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών. Στο Αντωνόπουλος Κ. και Μαγκλιβέρας Κ (Επιμ.), Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας, 3^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 19, 563 – 600.
- Αρώνη, Χ. (2020), Διαρκής κυριαρχία επί των πλουτοπαραγωγικών πηγών, σε Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 49 – 62.
- Γαβουνέλη, Μ. (2016), Ενεργειακές Εγκαταστάσεις στη Θάλασσα, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική βιβλιοθήκη.
- Γαβουνέλη, Μ. (2020), Οι Συμφωνίες Οριοθέτησης μεταξύ Ελλάδας και της Ιταλίας, Research Gate publication. Διαθέσιμο στο: <https://www.researchgate.net/publication/344615721>
- Δίπλα, Χ. (2014), Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος: Σύγχρονες Προκλήσεις και Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Πόρων. Γενικό Θεσμικό Πλαίσιο Δραστηριότητας, Εξερεύνησης και Εκμετάλλευσης των Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων της Υφαλοκρηπίδας. Στο Τσάλτας, Γ. Ι. και Αναγνώστου, Χ. Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος, Σύγχρονες Προκλήσεις & Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Φυσικών Πόρων, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 191 – 197.
- Ζολώτας, Τ. (2015), Αναζήτηση, Έρευνα και Εκμετάλλευση: Η Διοικητική Διαδικασία. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 241 – 244.
- Ιωάννου, Κ. και Στρατή, Α. (2013), Δίκαιο της Θάλασσας, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

- Καρακωστανόγλου, Β. (2001), Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη στο νέο δίκαιο της Θάλασσας. Το νομικό καθεστώς με έμφαση στην αλιεία, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Καρακωστανόγλου, Β. (2014), Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη: Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο και Εφαρμογές Μέσα από τη Διεθνή Πρακτική. Στο Τσάλτας, Γ. Ι., και Αναγνώστου, Χ. Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος, Σύγχρονες Προκλήσεις & Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Ενεργειακών Φυσικών Πόρων, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 199 – 212.
- Καρυώτης, Θ. (2014), Η ΑΟΖ της Ελλάδας, Αθήνα, Εκδόσεις: Α.Α. Λιβάνη.
- Καρυώτης, Θ. (2019), ΑΟΖ Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Κοκκώσης, Χ. και Μπεριάτος, Η. (2016), Χωρική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός, Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός και Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών, ΑΕΙΧΩΡΟΣ, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα, 23, 4 – 11.
- Κοσμίδης, Τ.Θ. (2012), Οι συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων (κατά τον ν. 2289/1995): Μία πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 60, 788 – 792.
- Κοσμίδης, Τ. (2014), Οι συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Στο Φαραντούρης, Ν. (Επιμ.), Ενέργεια Δίκτυα & Υποδομές, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 421 – 446.
- Κοσμίδης, Τ. (2015), Συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων: Γενική Θεωρία και Εφαρμογές (με βάση τις Συμβάσεις του Πρώτου Διεθνούς Γύρου Αδειοδοτήσεων). Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ. (Επιμ.), Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 245 – 288.
- Κρητικός, Μ. (2013), Το θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ για την ασφάλεια στις υπεράκτιες δραστηριότητες εκμετάλλευσης κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου. Στο Φαραντούρης, Ν. (Επιμ.), Ενέργεια Ναυτιλία & Θαλάσσιες Μεταφορές, Ντόχα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 107 – 137.
- Κρητικός, Μ. (2015), Ενωσιακοί κανόνες ασφαλείας για τις υπεράκτιες δραστηριότητες εκμετάλλευσης κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου: Νεές κανονιστικές προκλήσεις σε αχαρτογράφητα ύδατα. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 73 – 111.

- Μπέλλας, Σ., (2015), Τελευταίες εξελίξεις στο πεδίο της αναζήτησης, έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στην Ελλάδα. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.) Δίκαιο Υδρογονανθράκων, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 23 – 38.
- Μπεριάτος, Η. (2018), Ο θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο για την ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ημερίδα με θέμα: "Προστασία των Ελληνικών Θαλασσών από την Διακίνηση Καυσίμων: Τεχνολογικές Δυνατότητες για μια πιο Αποτελεσματική Διαχείριση".
- Οικονόμου, Δ. (2000), Σύστημα Χωροταξικού Σχεδιασμού: Η Ελληνική πραγματικότητα και η διεθνής εμπειρία, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 101-102, 3-57. DOI: <https://doi.org/10.12681/grsr.99>
- Παπασταυρίδης, Ε. (2019), Η Επίλυση των Διαφορών Οριοθετήσεων Θαλασσιών Ζωνών μέσα από τη Σύγχρονη Νομολογία.
- Παπασταυρίδης, Ε. (2017), Δίκαιο της Θάλασσας. Στο Αντωνόπουλος Κ. και Μαγκλιβέρας Κ (Επιμ.), Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας, 3^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 12, 311 – 388.
- Παπασταυρίδης, Ε. (2020), Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Policy Paper 36.
- Πλακοκέφαλος, Η. (2006), Όψεις της Ευθύνης στο Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση. Διαθέσιμο στο : <http://nomosphysis.org.gr/10602/opseis-tis-euthunis-sto-diethnes-dikaio-periballontos-septembrios-2006/>
- Ροζάκης, Χ. (2004), Η Ελληνική Υφαλοκρηπίδα. Στο συλλογικό έργο Δίπλα, Χ. και Ροζάκης, Χ. (επιμ.), Το Δίκαιο της Θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα, Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη Ι.
- Ροζάκης, Χ. (2013), Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και το Διεθνές Δίκαιο, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Στράντζαλη, Χ. (2020), Οι συμφωνίες οριοθέτησης και κοινής εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων στην Μεσόγειο. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 143 – 156.
- Στραταριδάκη, Κ. (2020), Η εφαρμογή της αρχής της προσήκουσας επιμέλειας στις ενεργειακές δραστηριότητες. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Κομοτηνή, Εκδόσεις: Νομική Βιβλιοθήκη, 63 – 78.

- Στρατή, Α. (2012α), *Ελληνικές Θαλάσσιες Ζώνες και Οριοθέτηση με Γειτονικά Κράτη*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.
- Στρατή, Α. (2012β), *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και η Συνεισφορά της σε μια Νέα Ενεργειακή Πολιτική*. Στο Φαραντούρης, Ν. (Επιμ.), *Ενέργεια, Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 311 – 343.
- Στρατή, Α. (2015), *Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και η Σημασία της για την Αναζήτηση, Έρευνα και Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων*. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ. (Επιμ.), *Δίκαιο Υδρογονανθράκων*, Κεφαλονιά, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 115-150.
- Τσάλτας, Γ. Ι. (2012), *Προοπτικές Εκμετάλλευσης Υποθαλάσσιων Φυσικών Πόρων στη Νοτιο-Ανατολική Μεσόγειο*. Εισήγηση στην Ημερίδα *Ελληνικοί Υδρογονάνθρακες: Από την έρευνα στην εκμετάλλευση*, Αθήνα.
- Φασιά, Ε.Ε. (2020), *Εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη θάλασσα*. Στο Αντωνόπουλος, Κ. και Αρώνη, Χ. (Επιμ.), *Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας*, Κομοτηνή, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 95 – 110.
- Χαροκόπος, Μ. (2015), *Οικονομικές και γεωπολιτικές πτυχές της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων*. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ. (Επιμ.), *Δίκαιο Υδρογονανθράκων*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 3 – 22.
- Χασάπης, Χ. και Κοσμίδης, Τ. (2015), *Αστική ευθύνη κατά την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και άλλες συνδεδεμένες δραστηριότητες*. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.), *Δίκαιο υδρογονανθράκων*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 407 - 504.
- Χασάπης, Χ. (2015), *Περιβαλλοντική Ευθύνη και Προστασία του Περιβάλλοντος κατά την Εκμετάλλευση Υδρογονανθράκων και άλλες Συνδεδεμένες Δραστηριότητες*. Στο Φαραντούρης, Ν. και Κοσμίδης, Τ., (Επιμ.), *Δίκαιο υδρογονανθράκων*, Αθήνα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 505 – 573.
- Adi, M. (2009), *The Application of the Law of the Sea and the Convention on The Mediterranean Sea* (UN, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs).
- Ahnish, F.A. (1993), *The International Law of Maritime Boundaries and the Practice of States in the Mediterranean Sea*, Oxford: Clarendon Press.
- Alsied, A.O. (2006), *Delimitation of Maritime Boundaries with special reference to the EEZ and the IMO Conventions Regime: A Libyan case study*, United Nations, The Nippon Foundation Fellow.

- Bailey J. E. (1985), The Exclusive Economic Zone: Its Development and Future in International and Domestic Law, 45(6), Louisiana Law Review, Available at: <https://digitalcommons.law.lsu.edu/lalrev/vol45/iss6/8>
- Beriatos, E. and Papageorgiou, M. (2011), Maritime & Coastal Spatial Planning: The Case of Greece in Mediterranean, WIT Transactions on Ecology and the Environment, 150, 3 - 17.
- Beriatos, E. (2013), Maritime and coastal spatial planning: Greece in the Mediterranean and Southern Europe. In A Centenary of Spatial Planning in Europe, Brussels, ECTP-CEU/Editions OUTRE TERRE, 17 – 25.
- Black, J. A. (2019), A New Custom Thickens: Increased Coastal State Jurisdiction Within Sovereign Waters, Boston University International Law Journal, Blakely, Laurence, 355 – 393.
- Birnie, P., Boyle, A. and Redwell, C. (2009), International Law and the Environment, ch. 13, Conservation of marine Living Resources and Biodiversity, 3rd edition, Oxford University Press, 702 – 752.
- Boyle, A. E. (1985), Marine Pollution under the Law of the Sea Convention, American Journal of International Law, 79(2), 347 - 372. DOI: <https://doi.org/10.2307/2201706>
- Boyle, A. E. (2005), Globalising Environmental Liability: The Interplay of National and International Law, Journal of Environmental Law, 17(1), 3–26. DOI: <https://doi.org/10.1093/envlaw/eqi001>
- Chrysochou, G. (2016), The width of Greek territorial waters and the Hellenic sovereignty of the disputed by Turkey Greek islands of the Aegean, Hellenic Institute of Strategic Studies (EL.I.S.ME), Athens, Greece, Available at: <http://www.elisme.gr/gr/2013-01-07-19-12-14>
- Collins, E. and Rogoff, M. A. (1982), The International Law of Maritime Boundary Delimitation, Main Law Review, 34(1).
- Dupuy, René-Jean (1979), L'océan partagé: Analyse d'une négociation – Troisième Conférence des Nations Unies pour le droit de la mer, Conference Publication, Paris, Publisher A. Pedone, 76.
- Economou, A., Peev, P., Kathiojotes, N. (2020), Coastal and marine spatial planning in Europe. Case studies for Greece and Bulgaria, Elsevier, Journal Regional Studies in Marine Science, 38. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rsma.2020.101353>
- Ehler, Ch. and Douvère, F. (2009a), Marine Spatial Planning: a step by step approach toward ecosystem-based management, Intergovernmental Oceanographic Commission and Man and the Biosphere Programme, IOC Manual and Guides No. 53, IOCAM Dossier No. 6, Paris, UNESCO.

- Ehler, C. and Douvère, F. (2009b), New perspectives on sea use management: initial findings from European experience with marine spatial planning, *Journal of Environmental Management*, 90, 77 – 80. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.07.004>
- Elferink, A.O. (2014), The Arctic Sunrise Incident: A Multi-faceted Law of the Sea Case with a Human Rights Dimension, *International Journal of Marine and Coastal Law* 29(2), Publisher Brill Academic, 244 – 289. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718085-12341318>
- Filis, A. and Lea-Arcas, R. (2013), Legal aspects of inter-State maritime delimitation in the Eastern Mediterranean Basin, *Oil, Gas & Energy Law*, (11)3, 1-23.
- Gavouneli, M. (2007), *Functional Jurisdiction of the Law of the Sea*, Publisher Martinus Nijhoff, Leiden/Boston, Publications on Ocean Development, 62. DOI: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004163454.i-286.19>
- Gavouneli, M. (2008), Mediterranean Challenges: Between Old Problems and New Solutions, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 23(3), Publisher Martinus Nijhoff, 477 – 497. DOI: [10.1163/092735208X331863](https://doi.org/10.1163/092735208X331863)
- Gavouneli, M. (2015), Offshore Energy: Troubled Waters in the Eastern Mediterranean Sea, in *Science, Technology and New Challenges to Ocean Law*, Chapter 9, Publisher Brill and Martinus Nijhoff, 253 – 279. DOI: [10.1163/9789004299610_011](https://doi.org/10.1163/9789004299610_011)
- Gavouneli, M. (2016a), Energy installations in the marine environment, in Jill Barrett & Richard Barnes (Eds.), *Law of the Sea: UNCLOS as a living treaty*, BIICL 2016, 187 - 208.
- Gavouneli, M. (2016b), State jurisdiction in relation to the protection and preservation of the marine environment, in David Attard, Malgosia Fitzmaurice, Norman Martinez and Riyaz Hamza (Eds.), *IMLI Manual on International Maritime Law*, vol. III: Marine environmental law and international maritime security law, Oxford, 5 - 26.
- Gavouneli, M. (2018), Protection Standards for the Marine Environment: Updating Part xii of the Law of the Sea Convention? in *Stress Testing the Law of the Sea, Dispute Resolution, Disasters & Emerging Challenges*, Chapter 9, Leiden, Publisher Brill and Nijhoff, 254 – 266. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004352926_011
- Getimis, P. and Giannakourou, G. (2014), The evolution of spatial planning in Greece after the 1990's: drivers, direction and agents of change. In M. Reimer, P. Getimis, H.H. Blotevogel (Eds.), *Spatial Planning Systems and Practices In Europe: A Comparative Perspective on Continuity and Changes*, New York, Publisher Routledge.

- Gilliland, P. and Laffoley, D. (2008), Key elements and steps in the process of developing ecosystem-based marine spatial planning, *Marine Policy*, 32(5), 787 - 796. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2008.03.022>
- Grbec, M. (2014), *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-enclosed Seas: A Mediterranean and Adriatic Perspective*, New York, Publisher Routledge.
- Grigoriadis, I. N. and Belke, L. T. (2020), UNCLoS and the delimitation of Maritime Zones in the Eastern Mediterranean, ELIAMER Publications. Διαθέσιμο στο: <https://www.eliamep.gr/en/publication/η-σύμβαση-των-ηνωμένων-εθνών-για-το-δίκ/> (τελευταία επίσκεψη: 07.02.2021)
- Hall, M. (2001), Trends in ocean and coastal tourism: the end of the last frontier? Elsevier, *Journal Ocean & Coastal Management*, 44 (9-10), 601 - 618. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0964-5691\(01\)00071-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0964-5691(01)00071-0)
- Jay, S., Ellis, G. and Kidd, S. (2012), Marine Spatial Planning: A New Frontier?, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 14(1), 1-5. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1523908X.2012.664327>
- Jay, S., Flannery, W., Vince, J., Tatenhove, J. van., Toonen, H.M. (2013), International progress in marine spatial planning. In A. Chircop, S. Coffen-Smout, & M. McConnell (Eds.), *Ocean yearbook 27*, Leiden, Publisher Martinus Nijhoff 171–212.
- Juda, L. (1986), The Exclusive Economic Zone: Compatibility of National Claims and the UN Convention of the Law of the Sea, *Ocean Development and International Law Journal*, 16, 1 – 58. DOI: <https://doi.org/10.1080/00908328609545784>
- Kariotis, T. C. (2007), A Greek Exclusive Economic Zone in the Aegean Sea, *Mediterranean Quarterly*, Duke University Press, 18(3), 56 – 71. DOI: <https://doi.org/10.1215/10474552-2007-017>
- Katsanevakis, S., Levin, N., Coll, M., Giakoumi, S., Shkedi, D., Mackelworth, P., Levy, R., Velegrakis, A., Koutsoubas, D., Caric, H., Brokovich, E., Öztürk, B., Kark, S. (2015), Marine conservation challenges in an era of economic crisis and geopolitical instability: The case of the Mediterranean Sea, *Marine Policy*, Elsevier, 51, 31-39. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.marpol.2014.07.013>
- Klein, N. (2005), *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press.
- Kourtellos, K. (2015), The Legal Regime for Exploration and Exploitation of Hydrocarbons in Cyprus Waters, *International Company and Commercial Law Review*, 9, 292 – 294.

- Kokkali, A., Vassilopoulou, V., Issaris, Y., Kavvadas, S., Karris, G., Fric, J. and Panayotidis, P. (2012), Using Geographic Information Systems (GIS) to map human activities and ecosystem components as the basis for effective Marine Spatial Planning (MSP), *Mediterranean Marine Science*, 13(2). DOI: <https://doi.org/10.12681/mms.312>
- Koivurova, T. (2013), Due Diligence, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Available on: www.mpepil.com
- Koh, T. (1982), “A Constitution for the for the Oceans” Remarks of Singapore, President of the 3rd UN Conference on the Law of the Sea, Montego Bay.
- Kourniotis, Y. and Lamprinaki, I. (2015), *The Oil and Gas Law Review*, chap. 9, Greece, 3rd edition, Strong, C. B. (Ed.), Great Britain, Law Business Research, 96 – 106.
- Kulesza, J. (2016), *Due diligence in international law*. Leiden/Boston, Publisher Brill and Nijhoff. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004325197_002
- Lainas, I. (2018), Land-sea interactions and maritime spatial planning guidelines in the context of European Union. The case of Greece, *International Journal of Real Estate and Land Planning*, 1, ISSN 2623 - 4807, Available at: <https://ejournals.lib.auth.gr/reland>
- Leanza, U. and Caracciolo, M.C. (2014), The Exclusive Economic Zone, in *The IMLI Manual on International Maritime Law*, vol. I, The Law of the Sea, 178, 185, Oxford Public International Law, David J Attard, Malgosia Fitzmaurice & Norman A. Martínez Gutiérrez (Eds.), Oxford, Publisher Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/law/9780199683925.001.0001>
- Lika, I. (2020), Analysis: The Greece-Egypt Maritime Agreement and Its Implications for the Greek-Turkish Dispute in the Eastern Mediterranean. Available at: <https://www.setav.org/en/analysis-the-greece-egypt-maritime-agreement-and-its-implications-for-the-greek-turkish-dispute-in-the-eastern-mediterranean/> (τελευταία επίσκεψη 13.01.2021)
- Long, R. (2014), Harnessing Offshore Wind Energy: Legal Challenges and Policy Conundrums in the European Union, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 29, 690 – 715.
- Maes, F. (2008), The international legal framework for marine spatial planning, *Elsevier, Marine Policy*, 32, 797 – 810. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2008.03.013>
- Macrae, L. (1983), Customary International Law and the United Nations Law of the Sea Treaty, 13, *California Western International Law Journal*, 181 – 218.
- McDougal, M. and Burke, W. (1962), *The Public Order of the Oceans*, New Haven and London, Yale University Press, 28 - 51.

- Myriantthis, M.L. (2019), UNCLOS 1982 The Mediterranean Are and EU's Southern Rim, ELIAMER Working Paper, 105.
- Nandan, S.N. (1987), *The Exclusive Economic Zone: A Historical Perspective*. Publisher Open Development Mekong. Available at: <http://www.fao.org/3/s5280T/s5280t0p.htm> (τελευταία επίσκεψη: 11/1/2021)
- Nelson, L.D.M. (1973), *The patrimonial sea*, Publisher Cambridge University Press, 22(4), 668 – 686.
- Orams, M. (1999), *Marine Tourism: Development, Impacts and Management*, London, Publisher Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203197110>
- Oset Garcia, P., Souza Dias, F., Claus, S., De Hauwere, N., Vanhoorne, B., Hernandez, F., Mees, J. (2017), A new version of the Maritime Boundaries Geodatabase, in: Mees, J. et al. (Ed.) *Book of abstracts – VLIZ Marine Scientist Day*. Brugge, Belgium, 3 March 2017. VLIZ Special Publication, 79, 71.
- Oxman, B. H. (1983), *The New Law of the Sea*, American Bar Association Journal, 69, 156 – 62.
- Papageorgiou, M. (2016a), Coastal and marine tourism: A challenging factor in Marine Spatial Planning, Elsevier, *Journal Ocean & Coastal Management*, 129, 44 – 48.
- Papageorgiou, M. (2016b), Marine spatial planning and the Greek experience, Elsevier, *Marine Policy*, 74, 18 – 24. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2016.09.003>
- Papageorgiou, M. (2017), Spatial planning in transition in Greece: a critical overview, *European Planning Studies*, Routledge, 25(10), 1818 – 1833. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1344194>
- Papageorgiou, M., Christopoulou, O., Kostopoulou, T. (2017), Urban pressure in coastal areas of Greece: the case of Corinthiakos Gulf, in *Proceedings of the International Conference on Changing Cities III: Spatial, Design, Landscape & Socio-economic Dimensions*, Syros Island, Grafima Publications, Thessaloniki, 515 – 525.
- Papageorgiou, M. (2019), *Stakes and Challenges for Underwater Cultural Heritage in the Era of Blue Growth and the Role of Spatial Planning: Implications and Prospects in Greece*, 2(2), 1060– 1069.
- Papastavridis, E. (2017a), *Intelligence Gathering in the Exclusive Economic Zone*, Published by the Stockton Center for the Study of International Law, 93, U.S. Naval War College.
- Papastavridis, E. (2017b), *Protecting Offshore Energy Installations under International law of the Sea*, Chapter 8, in *Natural Resources and the Law of the Sea: Exploration, Allocation, Exploitation of Natural Resources in Areas under National Jurisdiction and*

- Beyond, International Law Institute Series on International Law, Arbitration and Practice, 2, 197 – 213.
- Patuzi, D. (2015), The concept of the exclusive Economic Zone, Academic Journal of Business, Administration, Law and Social Sciences, 1(1), 149-159, Available on: www.iipcccl.org
- [Plakokefalos, I. \(2013\). Prevention obligations in international environmental law, Amsterdam Center for Internatioanl Law Research Paper, 2013-12.](#) Available on: www.acil.uva.nl
- Pohl, R. G. (1984), “The Exclusive Economic Zone in the Light of Negotiations of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea”. In F. Orrego Vicuña (Ed.), The Exclusive Economic Zone: A Latin American Perspective, Boulder, Colo. Westview Press, 31 – 59.
- Proelss, A. (2017), Part V, Exclusive Economic Zone, Articles 55 - 60, in Alexander Proelss (Ed.), United Nations Convention on the Law of the Sea. A Commentary, C.H. Beck – Hart – Nomos, 408 – 480.
- Redgwell, C. (2014), Mind the gap in the GAIRS: The role of other instruments in LOSC regime implementation in the offshore energy sector, 29, TIJMCL, 600 - 621.
- Rothwell, D. R. and Stephens, T. (2010), The International Law of the Sea, 2nd edition, Oxford, Hart Publishing.
- Scovazzi, T. (2005), Part VIII, The Mediterranean Sea maritime Boundaries, in Colson D. and Smith, R. (Eds.), International Maritime Boundaries, Volume V, Publisher Martinus Nijhoff, 3477 – 3492.
- Sanguin, A. L. (1997), Geopolitical Scenarios, from the Mare Liberum to the Mare Clausum: The High Sea and the Case of the Mediterranean Base, Geoadria, 2, 51- 62.
- Siousiouras, P. and Chrysochou, G. (2013), Delimiting Maritime Economic Zones in Greece in the Context of International Jurisprudence, Middle East Forum, 12. Available at: <http://www.stt.aegean.gr/geopolab/GEOPOL%20PROFILE.htm>
- Tanaka, Y. (2012), The International Law of the Sea, Cambridge, Publisher Cambridge University Press.
- Tanaka, Y. (2017), Part V, Exclusive Economic Zone, Articles 74 – 75. In Alexander Proelss (Ed.), United Nations Convention on the Law of the Sea, A Commentary, C.H. Beck – Hart – Nomos, 563–586. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783845258874-652>

- Tsilimigkas, G., Rempis, N., Dermetzi, E. Th. (2020), Marine Zoning and Landscape Management on Crete Island, Greece, *Journal of Coastal Conservation*, 24. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11852-020-00757-5>
- Tuerk, H. (2012), *Reflections on the Contemporary Law of the Sea 16*, Publications on Ocean Development, 71, Leiden, Boston, Publisher Martinus Nijhoff.
- Santos, C.F., Ehler, C.N., Agardy, T., Andrade, F., Orbach, M.K. and Crowder, L.B. (2019), *Marine Spatial Planning*, Elsevier, *World Seas: An Environmental Evaluation*, 30, 571 – 592. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805052-1.00033-4>
- Schäfer, N. (2009), *The Integrated EU Maritime Policy and Maritime Spatial Planning – The Way Ahead*, European Marine Sand and Gravel Group – a wave of opportunities for the marine aggregates industry EMSAGG Conference, 7-8 May 2009 Frentani Conference Centre, Rome, Italy.
- Schaefer, N. and Barale, V. (2011), *Maritime spatial planning: opportunities & challenges in the framework of the EU integrated maritime policy*, *J Coast Conserv*, 15, 237–245. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11852-011-0154-3>
- Stanicek, B. (2020), *Turkey: Remodeling the eastern Mediterranean: Conflicting exploration of natural gas reserves*, European Parliamentary Research Service, PE 652.048.
- Zaręba, S. (2020), *Delimitation of Maritime Areas in the Eastern Mediterranean as a Challenge for the EU*, *PISM, Bulletin*, 65 (1495).

ΕΚΘΕΣΕΙΣ – ΜΕΛΕΤΕΣ

- Γαβουνέλη, Μ. (2020), “Ο Πλούτος των Θαλασσών μας: Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός, Υπεράκτια Αιολικά Πάρκα, ΑΟΖ και Βιώσιμη Ανάπτυξη”, Δημόσια διαδικτυακή συζήτηση της ΕΛΙΑΜΕΠ, 16 Σεπτεμβρίου 2020.
- Γενική Γραμματεία Ενέργειας και Ορυκτών Πρώτων Υλών (2015), *Συνοπτικός Απολογισμός Δράσεων που Υλοποιήθηκαν την περίοδο Δεκέμβριος 2009 - Ιανουάριος 2015 στους τομείς δραστηριότητας της Γενικής Γραμματείας Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής*. Διαθέσιμο στο: <http://users.ntua.gr/kmathiou/AplgGGEKA-2015.pdf> (τελευταία επίσκεψη 08.01.2021)
- Ελληνική Διαχειριστική Εταιρεία Υδρογονανθράκων Α.Ε. (ΕΔΕΥ) (2018), *Ετήσια Οικονομική Έκθεση 4^{ης} Εταιρικής Χρήσης, 1.1 - 31.12.2018*. Διαθέσιμο στο: <https://www.greekhydrocarbons.gr> (τελευταία επίσκεψη: 31.04.21)

- Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE). (2019), Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας, Ετήσια Έκθεση 2019. Διαθέσιμο στο: www.iene.gr (τελευταία επίσκεψη: 30.04.21)
- Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης (IENE). (2020), Ο Ελληνικός Ενεργειακός Τομέας, Ετήσια Έκθεση 2020. Διαθέσιμο στο: www.iene.gr (τελευταία επίσκεψη: 31.04.21)
- Κόπελα, Σ. (2021), Οι θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδος, Διαδικτυακή συνάθροιση της IIA-Hellenic Branch, 15 Ιανουαρίου 2021.
- Κοτίνη, Γ. και Κανελλοπούλου, Γ. (2018), Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός στην Ελλάδα, Γενική Γραμματεία Χωρικού Σχεδιασμού & Αστικού Περιβάλλοντος, Γενική Διεύθυνση Χωρικού Σχεδιασμού, Διεύθυνση Χωροταξικού Σχεδιασμού, Ειδικό Εργαστήριο για την προώθηση της Γαλάζιας Ενέργειας & το Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό, Λευκωσία.
- Λιάκουρας, Π. (2020), Τα «κλειδιά» της Συμφωνίας Ελλάδας - Αιγύπτου για ΑΟΖ, Δημοσίευση στην Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ online, Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2020/08/07/opinions/analysis-ta-kleidia-tis-symfonias-me-tin-aigipto-gia-aoz/>
- Λιάκουρας, Π. (2021), Οι θαλάσσιες ζώνες της Ελλάδος, Διαδικτυακή συνάθροιση της IIA-Hellenic Branch, 15 Ιανουαρίου 2021.
- Μαλλιός, Α. (2021), “ΑΟΖ: τι συμβαίνει με την Αλβανία», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/561294502/aoz-ti-symvainei-me-tin-alvania/> (Τελευταία επίσκεψη: 16.03.21)
- Παπαγεωργίου, Μ. και Κυβέλου, Σ. (2018), Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός: από την τομεακή στην τοποκεντρική θεώρηση, “Στρατηγικές τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης: σύγχρονες προκλήσεις”, ERSΑ- GR 16ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο, Αθήνα – Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- British Institute of International and Comparative Law (BIICL) (2016), Report on the Obligations of States under Articles 74(3) and 83(3) of UNCLOS in respect of Undelimited Maritime Areas, Camberley, Surrey, The British Institute of International and Comparative Law. Available on: <https://www.biicl.org> (τελευταία επίσκεψη: 31.04.21)
- Intergovernmental Oceanographic Commission of UNESCO (IOC-UNESCO). (2017). Status of MSP. http://msp.ioc-unesco.org/world-applications/status_of_msp (τελευταία επίσκεψη: 06.03.21)

OJEC (Official Journal of the European Communities), (2008). Available on: www.eur-lex.europa.eu (τελευταία επίσκεψη: 31.04.21)

Preparatory Commission for the UN Conference on Environment and Development, Land-based Sources of Marine Pollution, Report of the Secretary-General of the Conference, UN Doc. A/CONF/151/PC/71, 17 July 1991, 37. Available on: <https://www.un.org> (τελευταία επίσκεψη: 30.04.21)

UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) (2008), Spatial planning – Key instrument for development and effective governance with special reference to countries in transition, 146, Economic Commission for Europe, Geneva, United Nations. Available at: https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/spatial_planning.e.pdf (τελευταία επίσκεψη: 31.04.21)

United Nations (1984), A Quiet revolution: The United Nations Convention on the Law of the Sea, New York: New York: Department of Public Information, United Nations.

UNSD (United Nations Sustainable Development) (1992), United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992, Agenda 21,1-351. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (τελευταία επίσκεψη: 31.04.21)